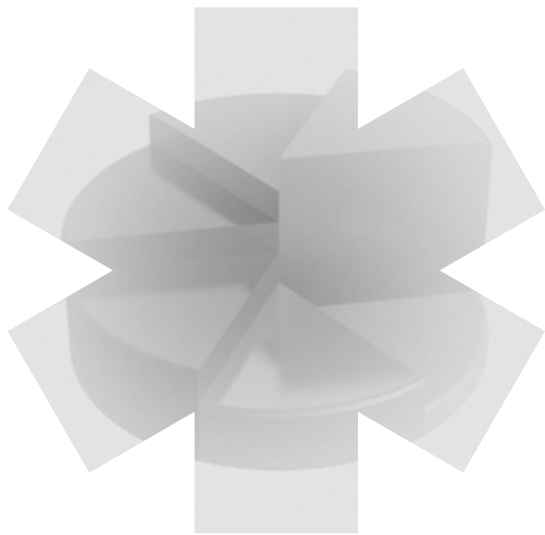

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA POLITIKOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I JAVNO MNJENJE

GRAĐANKE I GRAĐANI SRBIJE O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

Javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti

Uprava za rodnu
RAVNOPRAVNOST

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO RADA I
SOCIJALNE POLITIKE
UPRAVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA POLITIKOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I JAVNO MNJENJE

GRAĐANKE I GRAĐANI SRBIJE O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

*Javno mnjenje Srbije
o rodnoj ravnopravnosti*

Uprava za rodnu
RAVNOPRAVNOST

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO RADA I
SOCIJALNE POLITIKE
UPRAVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Institut društvenih nauka - Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje

Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti

Javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti

Izdavač:

**Uprava za rodnu ravnopravnost
Ministarstva rada i socijalne politike
Republike Srbije**

Urednik:

Aleksandar Bošković

Autori:

**Suzana Ignjatović
Dragomir Pantić
Aleksandar Bošković
Zoran Pavlović**

Recenzentkinja:

Rada Drezgić

Dizajn:

Goran Lončar

Priprema za štampu:

Charlie GC

Štampa:

Štamparija VIII, Beograd

Tiraž:

1000 primeraka

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT
COOPERATION AGENCY

Ovo istraživanje je realizovano u okviru projekta „Podrška Sida-e Upravi za rodnu ravnopravnost Republike Srbije u toku Uvodnog Programa“ koji je finansijski podržala Vlada Švedske.

IMG je u okviru projekta vršio finansijski menadžment.

Istraživanje je realizovao Institut društvenih nauka u potrebe Uprave za rodnu ravnopravnost.

This material is written by the above mentioned authors under commission of the International Management Group and financed by the Government of Sweden. Any views or opinions presented in this material are those of the authors and do not necessarily reflect those of the International Management Group or the Government of Sweden, donor. Neither the International Management Group nor the Government of Sweden, donor, is legally liable or responsible for the content of this material, its source, or any eventual consequences that its use may cause. Reproduction of this material in whole or in part is authorized, provided the source is acknowledged.

Ovaj materijal je napisan od strane gore navedenih autora po narudžbi IMG uz finansijsku pomoć Vlade Švedske. Mišljenja i stanovišta izneta u ovom materijalu pripadaju autorima i ne moraju neizostavno predstavljati mišljenja IMG ili Vlade Švedske, donatora. Ni IMG niti Vlada Švedske, donator, neće preuzeti bilo kakvu zakonsku obavezu ili odgovornost za sadržaj ovog materijala, njegov izvor ili bilo koje eventualne posledice do kojih može dovesti njegova upotreba. Umnožavanje ovog materijala u celini ili delimično je dozvoljeno, uz navođenje izvora.

© CENTAR ZA POLITIKOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I JAVNO MNJENJE, 2010.

SADRŽAJ

• GRAFIKONI I TABELE	4
• SKRAĆENICE	5
• PREDGOVOR	6
• REZIME	8
• EXECUTIVE SUMMARY	14
• UVOD	21
1. Okvir istraživanja	21
2. Nacrt istraživanja i metodologija	24
• REZULTATI ISTRAŽIVANJA	27
1. Sociodemografski podaci	28
2. Sociopsihološki aspekti rodne ravnopravnosti	32
3. Razumevanje rodne ravnopravnosti i znanje o rodnoj ravnopravnosti	58
4. Iskustvo rodno zasnovane diskriminacije	65
5. Rodna ravnopravnost u politici, ekonomiji, medijima i obrazovanju	67
6. Stavovi o politici rodne ravnopravnosti	76
• ZAKLJUČCI I PREPORUKE	85
• LITERATURA	89
• DODATAK: Upitnik JAVNO MNENJE SRBIJE 2010	91

GRAFIKONI I TABELE

<i>Grafikon 1.</i> Obrazovni nivo majki i očeva ispitanika	29
<i>Grafikon 2.</i> Distribucija prihoda i potrošnje	30
<i>Grafikon 3.</i> Važnost različitih identiteta	32
<i>Grafikon 4.</i> Važnost rodnog identiteta za žene i muškarce	34
<i>Grafikon 5.</i> Najvažniji identiteti	35
<i>Grafikon 6.</i> Polno specifične vrednosti socijalizacije	37
<i>Grafikon 7.</i> Distribucija rezultata IGE	52
<i>Grafikon 8.</i> Natprosečni nivo IGE prema polu i starosti	56
<i>Grafikon 9.</i> Natprosečni nivo IGE prema polu i obrazovanju	57
<i>Grafikon 10.</i> Značenje rodne ravnopravnosti prema obrazovanju (žene)	59
<i>Grafikon 11.</i> Značenje rodne ravnopravnosti prema obrazovanju (muškarci)	60
<i>Grafikon 12.</i> Izvori informacija o rodnoj ravnopravnosti	61
<i>Grafikon 13.</i> Posebna pitanja na testu znanja o rodnoj ravnopravnosti	62
<i>Grafikon 14.</i> Skorovi na testu znanja o rodnoj ravnopravnosti prema polu	63
<i>Grafikon 15.</i> Reakcija nakon diskriminacije prema tipu naselja (žene)	66
<i>Grafikon 16.</i> Važnost pozicije političkih stranaka o rodnoj ravnopravnosti	67
<i>Grafikon 17.</i> Rodno dominantno neutralne preferencije za profesionalne usluge	70
<i>Grafikon 18.</i> Rodna diskriminacija na poslu	71
<i>Grafikon 19.</i> Televizijski program koji prikazuje ženu na diskriminirajući način	72
<i>Grafikon 20.</i> Rodna ravnopravnost u građanskom vaspitanju i verskoj nastavi	74
<i>Grafikon 21.</i> Mišljenje o kvoti 50% žena za izbore	76
<i>Grafikon 22.</i> Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u ekonomiji	79
<i>Grafikon 23.</i> Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u medijima	80
<i>Grafikon 24.</i> Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju	81
<i>Grafikon 25.</i> Prioriteti u politici rodne ravnopravnosti	82
<i>Tabela 1.</i> Osnovni sociodemografski podaci	28
<i>Tabela 2.</i> „Imati posao je najbolji način za ženu da bude nezavisna osoba“	40
<i>Tabela 3.</i> „U današnje vreme, kada i žene i muškarci rade van kuće, prirodno je da se svi poslovi u domu ravnopravno dele, da nema 'ženskih' i 'muških' poslova u domaćinstvu“	41
<i>Tabela 4.</i> „Žene na selu su još daleko od ravnopravnosti sa muškarcima“	41
<i>Tabela 5.</i> „Kada postoji manjak radnih mesta, muškarci bi trebalo da imaju više prava da dobiju posao nego žene“	42
<i>Tabela 6.</i> „Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena“	42
<i>Tabela 7.</i> „Žena nije sasvim ostvarena u životu ako nije majka“	43
<i>Tabela 8.</i> „Rad žene u kući i porodici treba uračunati u penzioni staž“	43
<i>Tabela 9.</i> „Interes svake nacije je da žene rađaju što više dece“	44
<i>Tabela 10.</i> „Za seksualno uznemiravanje obično je glavni razlog to što se žena neprilično ponašala“	44
<i>Tabela 11.</i> „Treba izjednačiti granicu za odlazak u penziju za muškarce i žene“	45
<i>Tabela 12.</i> „Žene postižu uspeh u poslu prvenstveno zahvaljujući svom izgledu ili spletkama“	45

Tabela 13. „Žene su generalno srećnije ako su udate, jer prirodno imaju potrebu da zasnaju porodicu“	46
Tabela 14. „Normalno je da žena promeni prezime kad stupa u brak“	46
Tabela 15. „Malo dete (predškolsko) će verovatno patiti ako mu je majka zaposlena van kuće“	47
Tabela 16. „Za dobrobit dece je najoptimalnije da muškarac zarađuje, a žena da se posveti porodici“	47
Tabela 17. „Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zanemare svoju porodicu“	48
Tabela 18. „Danas su pokreti za ženska prava prevaziđeni, uskoro će biti potrebna zaštita muških prava“	48
Tabela 19. „Muškarci su po pravilu bolji kao političke vođe nego žene“	49
Tabela 20. „Došlo je vreme da i Srbija dobije premijerku ili predsednicu Republike“	49
Tabela 21. „Trebalo bi strožiji u kontroli kretanja i izlazaka ženske dece“	50
Tabela 22. „Abortus treba ograničiti samo na zdravstveno opravdane razloge“	50
Tabela 23. „Žene su jednako sposobne kao i muškarci da budu angažovane u profesionalnu vojsku“	50
Tabela 24. „Na sve načine bi trebalo povećati procenat poslanica i odbornica na 50%“	51
Tabela 25. Profil ispitanika sa nivoom IGE iznad proseka (%)	53
Tabela 26. Profil ispitanika sa nivoom IGE ispod proseka (%)	55

SKRAĆENICE

AM	– aritmetička sredina (statistički)
CEDAW	– Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Konvencija UN o eliminaciji svih formi diskriminacije žena)
CPIJM	– Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje
OCD	– organizacija civilnog društva
DS	– Demokratska stranka
DSS	– Demokratska stranka Srbije
IGE	– Indeks rodne ravnopravnosti (Index of Gender Equality)
IDN	– Institut društvenih nauka
LDP	– Liberalno-demokratska partija
MDG	– Milenijumski razvojni ciljevi
MDN	– medijana (statistički)
N	– broj slučajeva (ispitanika) u uzorku
NAP	– Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2010. do 2015. godine
r	– koeficijent linearne korelacije (od -1.00 do +1.00)
SD	– standardna devijacija (statistički)
SE	– standardna greška (statistički)
SIDA	– Swedish International Development Cooperation Agency (švedska agencija za razvoj i saradnju)
SPS	– Socijalistička partija Srbije
SRS	– Srpska radikalna stranka
WVS	– World Values Survey (Svetska studija vrednosti – internacionalno komparativno istraživanje o vrednostima)

PREDGOVOR

Uprava za rodnu ravnopravnost, uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju, u prilici je da objavi rezultate istraživanja o stavovima o rodnoj ravnopravnosti koje je radio tim Instituta društvenih nauka (Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje) - Suzana Ignjatović, Dragomir Pantić, Aleksandar Bošković i Zoran Pavlović. Ova studija je namenjena Upravi za rodnu ravnopravnost, kao i drugim institucijama, istraživačima, ženskim udruženjima, odnosno svima koji žele da informisano kreiraju programe za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.

Interesovanje Uprave za rodnu ravnopravnost za perspektivu javnog mnjenja Srbije o rodnoj ravnopravnosti ukazuje na to da ovo pitanje konačno dolazi „na vrh“ političke agende. Stoga bi se moglo očekivati da ova tema postane još vidljivija u dominantnom političkom diskursu u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Utoliko je važno razumeti poziciju građana, budući da njihove političke preferencije mogu posredno odrediti sudbinu strategija i programa u ovoj sferi. Drugi bitan razlog za istraživanje stavova građanki i građana o rodnoj ravnopravnosti jeste potreba za političkom legitimizacijom političkih rešenja za unapređivanje rodne ravnopravnosti. Uspesna implementacija planova podrazumeva odgovarajuće usaglašavanje politike „za“ građanke i građane sa perspektivom „odozdo“.

Dosadašnja istraživanja javnog mnjenja u Srbiji ispitivala su razne aspekte rodnih odnosa: sociodemografske razlike muškaraca i žena prema različitim kriterijumima (zdravlje, ekonomski položaj, participacija u politici), zatim stavove o diskriminaciji raznih marginalizovanih grupa u društvu (uključujući žene), kao i stavove o rodnim ulogama, stereotipima i modelima ponašanja. Javнополитичка istraživanja su ispitivala uže probleme politike rodne ravnopravnosti: specifične probleme određenih kategorija žena, odnosno mikro institucionalna okruženja. Istraživanje Instituta društvenih nauka (CPIJM) predstavlja prvo sveobuhvatno istraživanje o stavovima građanki i građana o mnogim dimenzijama rodne ravnopravnosti - kao društvenom fenomenu, vrednosnoj orijentaciji i političkom pitanju.

Istraživanje čiji su rezultati ovde objavljeni sprovedeno je oktobra 2010. godine na reprezentativnom uzorku 1204 građanki i građana Srbije (bez Kosova) starijih od 15 godina. U istraživanju su ispitivani stavovi o raznim modalitetima ispoljavanja rodnih odnosa (vaspitanje, porodica, obrazovanje,

ekonomija, politika, mediji), iskustvo diskriminacije zasnovane na pripadnosti određenom polu, percepcija diskriminacije na osnovu polne pripadnosti u širem društvenom okviru, stavovi prema aktuelnim javnopolitičkim merama, prioritetima i preferencijama u politici rodne ravnopravnosti.

U skladu sa početnom namerom da se istraži javnomnjenjska pozicija u odnosu na *stanje* i *politiku* rodne ravnopravnosti, ova studija se sastoji od dva segmenta. Prvi deo istraživanja razmatra percepciju, iskustvo i uverenja koja određuju razne aspekte rodne ravnopravnosti. Drugi deo studije bavi se pozicijom javnog mnjenja o politici unapređivanja rodne ravnopravnosti. Na ovaj način smo nameravali da povežemo razumevanje aktuelnog stanja rodne ravnopravnosti i politički stav građanki i građana o tome šta treba učiniti u odnosu na te manifestacije rodnih odnosa u društvu. Time se povezuje saznajna, istraživačka funkcija ovog istraživanja sa praktičnom svrhom primene u definisanju javne politike rodne ravnopravnosti.

Javno mnjenje Srbije još uvek nije dovoljno senzibilisano za problematiku rodne ravnopravnosti. Ipak, rezultati istraživanja pokazuju da građanska svest o rodnoj ravnopravnosti nije mnogo različita od pozicije građanki i građana Evropske unije. To je posebno relevantno ako se ima u vidu da je sadašnja javnomnjenjska pozicija o rodnoj ravnopravnosti zapravo u formi „latencije“ - pretpostavljamo da su ispitanice i ispitanici verovatno prvi put definisali svoje opredeljenje o mnogim političkim merama u toku samog istraživanja. Pa ipak, terenski podaci pokazuju da su ljudi vrlo zainteresovani za problem, kao i da su rado iznosili svoje mišljenje o većini pitanja u vezi sa rodnom ravnopravnošću. To bi se moglo tumačiti kao trajni trend prihvatanja savremenog koncepta rodne ravnopravnosti, što svakako povećava šanse da će rodna ravnopravnost u doglednoj budućnosti postati opšteprihvaćeni politički standard u Srbiji. Rezultati istraživanja pokazuju da institucionalizacija rodne ravnopravnosti postaje istinska unutrašnja potreba našeg društva. Stoga se nadamo da će u narednom periodu biti organizovana slična periodična istraživanja, radi boljeg razumevanja svih važnih determinanti transformacije pozicije javnog mnjenja u odnosu na različite aspekte rodne ravnopravnosti u Srbiji.

Dr Natalija Mićunović,

direktorka Uprave za rodnu ravnopravnost
Ministarstva rada i socijalne politike

Mr Suzana Ignjatović,

saradnica Instituta društvenih nauka,
koautorka istraživanja

REZIME

Istraživanje CPIJM

Istraživački projekat pod nazivom *Empirijsko istraživanje stavova građana Srbije o rodnoj ravnopravnosti*, sproveo je Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje. Istraživanje je deo projekta koji implementira Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije. Glavni cilj istraživanja je da obezbedi empirijske podatke o javnom mnjenju Srbije o raznim pitanjima koja se odnose na rodnu ravnopravnost.

Nacrt istraživanja i metodologija

Terenski deo istraživanja je sproveden od 13. do 27. oktobra 2010. godine na teritoriji Srbije bez Pokrajine Kosovo. Primenjen je višestapni slučajni uzorak. Veličina uzorka je 1204 ispitanika lociranih u 71 slučajno odabranih punktova. Uzorak je reprezentativan za populaciju Srbije stariju od 15 godina. Radi postizanja komparabilnosti, instrumenti su zasnovani delimično na Eurobarometru 2009. Ostali deo upitnika je napravio tim CPIJM u skladu sa ciljevima studije. *Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji* i *Akcioni plan za sprovođenje nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine* korišćeni su kao opšti okvir za formulisanje sadržaja istraživanja. CPIJM istraživanje se bavi sledećim temama: stavovi o rodnoj ravnopravnosti i pitanjima rodne ravnopravnosti; rodna ravnopravnost u politici,

ekonomiji, medijima i obrazovanju; stavovi o politici rodne ravnopravnosti; sociopsihološke determinante stavova o rodnoj ravnopravnosti. Tri aspekta su istražena: percepcija, iskustvo i politika rodne ravnopravnosti.

Sociopsihološki aspekti rodne ravnopravnosti

U CPIJM istraživanju je ispitivano devet tipova identiteta. Porodični identitet je izostavljen, pošto se u prethodnim istraživanjima potvrdilo da predstavlja najvažniji identitet za ispitanike. Pripadnost krugu prijatelja je najvažnija. Najčešća kombinacija identiteta obuhvata prijateljstvo, porodicu, nacionalni i lokalni identitet. Drugi tipovi identiteta su manje važni: generacijski, religijski, rodni. Neki identiteti su još manje važni: profesionalni, evropski, politički.

Većina građanki i građana Srbije ne smatra da treba da postoji razlika između dečaka i devojčica u procesu prenošenja vrednosti socijalizacije. Ipak, ispitanici pripisuju neke karakteristike određenom polu. Više se očekuje od devojčica da budu poslušne, pristojno se ponašaju, izražavaju osećanja, obavljaju kućne poslove i vode brigu o drugima. Jedina rodno specifična vrednost za dečake je sportska aktivnost. Muški, stariji i manje obrazovani i ispitanici sa više tradicionalnim društvenim ulogama, više su skloni tradicionalnim obrascima rodni uloga. Muškarci smatraju da su za dečake važniji nezavisnost (12%), bavljenje sportom (18%), a devojčice treba da budu poslušne (14%), pristojno se ponašaju (10%), obavljaju kućne poslove (31%), izražavaju osećanja (15%), brinu o drugima (11%). Žene takođe relativno često naglašavaju svoja očekivanja da devojčice obavljaju kućne poslove (24%), pokazuju emocije (11%), budu poslušne i brinu o drugima (oba 9%).

Indeks rodne ravnopravnosti (IGE) napravljen je na osnovu 26 tvrdnji koje uključuju predrasude o ženama (npr. „Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zanemare svoju porodicu“), stavove o rodnoj ravnopravnosti (npr. „Imati posao je najbolji način za ženu da bude nezavisna osoba“), stavove prema specifičnim političkim merama za postizanje rodne ravnopravnosti (npr. „Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena“), stavove koji povezuju pol i druge aspekte (npr. „Romkinje treba da se udaju samo za Rome, a Srpkinje samo za Srbe“). Polovina ispitanika je naklonjena ideji rodne ravnopravnosti, jedna trećina je ambivalentna a oko jedne šestine izražava negativan stav prema rodnoj ravnopravnosti. Obrazovni nivo je činilac koji određuje varijacije skora IGE-a. Žene istog obrazovnog nivoa kao muškarci imaju pozitivnije stavove prema rodnoj ravnopravnosti. U okviru poduzorka žena, bolje obrazovane žene imaju više pozitivne stavove, a razlika je mala među onima sa srednjom

školom i univerzitetskim obrazovanjem. Unutar poduzorka muškaraca, obrazovanje deluje linearno na povećanje pozitivnog stava prema rodnoj ravnopravnosti. Žene iz svih generacija više vrednuju rodnu ravnopravnost nego muškarci iz njihove generacije, ali ako se kontroliše varijabla pola, postoji negativna korelacija između starosti i skora IGE.

Shvatanje pojma rodne ravnopravnosti i znanje o rodnoj ravnopravnosti

U opštoj populaciji najvažnija dimenzija rodne ravnopravnosti jeste eliminacija nasilja nad ženama (64%). Druge opcije su raspoređene na sledeći način: postizanje jednake finansijske moći oba pola (47%), postizanje ravnomerne zastupljenosti oba pola na rukovodećim pozicijama (44%), postizanje ravnomerne raspodele rada u domaćinstvu (41%), iskorenjivanje predrasuda prema ženama kod stanovništva (37%), postizanje ravnomerne zastupljenosti žena u sadržajima udžbenika, školskih programa i medija (10%), korišćenje jezika koji uvažava pripadnost ženskom polu – rodno senzitivnog jezika (6%). Pripadnost polu ne utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti, osim kod stavke o podeli kućnog rada, koja je više naglašena kod žena. Nivo obrazovanja žena utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti. Obrazovaniji ispitanici se više opredeljuju za opciju ravnopravnosti na upravljačkim pozicijama, eliminisanje predrasuda i finansijsku ravnopravnost. Eliminisanje nasilja nad ženama je najčešći odgovor na svim obrazovnim nivoima.

Mediji su najvažniji izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti (74%), a zatim porodica (49%) i prijatelji (34%). Drugi izvori informacija su škola (20%), radno mesto (19%), i internet (13%). Ako se saberu dva izvora - mediji i internet – može se reći da oni čine najvažniji izvor informacija za 87% ispitanika. Nevladine organizacije, političke stranke, religijske ustanove, udruženja i lokalna zajednica čine ukupno manje od 5% odgovora.

Znanje o rodnoj ravnopravnosti u Srbiji mereno je testom znanja. Polovina ispitanika ima prosečno znanje o rodnoj ravnopravnosti. Muškarci imaju više tačnih odgovora, ali žene se češće suzdržavaju od odgovora (biraju opciju „ne znam“). Većina ispitanika je odgovorila tačno na sve odgovore. Na dve tvrdnje su tačno odgovorili svi: „Očevi mogu da uzmu roditeljsko odsustvo pod istim uslovima kao majke“ i „Poboljšanje rodne ravnopravnosti je uslov za priključenje Srbije EU“ (62%). Obrazovanje je važan faktor nivoa znanja o rodnoj ravnopravnosti.

Iskustvo rodne diskriminacije

Rodna diskriminacija je istraživana u sledećim oblastima: porodica, politička aktivnost, radno mesto i zapošljavanje, formalne institucije i neformalni odnosi sa prijateljima i susedima. Većina ispitanika oba pola nije imala iskustvo rodno zasnovanog nasilja (86% u porodici, 97% u politici). Više žena nego muškaraca je navelo da su imale iskustvo sa rodnom neravnopravnošću.

Među onima koji su imali iskustvo diskriminacije, većina se nije obratila nikome za pomoć, a nešto ređe članu porodice, kolegi, šefu, stručnjaku ili policiji. Samo nekoliko procenata je navelo da su se obratili sindikatu, advokatu, organizaciji za zaštitu prava žena ili formalnoj instituciji koja se bavi pitanjima diskriminacije. Žene u urbanim i ruralnim sredinama imaju sličan obrazac potraživanja svojih prava nakon diskriminacije.

Rodna ravnopravnost u različitim domenima - politika

Većina ispitanika smatra da rodna ravnopravnost nije važno političko pitanje. Polovina žena koje su glasale na poslednjim izborima nije razmišljala o rodnoj ravnopravnosti u vreme glasanja (u poređenju sa 46% muškaraca), 20% žena i 35% muškaraca nisu to smatrali važnim pitanjem. Ispitanici su takođe upitani da li bi izabrali muškarca ili ženu istih kvalifikacija i sposobnosti na izborima. Polovina je rekla da ne bi mogli da biraju na osnovu pola. Druga polovina je podeljena prema polu: žene bi pre odabrale kandidatkinju (19%) nego kandidata (8%), a muškarci obrnuto (14% bi odabralo kandidata a 7% kandidatkinju).

Rodna ravnopravnost u različitim domenima - ekonomija

Pretpostavili smo da su ispitanici aktivni i pasivni akteri u odnosu na pitanje rodne neravnopravnosti u ekonomiji. Ljudi donose implicitne ili eksplicitne izbore koji mogu biti diskriminirajući na osnovu verovanja i stavova o polu, ali takođe doživljavaju iskustvo diskriminativnih aktivnosti drugih. Kada je reč o aktivnom diskriminirajućem odnosu, postoje tri vrste odnosa ispitanika prema polnoj pripadnosti u raznim profesijama. Prvi tip su profesionalne usluge sa jasnom polnom preferencijom: žene su poželjnije u poslovima čišćenja stana, nege stare ili nemoćne osobe i čuvanja deteta. Muškarac je preferiran u poslovima krećenja, popravke kompjutera i upravljanja avionom. Drugi tip usluga su one prema kojima ispitanici imaju mešovite polne preferencije, tj. delimično neutralno, a delimično polno definisano: psihoterapeutska, hirurška i učiteljska profesija. Treći tip su aktivnosti koje obuhvataju profesije bez izražene polne preferencije: zubar, advokat.

Opšte mišljenje ispitanika o diskriminaciji u ekonomiji zasnovano je na njihovom direktnom i indirektnom iskustvu. Kada je reč o percepciji zasnovanoj na njihovom okruženju, ispitanici su dali odgovore koji ukazuju da su žene više diskriminirane nego muškarci u sferi ekonomije. Polovina je odgovorila da su žene češće nego muškarci odbijene na konkursima za posao ako se posao smatra polno specifičnim („muški posao“). Žene su češće nego muškarci odbijene na konkursima za posao zbog starosti (to smatra 56% žena i 41% muškaraca). Žene su češće u opasnosti da izgube posao zbog porodičnih obaveza (to smatra 81% žena i 74% muškaraca).

Rodna ravnopravnost u različitim domenima - mediji

Većina ispitanika se oslanja na medije kao izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti. Od ispitanika je traženo da se sete nekog medijskog sadržaja o pitanjima rodne ravnopravnosti. Podjednako su muškraci i žene naveli nasilje u porodici (62%), trgovinu ljudima (46%), diskriminaciju osoba sa invaliditetom (32%). Manjina je navela neki sadržaj koji se odnosi na pitanje rodne ravnopravnosti u politici, na poslu, u vezi sa organizacijama koje se bave rodним pitanjima i reprezentacijama u medijima. Kada je reč o predstavljanju žena u medijskom sadržaju, polovina ispitanika se ne seća nijednog sadržaja koji predstavlja ženu na ponižavajući i stereotipan način. Druga polovina je navela televizijske serije i filmove (18% žena i 15% muškaraca) i zabavne programe, uključujući *reality* programe (17% žena i 14% muškaraca).

Rodna ravnopravnost u različitim domenima - obrazovanje

Rodna ravnopravnost u obrazovanju je široko prihvaćena među ispitanicima. Velika većina ispitanika se ne slaže da je univerzitetsko obrazovanje manje važno za ženu nego za muškarca (85%). Većina ispitanika veruje da je školski uspeh važna vrednost u vaspitanju oba pola (95%).

Percepcija rodne ravnopravnosti u školskom programu je istražena preko pitanja o rodnoj ravnopravnosti u dva izborna predmeta – Građanskom vaspitanju i Verskoj nastavi. Jedna trećina ispitanika ne zna da li ovi predmeti utiču na svest dece o rodnoj ravnopravnosti. Petina smatra da oba predmeta razvijaju podjednako svest o rodnoj ravnopravnosti. Isti procenat smatra da predmeti imaju različite modele rodničkih odnosa i preferiraju jedan od dva predmeta u podučavanju rodničkima: Građansko vaspitanje (14%) ili Verska nastava (12%)

Politika rodne ravnopravnosti

Polovina ispitanika podržava političke mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti (56% žena i 53% muškaraca). Oko 21% žena i 16% muškaraca misli da „žene treba same da se izборе za ravnopravnost“, dok 18% muškaraca i 8% žena smatra da ništa ne treba raditi, jer je jednakost muškaraca i žena već na zadovoljavajućem nivou. Oko jedne petine ispitanika oba pola prihvata kvote u politici i ekonomiji. Iskorenjivanje predrasuda je najprihvaćeniji politički cilj u mnogim oblastima.

U oblastima rada i ekonomije, ispitanici preferiraju direktne mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti nego u politici. Muškarci i žene imaju slične prioritete u ekonomiji, zalažući se za bolji pristup socijalnim službama koje brinu o deci i starima (69%). Drugi poželjni cilj je smanjenje nezaposlenosti žena (56%), podsticanje samozapošljavanja žena (42%), fleksibilno radno vreme (36%), poboljšanje zaposlenosti žena na poslovima i u sektorima sa visokim primanjima (35%). Što se tiče politike ukidanja platnog jaza između muškaraca i žena, polovina ispitanika se zalaže za politiku kažnjavanja firmi koje su odgovorne za platnu diskriminaciju prema polu, 46% se zalaže za iskorenjivanje predrasuda i negativnih ideja o ženama, 37% podržava javno objavljivanje informacija o platama u firmama.

Jedina mera u medijskoj politici koju podržava jedna trećina ispitanika jeste kažnjavanje medija za ponižavajuće predstavljanje žena u medijima. Daleko manje ispitanika se zalaže za politike koje bi imale cilj da poboljšaju zastupljenost žena u uredničkim i upravljačkim pozicijama u medijima.

U obrazovnoj politici ispitanici najviše se zalažu za edukaciju nastavnika (44%) i organizovanje predavanja i radionica za učenike (42%), a zatim za podsticanje jednake zastupljenosti oba pola u obrazovanju za sva zanimanja (34%), promenu kurikuluma i uvođenje posebnih predmeta za rodnu ravnopravnost (28%) i promenu udžbenika (16%). Oko 8% ispitanika smatra da ne treba preduzeti nikakve mere.

Glavni prioritet u politici rodne ravnopravnosti je eliminacija nasilja nad ženama, i to za oba pola (69%). Drugi prioritet je eliminisanje predrasuda stanovništva prema ženama (39%), ukidanje platne razlike između muškaraca i žena (33%), nejednakost žena u napredovanju na poslu (30%). Većina ispitanika oba pola slaže se da su samohrane majke prioritarna grupa žena kojoj treba posvetiti pažnju u definisanju politike (69%), a zatim žene žrtve nasilja (65%).

EXECUTIVE SUMMARY

The CPSPOR survey

The research project *Empirical Survey of the Opinion of the Serbian Citizens on Gender Equality* was carried out by the Institute of Social Sciences - Center for Political Studies and Public Opinion Research. It is part of the Inception Program, implemented by the Gender Equality Directorate of the Ministry of Labour and Social Policy of the Republic of Serbia. The main objective of the field survey is to provide a set of empirical data on the public opinion of Serbian citizens on a number of gender equality issues.

Research design and methodology

Fieldwork was carried out from 13th to 27th October 2010 on the territory of Serbia without the Province of Kosovo. The sample was a multi-stage random type. The sample size was 1204 citizens of Serbia (N) located in 71 randomly drawn points. The sample is representative for the population of Serbia aged 15 and above. In order to provide comparability, the CPSPOR research instruments were based partly on the Eurobarometer. The other part of the questionnaire was developed by the CPSPOR team according to specific aims of the survey. The National Strategy and Action Plan on gender equality policy provided general guidelines for the content of the CPSPOR survey. The survey focuses on the following topics: attitudes toward gender equality and gender related issues; gender equality in the fields of politics, economy, education and media; attitudes toward gender equality policy; the underlying socio-psychological determinants of attitudes toward gender equality. Three aspects of gender equality are explored: perception, experience and policy.

Socio-psychological aspects of gender equality

In the CPSPOR survey, nine types of identities were explored. Family identity has been left out, having been confirmed unanimously as the most important to respondents in previous research. The circle of friends is the most

important identity. The most common combination of identities comprises friendship, family, national and local identities. Other types of identity are less important (generational, religious and gender). Some identities are even less important: professional, European and political identity.

Majority of citizens of Serbia do not discriminate between boys and girls in inculcating key socialization values. However, some respondents attribute certain desirable characteristics to either boys and girls. More expectations are specific for girls: being obedient, having good manners, expression of emotions, doing household chores, and taking care of other people. The only gender-specific values ascribed to boys are doing sports and independence. Male, older, less educated and people with more traditional social roles, tend to have customary patterns of gender roles. According to gender distribution of responses, there are some differences. Male respondents believe that independence (12%), and practicing sports (18%), are more important for boys, and that girls should be more obedient (14%), have good manners (10%), do house chores (31%), express their emotions (15%), and care about others (11%). Female respondents also relatively frequently stressed their expectation about girls doing household chores (24%), expressing emotions (11%), being obedient (9%), and caring about others (9%).

The Index of Gender Equality (IGE) was developed from 26 statements, including those representing prejudices about women (e.g. *“Successful business women always have to neglect their families”*), attitudes toward gender equality (e.g. *“Being employed is the best instrument for women’s independence”*), attitudes toward specific policy of gender equality (e.g. *“Organizations aiming to improve the status of women should be financed from the state budget”*), attitudes concerning both gender and other aspects (*“Roma women should marry Roma men, and Serbian women should marry Serbian men”*). One half of respondents preferred the idea of gender equality, one third is ambivalent, and around one sixth of them tend to express negative attitude towards gender equality. Level of education is a factor determining the IGE score variations. Women have more positive attitudes towards gender equality than men of the same educational level. Within the subsample of women, better educated women have more positive orientation toward gender equality, and difference decreases among secondary and university level. Within the subsample of men, education level is determining a more linear increase of positive attitudes toward gender equality. Women of all generations value gender equality more than their male peers, but if statistically controlling for gender variable, there is a negative correlation between age and the IGE scores.

Understanding and knowledge of gender equality

Elimination of violence against women is the most relevant dimension of general population's understanding of gender equality (64%). Other options are distributed as follows: "equal financial power of both genders" (47%), "achieving gender equality in governing positions" (44%), "equality in division of household labour" (41%), "elimination of gender prejudices in general population" (37%), "achieving gender equality in curriculum, textbooks and media" (10%), "use of gender sensitive language" (6%). Gender does not discriminate respondents' definitions of gender equality, except for "equality of household labour" (more preferred by women, than men). Education level differentiates among women's understanding of gender equality. Better educated respondents more often opt for governing positions, elimination of prejudices, and gender equality in financial power. Elimination of violence against women is the most frequent answer at all education levels.

Media are the main source of information about gender equality (74%), followed by family (49%) and friends (34%). Other sources of information are school (20%), workplace (19%), and Internet (13%). Aggregation of two sources - media and Internet – are the most important source of information for 87% of respondents. NGOs, political parties, churches, clubs, local community account for less than 5% of responses.

Knowledge of gender equality in Serbia was measured by a test of knowledge. Half of respondents have average knowledge about gender equality. Men had more correct answers, and women more frequently chose the option "don't know". Majority of respondents had correct answers to all questions. Two statements were answered correctly by two thirds of respondents: "Fathers are allowed to take parental leave under the same conditions as mothers" (65%) and "Improvement of gender equality is a pre-accession condition for the accession of Serbia to the EU" (62%). Education is important factor of level of knowledge about gender equality.

Experience of gender-based discrimination

Gender-based discrimination is explored in the following fields: family, political activity, work and employment, formal institutions, and informal relations with friends and neighbours. Majority of both male and female respondents reported no experience of gender-based inequality (from 86% in family to 97% in political activities). More women than men experienced gender-based discrimination.

Among the respondents who have experienced some sort of gender-based

discrimination, majority of victims did not ask for any assistance afterwards. Less frequently, they turned to family members, colleagues, and managers, counselor, and police. Only a few percent of respondents turned to a labor union, a lawyer, an organization for rights of women or official institutions for discrimination issues. Women in urban and rural settlements have similar patterns of asserting their rights after discrimination

Gender equality in different domains - politics

Majority of respondents believe that gender equality is not an important political issue. Half of women who voted in the last election did not think about the issue of gender equality at the time of election (46% of men). Another 20% of women and 35% of men did not consider this to be an important issue. Respondents were asked whether they would prefer a man or a woman political candidate with the same qualifications and abilities. Half of respondents said that they could not make their choice by this criterion (gender). Among another half of respondents, women would prefer a female candidate (19% to 8%), and men would prefer a male candidate (14% to 7%).

Gender equality in different domains - economy

Respondents are assumed to be both active and passive agents of gender equality in economy. People are making their explicit or implicit choices based on their beliefs and attitudes about gender, but on the other hand, they personally experience effects of other people's discriminative activities. According to respondents' gender preferences for some professions, there are three types of professional services. The first type consists of services with the preferred gender: a woman is strongly preferred for apartment cleaning, care of old disabled person, and babysitting. A man is the first choice for apartment painting, computer repair and flying an airplane. The second type of *services* (psychotherapist, surgeon, teacher) are mixed (there is both gender neutrality and preference for certain gender). The third type includes mostly gender-neutral professions, like dentists and lawyers.

Respondents' general opinion about discrimination in economy is based on their direct or indirect experience. Half of respondents believe that women are more frequently than men rejected in job application if a job is described as gender specific (e.g. "male job"); women are more frequently than men rejected in job application because of their age (56% of women and 41% of men); women's job is more frequently in danger than men's because of their family duties (81% of women and 74% of men).

Gender equality in different domains - media

Most of respondents rely on media as the key source of information about gender equality. Respondents were asked to remember media content about gender related issues. Both men and women mentioned violence in family (62%), human trafficking (46%), and discrimination of persons with disabilities (32%). Minority of respondents mentioned the content about gender equality in politics, employment, organizations dealing with gender issues, and representation of women in the media. Half of respondents do not remember any TV program representing women in humiliating and prejudiced way. Another half of respondents remembered TV series and films (18% of women and 15% of men), or entertainment programs like music and reality shows (17% of women and 14% of men).

Gender equality in different domains - education

Gender equality in education is widely accepted by respondents. Large majority of respondents disagree that university education is less important for a girl than for a boy (85%). Majority of respondents believe that school achievement is an important value in socialization of both genders (95%).

Perception of gender equality in school curriculum was explored by asking the respondents about the concept of gender relations in two elective subjects Citizenship Education and Religious Education. One third of respondents don't know whether Religious Education and Citizenship Education influence children's awareness of gender equality. Another fifth of them believe that both subjects develop equally well awareness of gender equality. Around twelve percent believe that these subjects do not influence children's understanding of gender relations. The same percentage of respondents prefer either Citizenship Education (14%) or more Religious Education (12%) model of gender relations.

Policy of gender equality

Half of respondents support policy measures for the improvement of gender equality (56% of women and 53% of men). However, around 21% of women and 16% of men think that "women should fight for equality themselves", and 18% of men and 8% of women think that nothing should be done, because equality of men and women is already at satisfactory level.

Approximately one fifth of respondents of both genders accept gender quotas in politics and economy. Around one fifth of them support electoral quota

in politics. Eradication of prejudices is mostly accepted as legitimate policy goal in many areas.

In employment and economy, respondents are more in favor of direct measures to improve gender equality than in politics. Men and women have similar priorities in economy, they both opt for better access to social care for children and old persons (69%). The second preferred answer is reducing women's unemployment (56%), improving the self-employment of women (42%), introducing more flexible working hours (36%), improving the employment of women in jobs and sectors with high salaries (35%). As for policies to close the gender pay gap, half of the respondents opted for the policy of penalties imposed on companies that are responsible for gender-based pay discrimination, 46% opted for eradication of prejudices and generally negative accepted ideas concerning women, and 37% support to make publicly available the information on salaries in companies.

The only measure in media gender policy supported by around one third of respondents is imposing penalties for humiliating representation of women in the media. Far fewer respondents opt for policies aimed at improving representation of women in editorial and managing positions in the media.

In education policy, respondents' first choice is educating teachers (44%), organizing lectures and workshops for students (42%), facilitating equal representation of both genders in education for all professions (34%), changing curriculum and introduce special subjects (28%), and changing textbooks (16%). Around 8% of the interviewed believe that "no measures should be taken".

Elimination of violence against women is the priority in gender equality policy for both men and women (69% of respondents). The second option is elimination of general population's prejudices about women (39%), pay gaps in salaries between men and women (33%), inequalities of women at work when it comes to promotion (30%). Majority of men and women agree that single mothers are the priority group in gender equality policy (69%) and similar percentage support prioritizing women as victims of family violence (65%).

UVOD

1. Okvir istraživanja

Istraživanje stavova građanki i građana Srbije o rodnoj ravnopravnosti urađeno je za potrebe Uprave za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije. Istraživanje je sproveo Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje (CPIJM)^{*}. Studija je deo programa koji implementiraju Švedska agencija za razvoj (SIDA) i Uprava za rodnu ravnopravnost. Program je počeo 1. marta 2010.godine i ima cilj da doprinese unapređivanju politike rodne ravnopravnosti u Srbiji, a posebno da podrži *Strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti*, *Zakon o ravnopravnosti polova* i *Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2010. do 2015. godine* (NAP). Glavni cilj istraživanja je da obezbedi empirijske podatke o javnom mnjenju Srbije u vezi sa mnogim pitanjima rodne ravnopravnosti.

Politika rodne ravnopravnosti u Srbiji je uglavnom definisana tendencijama politike rodne ravnopravnosti u Evropskoj uniji, ali takođe u okviru međunarodnih organizacija kao što su Savet Evrope i Ujedinjene nacije. Većina dokumenata koji se bave rodnom ravnopravnošću ima nekoliko sličnih aspekata: dominantnu perspektivu (sveobuhvatna politika rodne ravnopravnosti koja obuhata privatnu i javnu sferu) i metod (slični instrumenti, institucije i politika se primenju, komparativno usaglašavanje i koordinacija na međunarodnom nivou).

Na nivou Ujedinjenih nacija najvažniji dokumenti iz oblasti rodne ravnopravnosti su CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), i Milenijumska deklaracija (Millennium Declaration). Ostali relevantni dokumenti odnose se na specifične oblasti i takođe utiču na oblikovanje politike rodne ravnopravnosti u Srbiji: Strategija za smanjenje siromaštva, Deklaracija o pravima deteta, rezolucije o nasilju i trgovini ljudima itd.

U Deklaraciji Saveta Evrope o jednakosti žena i muškaraca (Istanbul 1997), rodna ravnopravnost je definisana kao jedan od osnovnih kriterijuma demo-

* Autori Suzana Ignjatović, Dragomir Pantić, Aleksandar Bošković i Zoran Pavlović koristeće analize iz ove studije u svojim istraživačkim aktivnostima u okviru projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ (47010)

kratije: „Ostvarenje jednakosti žena i muškaraca je sastavni deo procesa koji vodi istinskoj demokratiji...Demokratija mora postati rodno osvešćena i osetljiva na rod“ (Council of Europe, 2009). Prema ovoj deklaraciji, definisana su četiri polja politike rodne ravnopravnosti: politički i javni život, ekonomski i profesionalni život, usklađivanje profesionalnih obaveza sa političkim i profesionalnim životom, promovisanje jednakosti u demokratskom društvu.

Rodna ravnopravnost se definiše i promoviše u mnogim oblastima kroz razne mehanizme i u Evropskoj uniji. Eliminisanje rodne diskriminacije i promovisanje rodne ravnopravnosti naglašavaju se u sledećim dokumentima: *Roadmap for Equality of Women and Men 2006-2010*, *European Pact for Gender Equality*, *Strategy for equality between women and men 2010-2015*. U Strategiji 2010-2015 navode se nove dimenzije: postojeći izazovi, novi izazovi i međusektorski izazovi. Kako se navodi, „rodne uloge i dalje imaju ključni uticaj na individualne odluke: obrazovanje, karijeru, radne uslove, porodicu i rađanje. Ove odluke takođe imaju uticaj na ekonomiju i društvo. Zbog toga je u svačijem interesu da i žene i muškarci imaju pravu mogućnost izbora kroz sve faze života.“ (The European Commission, 2010: 3). Slično Deklaraciji Saveta Evrope, ključne tačke za politiku rodne ravnopravnosti su jednakost u ekonomskoj nezavisnosti, jednako plaćanje za isti rad, jednakost u odlučivanju, rodno zasnovano nasilje i rodna ravnopravnost u aktivnostima van EU.

Neki aspekti strategije EU za unapređivanje ravnopravnosti muškaraca i žena (*Strategy for equality between women and men 2010-2015*) posebno su važni za Srbiju:

1) Pitanja rodne ravnopravnosti u ekonomiji

Poređenje ekonomskog domena EU i Srbije pokazuje da nivo zaposlenosti žena u EU iznosi 62.5%, dok je u Srbiji 44%. Zatim, procenat preduzetnica u EU je 33%, dok je u Srbiji 23.3% samozaposlenih žena. Za Srbiju su takođe važna pitanja usklađenosti između posla i porodice, brige o deci i osobama kojima je potrebna nega. Problem jednake plate za istu vrstu posla gotovo je isti: u EU jaz iznosi 17.8%, dok je u Srbiji 16%. Poreklo ovog jaza je slično (rodna segregacija u ekonomiji i dinamika na relaciji posao-porodica). Neka pitanja rodne ravnopravnosti u ekonomiji su verovatno više specifična za Srbiju – nizak udeo žena kao vlasnika imovine (29.7% žena) i socioekonomski status starih žena, posebno u ruralnim sredinama.

2) Jednakost u odlučivanju (upravljanju) u ekonomiji i politici

U poređenju sa 25% žena u parlamentima članica EU, u Srbiji ima 12.5%

narodnih poslanica. U EU, procenat žena je nizak na vodećim pozicijama u privredi (3% predsednica upravnih odbora), dok žene čine 14.3% članova upravnih odbora u Srbiji.

3) Pitanja koja se odnose na dostojanstvo, integritet i rodno zasnovano nasilje

Ova pitanja su posebno važna za Srbiju (naročito nasilje u porodici). Neki problemi su, međutim, još uvek bitni za neke zemlje EU, ali nisu relevantni za Srbiju u značajnoj meri (npr. mutilacija genitalija, prisilni brakovi i zločini „zbog časti“).

4) „Međusektorski izazovi“ za EU podrazumevaju rodne stereotipe i višestruku diskriminaciju

Navedena pitanja su takođe važna za Srbiju, naročito rodni stereotipi i predrasude u prezentovanju žena u medijima. Pitanje dvostruke diskriminacije nekih grupa je relevantno za Srbiju (žene sa invaliditetom, stare žene, žene u ruralnim područjima, žene koje žive u siromaštvu).

Nedavno su uvedene inovacije u domenu politike rodne ravnopravnosti u Srbiji, kako bi se rešavala neka od navedenih pitanja. U NAP i Akcionom planu, ključne oblasti promene su u skladu sa prioritetima EU. U ovim dokumentima se navode sledeće oblasti za intervenciju: jednakost u odlučivanju, poboljšanje ekonomskog statusa žena, jednakost u obrazovanju, poboljšanje zdravlja žena, borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i predstavljanje žena u medijima.

Razvoj politike rodne ravnopravnosti u Srbiji dominantno je definisan procesom pridruživanja EU. U Izveštaju o napredovanju Srbiji (*Serbia 2010 Progress Report*), rodna ravnopravnost je ocenjivana u dve oblasti: ljudska prava (prava žena) i evropski standardi (rodna ravnopravnost). Kada je reč o prvoj oblasti, srpska politika je dobila pozitivnu ocenu u sferi legislative i institucionalizacije politike rodne ravnopravnosti. Zakon o ravnopravnosti polova je ocenjen kao pozitivan korak, a takođe i mere vojvođanske vlade. Neki domeni su, pak, problematični: diskriminacija žena na tržištu rada, položaj žena određenih kategorija (žene sa invaliditetom, samohrane majke, starije žene, žene koje žive u ruralnim područjima). Rešavanje problema nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja takođe je negativno ocenjeno.

U delu izveštaja koji se bavi evropskim standardima, rodna ravnopravnost je procenjivana kao posebna oblast. Prepoznata su zakonska poboljšanja u ovoj oblasti (Zakon o zabrani diskriminacije), kao i nove institucije (imenovanje Poverenika za zaštitu jednakosti, ali koji još nije operacionalan). Ipak,

u izveštaju se ističe da diskriminacija protiv žena i drugih manjinskih grupa (Romi, LGBT, nacionalne manjine, osobe sa invaliditetom) i govor mržnje nisu adekvatno zakonski procesuirani.

U izveštaju se navodi da su formalni aspekti harmonizacije sa zakonodavstvom EU značajni, ali da je njihova primena problematična. Neki razlozi za to pronađeni su u domenu finansiranja javnog sektora i makroekonomskog stanja u Srbiji. Pored toga, priznaje se snažna opredeljenost Srbije, kao i razvoj formalnog i institucionalnog okvira, za unapređivanje rodne ravnopravnosti u okviru vladajuće politike.

2. Nacrt istraživanja i metodologija

Kao polazni materijal u izradi istraživačkih instrumenata poslužilo je istraživanje Eurobarometra o rodnoj ravnopravnosti iz 2009. godine (u nastavku Eurobarometar 2009). Da bi se obezbedila uporedivost podataka iz CPIJM istraživanja i Eurobarometra 2009, primenjena je ista struktura istraživanja, kao i ključne oblasti, posebna istraživačka pitanja i teme koje su obuhvaćene u analizi. Usaglašenost sa Eurobarometrom 2009 vidi se u odabranim oblastima rodne ravnopravnosti i podeli na ključne domene javnog i privatnog života. Ipak, istraživanje CPIJM nije potpuno uporedivo sa Eurobarometrom 2009. Uvedene su određene izmene i uzeta u obzir posebna pitanja rodne ravnopravnosti u Srbiji. Izostavljena su pitanja o ekonomskoj krizi i rodnoj ravnopravnosti, vremenska perspektiva (poređenje sa prethodnom decenijom) i posebne političke mere u EU koje se odnose na pitanja rodne ravnopravnosti.

Takođe su korišćeni i drugi dokumenti kao polazna osnova za istraživački nacrt i analizu: zakoni, izveštaji i studije, koji se odnose podjednako na EU i Srbiju. Između ostalog, oslanjali smo se na podatke Rodnog barometra (UNIFEM, autorka Marina Blagojević) i istraživanja posebnih kategorija žena (npr, *Žene na selu kao pomažući članovi domaćinstva: položaj, uloge i socijalna prava*, UNDP, autorke Marija Babović, Olivera Vuković).

Nacionalna strategija i NAP su korišćeni kao opšte smernice za sadržaj CPIJM istraživanja. Zbog ograničenog obima studije, istraživanje se fokusiralo na sledeće oblasti: odlučivanje, jednakost u ekonomiji, obrazovanju i medijima. U skladu sa opštim okvirom, nalasak je na stavovima o posebnim oblastima rodne ravnopravnosti, aktuelnoj politici, primenjenim merama i razvoju politike rodne ravnopravnost. Pored ovih pitanja, istražene su determinante ovih preferencija (socijalne, ekonomske, psihološke). Ova

dva istraživačka cilja se preklapaju u mnogim delovima, ali radi analitičke jasnoće, razmatrana su odvojeno. Osnovni ciljevi istraživanja su usmereni na javnopolitičku sferu: stavovi o primenjenim i planiranim merama politike rodne ravnopravnosti, političke preferencije i prihvatanje opštih tendencija u politici rodne ravnopravnosti, glavni problemi i iskustva građana u domenu rodne ravnopravnosti i diskriminacije. Sekundarni istraživački ciljevi su važni pre svega za interpretaciju podataka: razlike između nivoa znanja i stavova, implicitno i ekslicitno delovanje aktera, percepcija i aktivnost, vrednosti i identiteti, stereotipi i predrasude.

Istraživanje CPIJM razmatra tri aspekta rodne ravnopravnosti koji se pojavljuju i u Eurobarometru 2009: percepciju rodne ravnopravnosti, iskustvo rodne diskriminacije i stavove prema politici rodne ravnopravnosti. U okviru ovih domena, napravljena su neka prilagođavanja u skladu sa potrebama stanja u Srbiji. Na primer, posebno je istražen problem shvatanja rodne ravnopravnosti kao pojma i kao politike. Zatim, iskustvo rodne ravnopravnosti je suženo na područje rada i ekonomije. Stavovi o politici rodne ravnopravnosti istraživani su na osnovu pitanja iz Eurobarometra 2009. Tako je obezbeđen komparativni okvir za poređenje stavova građana Srbije i EU. Sa druge strane, aktuelni instrumenti politike rodne ravnopravnosti u Srbiji zahtevali su modifikaciju istraživačke strategije. Na primer, ispitanici su imali pitanje da odrede prioritetne grupe žena u politici rodne ravnopravnosti (uključene su Romkinje i stare žene u selima).

CPIJM istraživanje ispituje karakteristike rodne ravnopravnosti u četiri oblasti: politika, ekonomija, mediji i obrazovanje. Razlozi za ovakvu strategiju su zasnovani delimično na rezultatima Eurobarometra 2009. U uvodnom delu Eurobarometra 2009, navodi se da „rodne nejednakosti i dalje postoje“ (European Commission, 2009: 2). Kao područja nezadovoljavajućeg nivoa rodne ravnopravnosti, navode se četiri oblasti: rodni stereotipi, platni jaz, rodno zasnovano nasilje i broj žena na rukovodećim pozicijama. Eurobarometar 2009 istažuje četiri domena: usaglašavanje rada i porodice, predstavljanje žena, rodno zasnovano nasilje, žene i siromaštvo. Podaci iz CPIJM i Eurobarometra 2009 samo delimično su uporedivi, jer su pitanja rodno zasnovanog nasilja, socijalne politike usaglašavanja posla i porodice, izostavljena iz našeg istraživanja. Četiri oblasti su odabrane kao hipotetički najdiskriminativnija polja za procenu aktuelnog stanja rodne ravnopravnosti u Srbiji. Oblasti su odabrane u saradnji sa ekspertima iz Uprave za rodnu ravnopravnost. Smatramo da je ova odluka bila ispravna, a neki aspekti ostalih oblasti takođe su dotaknuti: marginalizacija, nasilje, podela kućnog rada.

Činioci koji određuju stavove o rodnoj ravnopravnosti su operacionalizovani kao stereotipi, predrasude i opšta verovanja o ženama i rodnim odnosima. Rodni stereotipi se navode u Strategiji EU, a borba protiv stereotipa i predrasuda je jedan od ciljeva strategije za period nakon 2010. Rodni stereotipi u oblastima porodice, rada i posebnih zanimanja, politike, obrazovanja, zdravlja, ispituju se u istraživanju CPIJM, kao i stavovi o konceptu i praksi rodne ravnopravnosti. Suprotstavljanje stereotipima i predrasadama omogućava da se proceni sama vrednost rodne ravnopravnosti. Poseban segment je posvećen vrednostima socijalizacije za decu oba pola. Konačno, identiteti su posebno istraženi, budući da je rodni identitet jedan od važnih identiteta.

Istraživanje je sprovedeno od 13. do 17. oktobra 2010. godine na teritoriji Republike Srbije, bez Pokrajine Kosovo i Metohija. Uzorak obuhvata 1204 ispitanika, građana Srbije, lociranih u 71 slučajno izabranom punktu, tj. opštinama. Tip uzorka je višestapni slučajan uzorak, sa proporcionalnim brojem ispitanika iz područja Grada Beograda, Pokrajine Vojvodine i centralne Srbije, demografskih regiona, regionalnih administrativnih uprava i opština. Na ovom poslednjem nivou je primenjen princip kvota za pol u svakom punktu. Radi ilustracije, standardna greška za model prostog slučajnog uzorkovanja ($N = 1200$) iznosi 2.82 (distribucija najveće varijabilnosti, u slučaju 50:50), standardna greška $SE=2.77$ (za distribuciju 60%: 40%), $SE=2.59$ (za distribuciju 70%:30%), $SE=2.26$ (za distribuciju 80%:20%), i 1.70 (za distribuciju 90%:10%).

Primenjen je individualni intervju kao tehnika prikupljanja podataka. Anketari su članovi Stalne mreže anketara (PFN) CPIJM. Tri četvrtine anketara su žene raznih profesija (psihologija, socijalni rad, specijalna pedagogija, političke nauke, razredna nastava, sociologija). Svaki član PFN je obavio 17 intervjua.

Ispitanici su dobro prihvatili istraživanje. Stopa odbijanja je niska (u proseku 23%), tj. jedna četvrtina anketara nije imala nijedno odbijanje, jedna petina je imala jedno odbijanje, jedna četvrtina dva odbijanja itd.

Istraživanje je sproveo tim CPIJM. U izradi instrumenata i pisanju izveštaja učestvovali su: rukovodilac projekta, dr Aleksandar Bošković (socijalni antropolog), mr Suzana Ignjatović (sociolog), dr Dragomir Pantić (socijalni psiholog). Kontrolu terenskog dela istraživanja, unos podataka i statističku obradu uradio je mr Zoran Pavlović (socijalni psiholog). Za organizaciju terenskog rada i tehničku organizaciju bila je zadužena Ljiljana Veličković.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Sociodemografski podaci

Istraživana populacija obuhvata oko 6 miliona građana Srbije starijih od 15 godina. Ukupna populacija Srbije je oko 7.200.000 (projekcija za kraj 2010). Uzorak je reprezentativan za populaciju građana starijih od 15 godina. Osnovi sociodemografski podaci uzorka prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1. Osnovni sociodemografski podaci

Varijabla	Kategorija	Procenat
Tip naselja	Urbano	58
	Ruralno	42
Poduzorak (regioni)	Beograd	22
	Vojvodina	28
	Centralna Srbija	50
Pol	Ženski	53
	Muški	47
Generacija	15-18	7
	19-24	7
	25-29	9
	30-34	8
	35-39	10
	40-44	8
	45-49	9
	50-54	10
	55-59 s	8
60 i stariji	24	
Obrazovanje*	Nepotpuna osnovna škola	11
	Osnovna i nepotpuna srednja škola	23
	Stručne škole (2 i 3 godine)	18
	Srednja škola (gimnazija i stručna 4 godine)	32
	Viša škola	5
	Fakultet	10
Broj članova domaćinstva	Magistratura, specijalizacija, doktorat	1
	Jedan član	11
	Dva člana	17
	Tri člana	22
	Četiri člana	27
	Pet članova	12
	Šest članova	7
	Sedam i više članova	4

*Napomena: uključeni su učenici srednjih škola i studenti viših škola i fakulteta

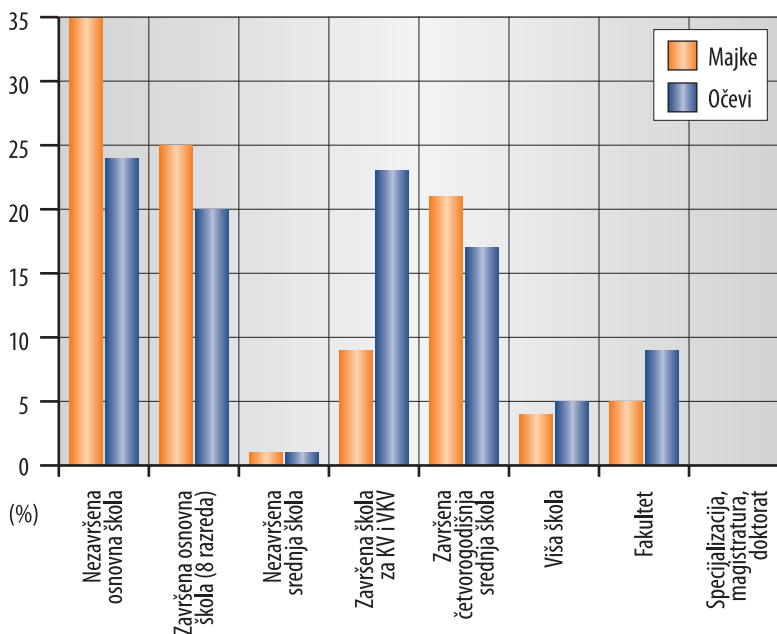
Većina ispitanika je srpske nacionalnosti (84%), zatim mađarske (5%), bošnjačke/muslimanske (3%), romske (2%), crnogorske (1%), hrvatske (1%), albanske (manje od 1%), jugoslovenske (1%) i ostalih (2%).

Većina ispitanika je u braku (52%), slede neoženjeni/neudate (27%), udovci/udovice (11%), razvedeni/razvedene (5%), u kohabitacijama (4%). Oko 33% ispitanika nema decu, 21% ima jedno dete, 38% ima dvoje dece, 6% ima troje dece, 2% ima četvero i više dece.

Kada je reč o zanimanju, 24% ispitanika su službenici i tehničari sa srednjom školom, 15% su visokokvalifikovani i kvalifikovani radnici, 15% stručnjaci, 13% polukvalifikovani radnici, 11% domaćice, 10% studenti i učenici, 4% preduzetnici, 3% poljoprivrednici. Podaci o zaposlenosti pokazuju da je 21% penzionera, 20% zaposlenih u privatnom sektoru, 20% nezaposlenih, 18% zaposlenih u javnom sektoru, 9% lica na školovanju, 5% domaćica, 4% samozaposlenih, 2% poljoprivrednika. Takođe treba imati u vidu da deo domaćica i žena u poljoprivredi sebe definiše kao nezaposlene.

Podaci o nivou obrazovanja očeva i majki ispitanika predstavljeni su na *Grafikonu 1*.

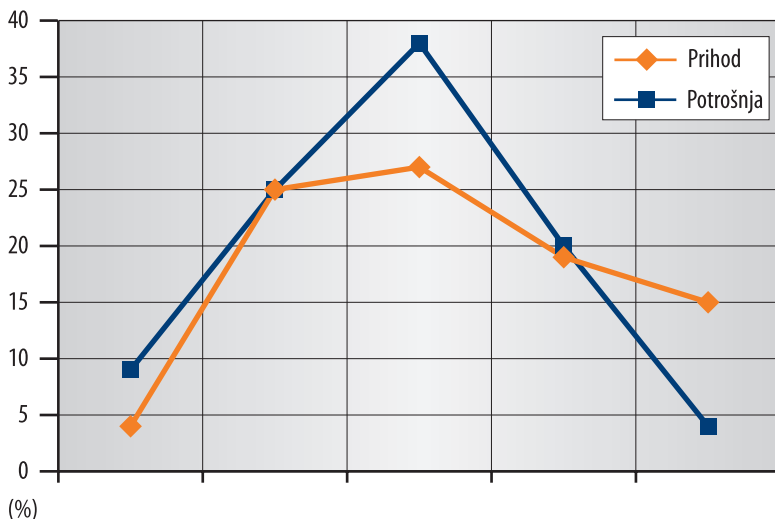
Grafikon 1. Obrazovni nivo majki i očeva ispitanika

Najviše domaćinstava ima četiri člana (27%) i tri člana (22%), slede dvočlana domaćinstva (17%) i samci (11%), pa domaćinstva sa pet članova (12 %), šest i više članova (11%). Polna struktura domaćinstava: 44% domaćinstava ima jednu ženu, 33% dve žene, 14% tri žene, 3% četiri žene, manje od 1% ima pet žena.

Finansijski status ispitanika je istražen preko dve dimenzije (Grafikon 2). Prva dimenzija je subjektivno procenjen mesečni prihod domaćinstva u dinarima, a druga dimenzija je subjektivna ocena potrošnje domaćinstva. Na osnovu procene mesečnog prihoda sledi da većina ispitanika spada u dva prihodna nivoa: 30,000-49,999 dinara (27%) i 10,000-29,999 dinara (25%). Rang 50,000-69,999 dinara obuhvata 19% ispitanika, dok u rang domaćinstava sa 70,000 dinara i više spada 15% ispitanika. U rangu „manje od 10,000 dinara“ (oko 100 evra) nalazi se 4% ispitanika. Druga varijabla je nazvana „granice potrošnje“ i sastoji se od sledećih kategorija: „Ponekad nemamo dovoljno novca za hranu“ (9%), „Imamo dovoljno novca za hranu i komunalije, ali ne za odeću i obuću“ (25%), „Imamo dovoljno za hranu, komunalije, odeću i obuću, ali nedovoljno za skuplje stvari (frižider, TV itd)“ (38%), „Možemo da priuštimo kupovinu nešto skupljih stvari, ali ne i takvih kao što su kola ili stan“ (20%), „Možemo da priuštimo sve što nam je potrebno“ (4%). Grafikon pokazuje konvergenciju ova dva indikatora.

Grafikon 2. Distribucija prihoda i potrošnje

Ispitanici su izrazili svoje glasačke preferencije odgovorom na pitanje „Da su ove nedelje izbori za Narodnu skuštinu Srbije, za koga biste glasali?“ Oko 32% ispitanika ne bi glasalo, 25% je neodlučno, 15% neodlučno da li će glasati. Oko 23% ispitanika navelo je ime stranke za koju bi glasali.

Većina ispitanika (59%) ima tradicionalan stav prema religiji („Tradicionalno poštujem običaje moje vere“), 24% ispitanika su vernici („Vernik/vernica sam i poštujem sva učenja moje vere“), 10% ispitanika se izjašnjava kao nereligiozni, a 4% nisu sigurni.

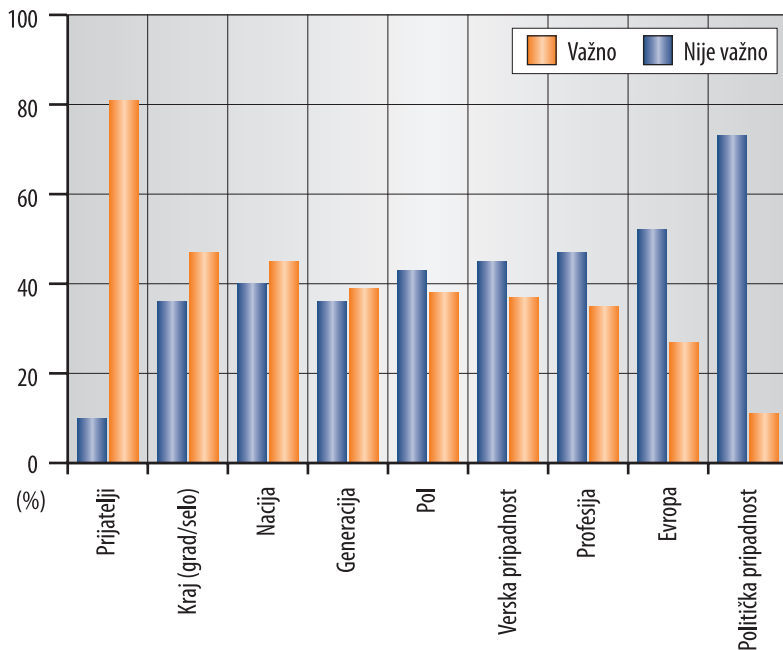
2. Sociopsihološki aspekti rodne ravnopravnosti

2.1. Identiteti i rodna ravnopravnost

Ljudima su važni različiti aspekti društvenog identiteta. Ljudi obično poseduju mnogostruke identitete ili podeljene lojalnosti. U prethodnim istraživanjima CPIJM, čak i pre 1990, pripadnost porodici je univerzalno identifikovana kao najvažniji identitet. Ponekad su gotovo svi ispitanici (90% i više) stavljali ovaj identitet na prvo mesto. S obzirom na ovo, pripadnost porodici nije uključena u listu identiteta u istraživanju CPIJM. Uključeno je devet tipova identiteta. Prosečna vrednost ovih identiteta je sledeća: prijatelji 4,10; lokalni identitet 3,06; nacija 3,00; generacija 2,98; rod 2,82; religijski identitet 2,76; profesija 2,61; Evropa 2,47; politički identitet 1,85.

Prijatelji predstavljaju za ispitanike najvažniji aspekt identiteta (Grafikon 3). Ovo je donekle iznenađujuće, s obzirom na činjenicu da je u prethodnim istraživanjima identifikacija sa profesijom obično stavljana na drugo mesto, posle porodice.

Grafikon 3. **Vажnost različitih identiteta**

Napomena: Razlika do 100% se odnosi na zbir modaliteta 3, „donekle važno“, počevši od 9% (prijatelji) do 24% (generacija), i kategorije „ne znam“ (0-4%).

Opadanje značaja profesionalnog identiteta je verovatno povezano sa gubitkom poverenja građana u vladavinu zakona, kao i sumnju da je pošten rad najbolja strategija za lični uspon u jednom tranzicionom društvu. Jedina sociodemografska grupa koja je naglasila važnost profesionalnog identiteta jesu najobrazovaniji ispitanici.

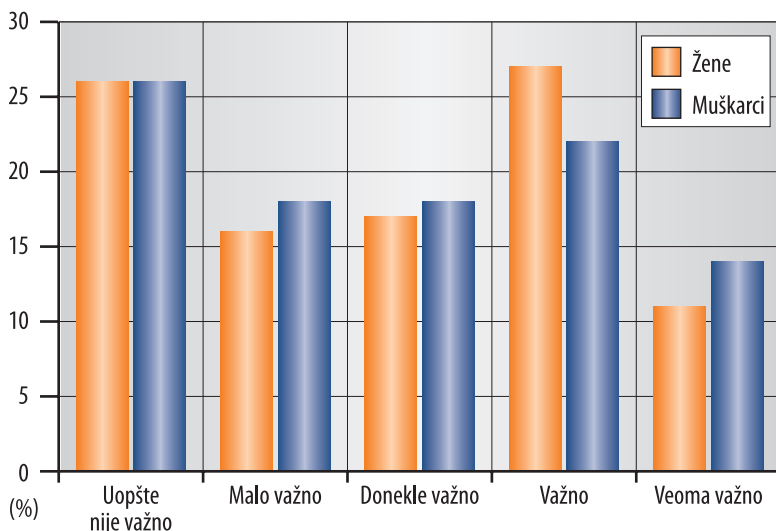
Lokalni i nacionalni identiteti imaju isti značaj za ispitanike, i važniji su od evropskog identiteta. Međutim, za neke ljude (oko jedne petine), pripadnost naciji, ili identifikacija sa lokalnim mestom istovremeno sa osećanjem da su Evropljanke i Evropljani, jeste važan marker jednog savremenog tipa identiteta – *podeljene lojalnosti*, koja je najčešća u većini zemalja EU. Evropa je objekt identifikacije uglavnom među visoko obrazovanim profesionalcima (39%), nasuprot najnižem procentu među zemljoradnicima (15%). Poistovećivanje sa nacijom je važno za polukvalifikovane radnike, dok je preduzetnici najmanje pominju (28%). Lokalni identitet je posebno važan za polukvalifikovane radnike (61%) i domaćice (54%).

Religijski identitet je važniji za domaćice (53%), zemljoradnike (51%) i polukvalifikovane radnike (47%), nego za profesionalce (28%) i studente (30%).

Rodni identitet nije visoko rangiran, a prepoznaje se kao važan za zemljoradnike (49%) i za učenike i studente (46%). Četvrtina ispitanika smatra da rodni identitet uopšte nije važan, a dodatna šestina da je samo malo važan, što ukupno predstavlja veći procenat od onih koji smatraju da je ovaj tip identiteta značajan i vrlo važan (43% prema 38%). Stav da rodni identitet nije uopšte bitan, dva puta je više zastupljen od stava da je rod vrlo važan. Zanimljivo je da pol ispitanika nije uzrok varijacije u njihovim odgovorima. Žene i muškarci su na gotovo isti način procenjivali značaj rodnog identiteta (*Grafikon 4*).

Uloga vršnjaka je mnogo važnija za najmlađe – učenice, učenike, studentkinje i studente (61%), nego za druge društvene grupe u uzorku. Na dnu je politički identitet, baš kao i za vreme socijalizma.

Grafikon 4. **Važnost rodnog identiteta za žene i muškarce**

Napomena: Odgovori „Ne znam“ predstavljaju samo 3% i 2%.

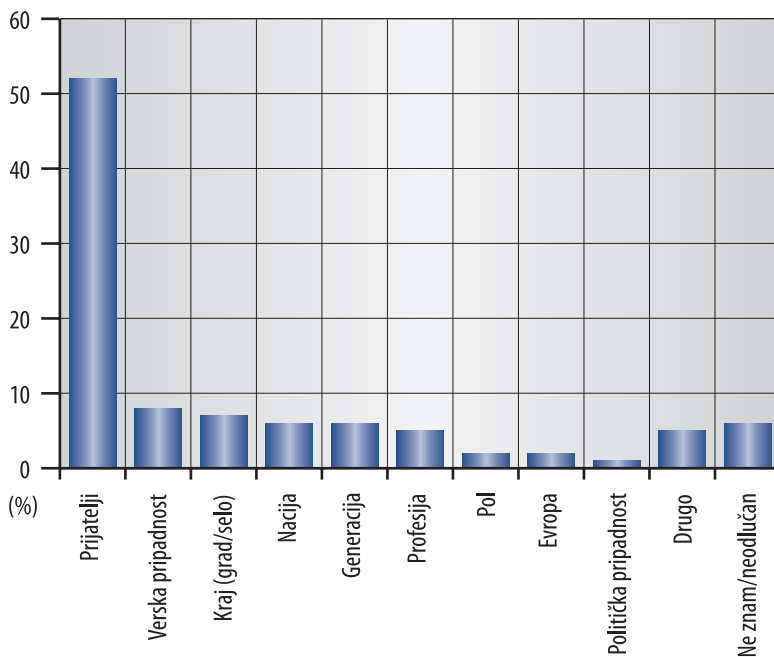
Prosečan broj identiteta koji se smatraju važnima je 3,60, slično podacima za Srbiju od pre nekoliko decenija. Ovo potvrđuje relativnu stabilnost širine identiteta (a) i tačnost opservacija Guetzkowa i mnogih drugih socijalnih psihologa u vezi sa fenomenom podeljenih lojalnosti (b). Najčešće kombinacija bitnih identiteta uljučuje prijateljstvo, nacionalne i lokalne identitete, dok se generacijski, religijski i rodni identiteti pojavljuju u drugom planu, a ostali identiteti u trećem.

Faktorska analiza devet identiteta je sprovedena da bi se identifikovali zajednički činioci za navedene elemente. Jedinstven primarni faktor, „Snaga identiteta“, identifikovan je kao zajednički za sve tipove identiteta na strukturnom nivou, ali sa različitim intenzitetom asocijacije (saturacija u faktorskoj analizi): „Nacionalni identitet“ (koeficijent korelacije sa pomenutim faktorom 0,79), „Rodni identitet“ i „Profesionalni identitet“ (oba korelirana sa faktorom 0,74), i „Lokalni identitet“ (0,73) su u ovom smislu najjači. Ostali tipovi identiteta su malo manje saturirani faktorom izolovanim u primenjenoj faktorskoj analizi: „Generacijski identitet“ 0,62, „Religijski identitet“ 0,62, „Evropski identitet“ 0,55, „Prijateljski identitet“ 0,53 i „Politički identitet“ 0,50, svi značajno koreliraju sa „Snagom identiteta“. Tri varijable – profe-

sionalni (0,61), evropski (0,82) i politički identiteti (0,76) – formiraju novu, nezavisnu faktorsku analitičku strukturu.

Pitanje „Koji identitet vam je najvažniji?“ trebalo je da identifikuje jedan tip identiteta koji je vodeći faktor u ponašanju i afektivnom vezivanju ispitanika. Ovo pitanje je pružilo i uvid u to da li ispitanici mogu da prepoznaju i prihvate svoj glavni tip identiteta (*Grafikon 5*).

Grafikon 5. Najvažniji identiteti

Prijatelji se pominju kao primarni identitet iznad proseka među ispitanicima koji imaju između 25 i 34 godine, kao i među preduzetnicima (dve trećine). Učenici (25%) i studenti (17%) natprosečno navode generacijski identitet kao primarni. Nacionalni identitet je češći među polukvalifikovanim radnicima i najstarijima (u oba slučaja, 11%), nego u bilo kojoj drugoj društvenoj grupi. Lokalna pripadnost je iznad proseka među zemljoradnicima (15%) i domaćicama (14%).

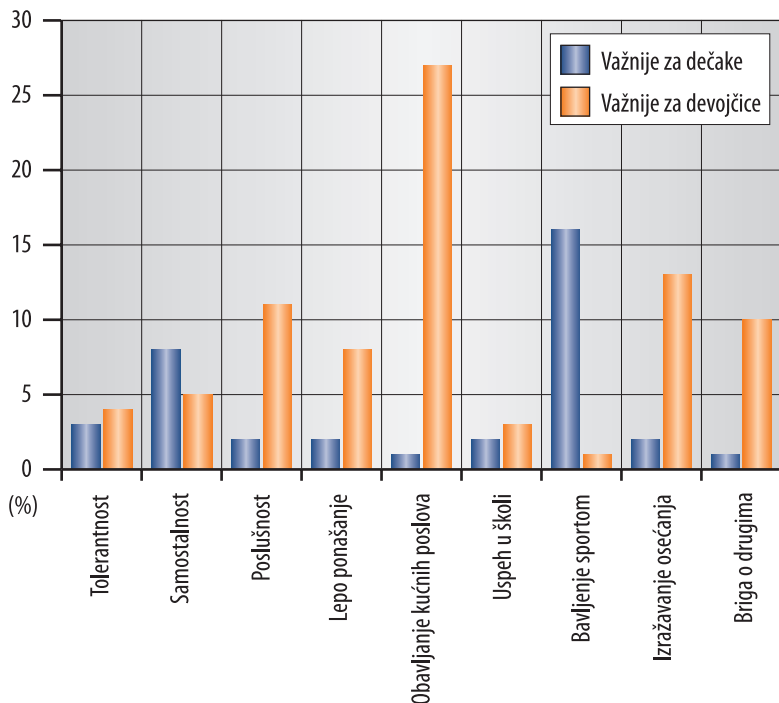
2.2. Vrednosti socijalizacije i rodna ravnopravnost

Posebna grupa pitanja formulisana je da ispita selektivnost vrednosti socijalizacije ženske i muške dece. Respondentima je ponuđen spisak sa devet vrednosti. Ova lista je uključivala: tolerantnost, samostalnost, poslušnost, lepo ponašanje, obavljanje kućnih poslova, uspeh u školi, bavljenje sportom, izražavanje osećanja i brigu o drugima. Neke od izabраниh vrednosti imaju opšti značaj i korišćene su u ranijim istraživanjima, kao što su tolerantnost, samostalnost ili poslušnost (na primer, istraživanje autoritarnih tendencija ličnosti kao jedna vrsta negativne vrednosti), dok su druge primenjene samo u istraživanju o rodnoj ravnopravnosti.

Na pitanje: „Da li, po Vama, treba pridavati veću važnost razvijanju sledećih vrednosti i ciljeva u vaspitanju dečaka ili devojčica, ili je to pak podjednako važno i za jedne i za druge?“, ponuđeni su odgovori: 1. Važnije za muško; 2. Važnije za žensko; 3. Podjednako važno; 4. Nije važno ni za muško ni za žensko; 5. Ne znam. Ispitanici su se retko opredeljivali za poslednja dva odgovora: „ne znam“ je bio prisutan između 0,2% i 2,7%, a odgovor „nije važno ni za muško ni za žensko“ od 0,2% do 3,1%. Ova opcija znači da se ova vrednost ne samo smatra irelevantnom kad se radi o rodu, već da nema nekog značaja za ispitanike uopšte.

Baterija pitanja meri navedene vrednosti socijalizacije na dva načina. Prvo, istraživanje je pokazalo da su odabrane vrednosti relevantne, jer je ogroman procenat ispitanika (preko 95%) izabrao jedan od prvih tri ponuđena odgovora. Drugo, ispitanici su se složili da su sve vrednosti podjednako važne i za dečake i za devojčice (od 70% za obavljanje kućnih poslova, do čak 95% za uspeh u školi). Međutim, neki ispitanici su više pripisivali određene vrednosti dečacima ili devojčicama, što ukazuje na određene stereotipe ili, možda, postojanje patrijarhalnih predrasuda (*Grafikon 6*).

Grafikon 6. Polno specifične vrednosti socijalizacije

Mada je velika većina tvrdila da sve pomenute vrednosti treba da budu podjednako važne za oba pola, postoje tradicionalni stereotipi u nekim slučajevima. Više od četvrtine ispitanika je smatralo da je pomoć u kući rezervisana za devojčice, a neki da su izražavanje osećanja, poslušnost i briga o drugima, vrednosti koje su važnije za devojčice. Jedine vrednosti koje su važnije za dečake povezane su sa bavljenjem sportom i samostalnošću. Razlike nisu bile dovoljno velike da bi se izgradili posebni profili vrednosti koje se očekuju za dečake i za devojčice, ali su ipak statistički značajne, i ukazuju na tragove patrijarhalnog sistema vrednosti u načinu razmišljanja nekih ispitanika.

Muški ispitanici pokazuju preferencije za neke tradicionalne atribute muških uloga. Na primer, smatrali su da su samostalnost (12%) i bavljenje sportom (18%) važniji za dečake, dok devojčice treba da nauče da budu poslušne (14%), pristojno se ponašaju (10%), obavljaju kućne poslove (31%), izražavaju svoja osećanja (15%) i brinu se za druge (11%). Neke ispitanice su

relativno često isticale da očekuju da devojčice više pomažu u kući (24%), da pokazuju emocije (11%), budu poslušne i brinu se za druge (obe po 9%).

Kada se radi o starosti, istraživanje je pokazalo da tradicionalnije stavove imaju najmlađi i najstariji. Ispitanici mlađi od dvadeset pet godina su smatrali da su određene vrednosti važnije za devojčice – na primer, poslušnost (14% nasuprot 5% za dečake), lepo ponašanje (8% nasuprot 3%), obavljanje kućnih poslova (32% prema 5%), izražavanje osećanja (21% prema 7%) i briga za druge (13% nasuprot 1%). Sa druge strane, očekuje se da dečaci treba da budu u većoj meri samostalni (11% u poređenju sa 5% iste vrednosti za devojčice) i bave se sportom (26% prema 2%). Sličnu tendenciju su pokazali najstariji ispitanici, očekujući da dečaci treba u većoj meri da budu nezavisni (11%) i bave se sportom (21%, u poređenju sa nijednim odgovorom za devojčice). Oni takođe smatraju da devojčice treba da budu više poslušne (12%), obavljaju kućne poslove (36%) i brinu se za druge (14% prema samo 1% za dečake).

Zemljoradnici, domaćice, nekvalifikovani i polukvalifikovani radnici su češće pokazivali tendenciju ka tradicionalnim pogledima na vrednosti. Oni smatraju da dečaci treba da budu nezavisni u 20% slučajeva (samo 5% za devojčice) i bave se sportom (12% a nijedan odgovor za devojčice). Zemljoradnici očekuju da devojčice budu poslušne (22% – dok niko ne smatra važnijim za dečake), lepo se ponašaju (15% nasuprot 0%), pomažu u kući (49% – a to niko ne smatra za dečake), izražavaju osećanja (22% prema 0%) i da se više brinu o drugima (20% u odnosu na 2% za dečake). Stavovi nekvalifikovanih radnika i domaćica su veoma slični stavovima zemljoradnika: procenti se ne razlikuju više od dva do tri poena u istim pravcima.

Dakle, respondenti muškog pola, stariji, manje obrazovani i oni sa tradicionalnijim društvenim ulogama, oslanjali su se na uobičajene stavove o rodnoj (ne)ravnopravnosti kao deo modela društvene inercije. Međutim, ova tendencija nije snažna. Treba istaći da je velika većina istakla da svih devet odabranih vrednosti treba da budu podjednako značajne i za devojčice i za dečake. Mada je distribucija odgovora u ovoj bateriji pitanja veoma zakrivljena ka dominantnoj kategoriji (u proseku 85%), a retko se odnosi samo na dečake (u proseku samo 4%) ili devojčice (u proseku, 9%), faktorska analiza je pokazala jasno grupisanje varijabli (vrednosti). Naime, „ženske“ vrednosti teže da formiraju jedinstvenu strukturu vrednosti. Ovaj sistem vrednosti je uključivao: poslušnost i brigu za druge (obe vrednosti sa faktorom 0,74), lepo ponašanje (0,73), izražavanje emocija (0,72), pomaganje u kući (0,66) i toleranciju (0,57), dok su nezavisnost (-0,41) i bavljenje sportom (-0,55) u negativnoj korelaciji sa ovom strukturom vrednosti. Uspeh u školi (0,82) je

bio marker varijabla distinktivnog faktora, zajedno sa samostalnošću (0,55), što ukazuje da ova faktorska analitička struktura može biti manifestacija nekih „muških“ faktora vrednosti i interesovanja.

2.3. Rodna ravnopravnost kao specifična vrednosna orijentacija

Tokom poslednjih nekoliko decenija, u velikom broju istraživanja u svetu pokazalo se da je rodnu ravnopravnost moguće posmatrati kao specifičnu i relativno složenu vrednosnu orijentaciju, sačinjenu od različitih stavova o odnosima među polovima. Konstruisane su posebne skale za merenje intenziteta ove orijentacije, odnosno, pozicioniranje pojedinaca prema dimenziji *protiv rodne ravnopravnosti — za rodnu ravnopravnost*. Štaviše, socijalni psiholozi i drugi istraživači iz oblasti društvenih nauka su ustanovili da je ova vrednosna orijentacija deo opštije orijentacije ili sistema, kao što su tolerancija — netolerancija, tradicionalizam — modernizam, konzervativizam — liberalizam, i tako dalje. Nedavno su autori komparativne studije vrednosti (World Values Survey) sprovedene u mnogim zemljama, uključujući Srbiju, zaključili da ova vrednosna dimenzija predstavlja jednu od najvažnijih komponenti opštijih vrednosnih dimenzija. Druga vrednosna orijentacija koja je vrlo diskriminativna u metodološkom smislu (diferencira ljude sa niskom i visokom tolerancijom), koja istovremeno predstavlja integralni deo pomenutih sistema vrednosti, jeste stav prema manjinama, posebno kad se radi o seksualnoj orijentaciji (Norris, Inglehart, 2003; Inglehart et al. 2004; Pavlović, 2009; Pantić, Pavlović, 2009; Kolin, Čičkarić, 2010; www.world-valuesurvey.org).

U ovom istraživanju, odabrali smo dvadeset šest izjava o rodnoj ravnopravnosti iz različitih izvora, uglavnom iz prethodnih istraživanja. Ova grupa tvrdnji je razvijena kao skala Likertovog tipa, sa „pro“ i „kontra“ stavovima o rodnoj ravnopravnosti. Ponuđeno je pet modaliteta: dva za slaganje („potpuno se slažem“ ili „uglavnom se slažem“), i isto tako za neslaganje („potpuno se ne slažem“ ili „uglavnom se ne slažem“), dok je peti modalitet određen za neodlučne. Na osnovu dodeljenih numeričkih vrednosti za odgovore ispitanika (1 do 5 ili 5 do 1, u zavisnosti od pravca tvrdnji kao pro- ili anti- u vezi rodne ravnopravnosti), izračunat je rezultat, koji je označavao poziciju svakog respondenta. Sabirajući odvojeno rezultate za one koji se u potpunosti ili uglavnom slažu, odnosno koji se potpuno i uglavnom ne slažu sa tvrdnjama, dobili smo dva pravca stavova, bez obzira na njihov intenzitet. Međutim, radi složenih i preciznijih analiza, kao što su faktorska i regresiona analiza, koristili smo originalne »sirove« skorove na skali od 26 do 130.

Najpre ćemo prikazati posebno sve ajteme (tvrdnje). Tvrdnja „Fakultetsko obrazovanje je manje važno za devojke nego za mladiće“ preuzeta je iz poznate uporedne studije, Svetske studije vrednosti (WVS). Odabrali smo je zbog njene velike diskriminativne moći u metodološkom smislu. Ispitanik koji prihvati sadržaj ove tvrdnje će gotovo sigurno manifestovati tradicionalni sistem vrednosti u mnogim različitim oblastima. Nažalost, odbijanje sadržaja ove tvrdnje još uvek ne garantuje moderniji sistem vrednosti. U našem istraživanju, ogromna većina ispitanika je odbacila ovu tvrdnju (85%, a dve trećine se u potpunosti ne slažu), a samo 9% je odgovorilo pozitivno, dok je svaki dvadeseti respondent bila/bio neodlučan ili odgovorila/ odgovorio sa „Ne znam“. I pored velike homogenosti reakcija, muškarci su se pokazali za nijansu manje savremeno orijentisanim od žena (82% u odnosu na 88%). Međutim, odgovori muškaraca koji ukazuju na snažno neslaganje su značajno manje zastupljeni (54%) od odgovora žena (70%). Prema tome, izgleda da se razlika između muških i ženskih ispitanika manifestuje pre u intenzitetu stava, nego u ukupnom smeru negativnog stava o sadržaju ove tvrdnje. Inače, odgovori ispitanika na ovu tvrdnju bile su u značajnoj i visokoj korelaciji ($r=0.52$) sa ukupnim indeksom rodne ravnopravnosti (IGE).

Druga tvrdnja koja može poslužiti kao indikator savremenih stavova, formulisana je na sledeći način: „Imati posao je najbolji način za ženu da bude nezavisna osoba“. Čak 83% ispitanika se složilo sa sadržajem ove tvrdnje, dok se samo 8% nije složilo, a 9% je neodlučno. Opet je više ispitanica pokazalo intenzivno modernističke stavove (62% nasuprot 37% kod muškaraca), odnosno da se potpuno slažu sa ovom tvrdnjom (Tabela 2).

Tabela 2.

„Imati posao je najbolji način za ženu da bude nezavisna osoba“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	90	74	83
Neslaganje	6	12	9
Neodlučnost	4	14	8

Ispitanice su bile praktično homogene u stavu da je zaposlenost važan uslov njihove nezavisnosti. Velika većina muškaraca se takođe slaže (tri četvrtine), ali nisu bili toliko homogeni, a njihovi stavovi nisu bili toliko snažni kao stavovi žena. Reakcije na ovu tvrdnju koreliraju statistički značajno ali ne visoko ($r=0.31$) sa rezultatom IGE.

Sledeći stav je: „U današnje vreme, kada i žene i muškarci rade van kuće, prirodno je da se svi poslovi u domu ravnopravno dele, da nema ‘ženskih’ i ‘muških’ poslova u domaćinstvu“. Čak 79% respondenata se složilo sa ovom tvrdnjom, 15% se nije složilo, dok je 6% bilo neodlučno ili su rekli da ne znaju (Tabela 3).

Tabela 3.

„U današnje vreme, kada i žene i muškarci rade van kuće, prirodno je da se svi poslovi u domu ravnopravno dele, da nema ‘ženskih’ i ‘muških’ poslova u domaćinstvu“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	86	71	79
Neslaganje	9	21	15
Neodlučnost	5	8	6

Ispitanice su se češće slagale, što ukazuje na moderniji stav u odnosu na muškarce. Intenzivan stav je bio znatno manje zastupljen među muškarcima (35%) nego među ženama (gde se 56% u potpunosti slagalo). Odgovori respondenata na ovu tvrdnju su u značajnoj i visokoj korelaciji ($r=0.51$) sa IGE.

Sledeći stav opisuje zaključak prethodnih studija o teškom položaju u kome se nalaze žene koje žive na selu i koje suštinski nisu ravnopravne sa muškarcima jer se od njih očekuje da obavljaju sve radove, uključujući tu i najteže fizičke poslove. Tvrdnja je bila: „Žene na selu su još daleko od ravnopravnosti sa muškarcima“. Neslaganje sa ovom tvrdnjom je sugerisalo tradicionalistički pogled na svet (Tabela 4). Inače, reakcije respondenata na ovu tvrdnju su korelirale sa IGE statistički značajno, ali ne visoko ($r=0.22$).

Tabela 4.

„Žene na selu su još daleko od ravnopravnosti sa muškarcima“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	79	67	73
Neslaganje	11	17	14
Neodlučnost	10	16	13

Jasno je da su respondenti oba pola shvatili težak položaj žena u ruralnim sredinama, što ukazuje na moderne stavove. Međutim, žene su češće nego muškarci ovo izrazile u intenzivnom obliku (45% prema 32%).

Sledeći stav je takođe potekao iz WVS. Izabrali smo ga zbog njegove velike diskriminativne moći, u smislu kapaciteta za diferenciranje ljudi sa stavovima o rodnoj ravnopravnosti: „Kada postoji manjak radnih mesta, muškarci bi trebalo da imaju više prava da dobiju posao nego žene“. Više od dve trećine ispitanika nije se složilo sa ovom tvrdnjom, što ukazuje preferiranje modernističkog pogleda na svet (Tabela 5).

Tabela 5.

„Kada postoji manjak radnih mesta, muškarci bi trebalo da imaju više prava da dobiju posao nego žene“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	14	26	19
Neslaganje	77	58	69
Neodlučnost	9	16	12

Mada neslaganje sa protekcijom muškaraca u slučaju manjka radnih mesta dominira među ispitanicima oba pola u apsolutnoj većini, žene su izrazile više neslaganja sa ovim stavom nego muškarci. Čak 58% žena je to izrazilo na intenzivan način, u poređenju sa trećinom muškaraca. Zanimljivo je pomenuti da je ova stavka imala najvišu korelaciju sa IGE ($r=0.65$), u odnosu na ostalih 25.

Posebna tvrdnja se odnosila na finansiranje iz državnog budžeta organizacija koje se bave poboljšanjem položaja žena. Pošli smo od pretpostavke da pozitivne reakcije na ovaj stav treba da budu u korelaciji sa rodnom ravnopravnošću. Tvrdnja je bila: „Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena“. Više od dve trećine respondenata (69%) je pozitivno odgovorilo, u odnosu na samo 12% negativnih odgovora (Tabela 6). Intenzivno slaganje je raširenije među ženama (45%) nego među muškarcima (30%). Ova stavka je značajno ali umereno korelirana sa IGE ($r=0.36$).

Tabela 6.

„Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	77	61	69
Neslaganje	7	18	12
Neodlučnost	16	21	19

Tvrđnja „Žena nije sasvim ostvarena u životu ako nije majka“ takođe potiče iz WVS. Ova formulacija izaziva suprotstavljene stavove, i sa njom se ljudi u Srbiji lako slažu, jer njen sadržaj deluje prihvatljivo i zdravorazumski. Međutim, autori su ovoj tvrdnji pridali modernističko značenje, ukoliko je odgovor bio neslaganje. Smatramo da se stvarna priroda ovog stava može utvrditi samo kroz pažljivo metodološko ispitivanje. Većina ispitanika oba pola smatra da majčinstvo jeste preduslov da se žena potpuno ostvari (Tabela 7). Čak 38% muškaraca i 45% žena su se složili sa ovim u intenzivnom obliku („potpuno se slažem“). Ovo je znatno koreliralo sa IGE ($r=0.41$).

Tabela 7.

„Žena nije sasvim ostvarena u životu ako nije majka“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	72	65	68
Neslaganje	19	17	18
Neodlučnost	9	18	14

Priznavanje rada žene u kući i porodici kao penzionog staža može biti relevantno kao indikator opozicije tradicionalno – moderno (Tabela 8).

Tabela 8.

„Rad žene u kući i porodici treba uračunati u penzioni staž“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	77	56	68
Neslaganje	11	25	18
Neodlučnost	12	19	14

Uočava se solidarnost ženskih i muških respondenata sa majkama i drugim ženama starije generacije koje nikad nisu radile izvan kuće, što iznenađuje, uzimajući u obzir rezultate ranijih istraživanja. Čak 52% žena i 30% muškaraca se potpuno slaže sa ovim. Reakcije na ovu tvrdnju su u vrlo niskoj korelaciji sa IGE, ali ipak statistički značajne ($r=0.16$).

Povremeno se u Srbiji pojavljuje ideja da žene treba da imaju što je moguće više dece zato što je to potrebno naciji i zato što je to patriotska dužnost. Izgleda da mnogo ispitanika ima pozitivan stav prema ovoj ideji, ali samo na rečima, u opštem smislu, ali ne kao lični životni moto. Tvrđnja je glasila: „Interes svake nacije je da žene rađaju što više dece“ (Tabela 9). Dve trećine respon-

denata su se složili sa ovim stavom, čak 31% žena ga veoma snažno zastupa. Pretpostavka je da strah od negativnog prirodnog priraštaja može objasniti ove rezultate. Ovo je koreliralo umereno ali značajno sa IGE ($r=0.41$).

Tabela 9.

„Interes svake nacije je da žene rađaju što više dece“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	64	69	66
Neslaganje	21	19	20
Neodlučnost	15	12	14

Skoro dve trećine ispitanika ne slaže se sa tvrdnjom „Za seksualno uznemiravanje obično je glavni razlog to što se žena neprilično ponašala“ (Tabela 10).

Tabela 10.

„Za seksualno uznemiravanje obično je glavni razlog to što se žena neprilično ponašala“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	13	21	17
Neslaganje	70	56	63
Neodlučnost	17	23	20

Gotovo polovina žena snažno je odbacila ovu tvrdnju (48%), nasuprot samo 28% muškaraca. Međutim, kad se uzmu u obzir svi odgovori, većina žena i muškaraca su se opredelili za indikator modernističke orijentacije. Ova stavka je bila u visokoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.53$).

Tvrdnja: „Trebaju izjednačiti granicu za odlazak u penziju za muškarce i žene“ je u žiži javnog interesovanja, zbog planirane reforme penzijskog sistema u Srbiji. Ogromna većina respondenata je odbacila ovu tvrdnju (Tabela 11). Svaka druga ispitanica, i svaki treći ispitanik, rekli su da se uopšte ne slažu. Samo ova stavka nije bila u značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.03$).

Tabela 11.

„Trebalo izjednačiti granicu za odlazak u penziju za muškarce i žene“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	23	29	26
Neslaganje	67	57	63
Neodlučnost	10	14	11

Respondenti su slično reagovali na tvrdnju „Žene postižu uspeh u poslu prvenstveno zahvaljujući svom izgledu ili spletkama“ (Tabela 12). Više žena se uopšte ne slaže (43%) nego muškaraca (24%). Ova tvrdnja je umereno ali značajno korelirala sa IGE ($r=0.44$).

Tabela 12.

„Žene postižu uspeh u poslu prvenstveno zahvaljujući svom izgledu ili spletkama“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	15	27	21
Neslaganje	69	54	62
Neodlučnost	16	19	17

Sledeća tvrdnja je formulacija iz WVS: „Ako žena ima bolje plaćen posao, prihvatljivo je da otac uzme odsustvo i čuva dete“. Zanimljivo je da su se i žene i muškarci složili sa ovim stavom na sličan način. Koeficijent korelacije ove stavke i IGE je umeren, ali statistički značajan ($r=0.44$).

Sledeći stav je takođe preuzet iz WVS: „Žene su generalno srećnije ako su udate, jer prirodno imaju potrebu da zasnuju porodicu“. Apsolutna većina respondenata se složila sa ovom tvrdnjom, a otprilike jedna četvrtina nije (Tabela 13). Muškarci su isticali potrebu žena više nego same žene, i potpuno su se slagali (36%) češće od ispitanica (31%). Ovaj stav je korelirao relativno visoko i značajno sa IGE ($r=0.53$).

Tabela 13.

„Žene su generalno srećnije ako su udate, jer prirodno imaju potrebu da zasnuju porodicu“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	58	63	60
Neslaganje	28	16	23
Neodlučnost	14	21	17

Stav „Normalno je da žena promeni prezime kad stupa u brak“ takođe pripada upitniku WVS. Ova tvrdnja jasno odslikava tradicionalnu praksu, pre svega u zemljama u razvoju i tranzicionim državama. U ovom istraživanju, većina ispitanika je prihvatila sadržaj tvrdnje (Tabela 14). Snažno prihvatanje je bilo izraženije među muškim (40%), nego među ženskim ispitanicima (28%). Reakcije ispitanika su bile u visokoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.62$), što je treći rang među 26 stavki.

Tabela 14.

„Normalno je da žena promeni prezime kad stupa u brak“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	49	66	57
Neslaganje	38	20	30
Neodlučnost	13	14	13

Moguća veza između rodne ravnopravnosti i etničke distance se vidi iz stava „Romkinje treba da se udaju samo za Rome, a Srpkinja samo za Srbe“. Nešto preko polovine respondenata (53%) se nije složilo sa ovim stavom, dok ga je prihvatilo 32%. Razlika između muškaraca i žena je bila beznačajna. Mada izgleda da ova tvrdnja više meri tendenciju ka etničkoj distanci nego stav o rodnoj ravnopravnosti, ona je veoma dobro korelirala sa IGE ($r=0.47$) u oba smisla – i kao statistički značajna i što se tiče veličine koeficijenta.

Još jedan stav je preuzet iz WVS: „Malo dete (predškolsko) će verovatno patiti ako mu je majka zaposlena van kuće“. Većina ispitanika se složila, dok je više od trećine izrazilo neslaganje (Tabela 15). Žene su češće izrazile snažno neslaganje nego muškarci (19% prema 11%). Ovaj stav je visoko i značajno korelirao sa IGE ($r=0.52$).

Tabela 15.

„Malo dete (predškolsko) će verovatno patiti ako mu je majka zaposlena van kuće“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	49	55	52
Neslaganje	40	30	35
Neodlučnost	11	15	13

Sledeća tvrdnja je slična u psihološkom smislu, i takođe preuzeta iz strane studije o rodnoj ravnopravnosti: „Za dobrobit dece je najoptimalnije da muškarac zarađuje, a žena da se posveti porodici“. Ispitanici su bili prilično podeljeni, mada je bilo malo više slaganja nego neslaganja (Tabela 16). Žene se snažno nisu slagale sa ovom tvrdnjom češće nego muškarci (25% prema 15%). Ovaj stav je u visokoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.58$).

Tabela 16.

„Za dobrobit dece je najoptimalnije da muškarac zarađuje, a žena da se posveti porodici“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	47	50	48
Neslaganje	46	38	42
Neodlučnost	7	12	10

Stav „Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zanemare svoju porodicu“ je takođe korišćen u ranijim istraživanjima. Relativna većina ispitanika nije se složila sa sadržajem ove tvrdnje. Intenzivno odbacivanje bilo je prisutnije među ženama (24%) nego među muškarcima (16%). Stavovi muških respondenata bili su jasno podeljeni, dok je među ženama bilo više neslaganja nego slaganja. To znači da su žene često isticale da uspeh u poslu ne mora da bude razlog za zanemarivanje porodice (Tabela 17). Ova stavka je bila u umerenoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.45$).

Tabela 17.

„Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zanemare svoju porodicu“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	32	42	37
Neslaganje	53	41	47
Neodlučnost	15	17	16

Posebna tvrdnja je konstruisana da bi se izmerilo uverenje da će uskoro prava muškaraca biti ugrožena: „Danas su pokreti za ženska prava prevaziđeni, uskoro će biti potrebna zaštita muških prava“. Relativna većina respondenata nije se složila sa ovim stavom (Tabela 18). Žene su intenzivnije odbacile ovu tvrdnju (34%) nego muškarci (14%). Muškarci su bili prilično podeljeni: oko jedne trećine je izrazilo slaganje, isto toliko neslaganje i isto toliko neodlučnost. Očigledno je da ovo nije nešto što savremeni muškarci doživljavaju kao stvarnu pretnju; još uvek je težište na pravima žena. Reakcije ispitanika su bile u znatnoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.38$).

Tabela 18.

„Danas su pokreti za ženska prava prevaziđeni, uskoro će biti potrebna zaštita muških prava“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	12	31	21
Neslaganje	59	34	47
Neodlučnost	29	35	32

I sledeći stav je preuzet iz komparativnih studija, uključujući tu i WVS: „Muškarci su po pravilu bolji kao političke vođe nego žene“. Relativna većina ispitanika se nije složila sa ovom tvrdnjom. Žene su izrazile neslaganje u jakom obliku češće nego muškarci (32% prema 18%). Među muškim ispitanicima, bilo je više slaganja nego neslaganja, što možda ukazuje na preferencije ka tradicionalnom sistemu vrednosti (Tabela 19). Ova tvrdnja je odlično poslužila u statističkom smislu, jer je bila druga po redosledu veličine koeficijenata korelacije sa IGE ($r=0.63$).

Tabela 19.

„Muškarci su po pravilu bolji kao političke vođe nego žene“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	28	42	35
Neslaganje	54	36	46
Neodlučnost	18	22	19

Sledeći stav se dobro uklapa sa ovim: „Došlo je vreme da i Srbija dobije premijerku ili predsednicu Republike“. Iako je veliki broj ispitanika bio neodlučan, relativna većina je ovo shvatila kao još uvek vrlo hipotetičko pitanje. Više žena bi volelo da vidi ženu kao predsednicu države ili vlade. Muški ispitanici su prihvatili ženu kao moguću kandidatkinju za najviše političke funkcije u budućnosti, ali ne sa takvom većinom kao ispitanice (Tabela 20). Reakcije ispitanika na ovu tvrdnju su bile u visokoj i značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.53$).

Tabela 20.

„Došlo je vreme da i Srbija dobije premijerku ili predsednicu Republike“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	49	42	46
Neslaganje	14	21	17
Neodlučnost	37	37	37

Naredna tvrdnja je stara, ali je dobro poslužila u istraživanjima u Srbiji pre nekoliko decenija, u istraživanju pitanja tradicionalizma i konzervativizma: „Trebalo biti strožiji u kontroli kretanja i izlazaka ženske dece“. Respondenti su bili potpuno podeljeni: po 45% se slagalo i nije se slagalo (Tabela 21). Žene su se više protivile striktnoj kontroli izlazaka devojčica (30% prema 17% kod muških ispitanika), i uopšteno su se više protivile ovoj vrsti restrikcije ženske slobode. Međutim, mnoge žene su ipak smatrale da žensku decu treba kontrolisati kad se radi o izlascima, verovatno zbog briga u vezi bezbednosti njihovih ćerki u večernjim izlascima. Ovaj stav je visoko i značajno korelirao sa IGE ($r=0.52$).

Tabela 21.

„Trebalo biti strožiji u kontroli kretanja i izlazaka ženske dece“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	41	51	45
Neslaganje	51	39	45
Neodlučnost	8	10	10

Problem abortusa je takođe odavno korišćen na skalama i indeksima koji se odnose na vrednosnu dimenziju tradicionalizam – modernizam. Odabrali smo tvrdnju: „Abortus treba ograničiti samo na zdravstveno opravdane razloge“. Više ispitanika se slagalo nego što se nije slagalo sa ovom tvrdnjom. Na osnovu ovoga zaključujemo da je većina konzervativna i nenaklonjena rodnoj ravnopravnosti (Tabela 22). Ova stavka je ipak u umerenoj i statistički značajnoj korelaciji sa IGE ($r=0.32$).

Tabela 22.

„Abortus treba ograničiti samo na zdravstveno opravdane razloge“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	40	46	43
Neslaganje	42	30	36
Neodlučnost	18	24	21

Ispitanici su bili potpuno podeljeni oko tvrdnje: „Žene su jednako sposobne kao i muškarci da budu angažovane u profesionalnu vojsku“. Značajna razlika u stavu zavisi od pola ispitanika (Tabela 23). Većina muškaraca se nije složila sa ovom tvrdnjom, a većina žena jeste. Odgovori su korelirali prilično visoko i značajno sa IGE ($r=0.48$).

Tabela 23.

„Žene su jednako sposobne kao i muškarci da budu angažovane u profesionalnu vojsku“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	45	36	41
Neslaganje	37	50	43
Neodlučnost	18	14	16

Stav „Na sve načine bi trebalo povećati procenat poslanica i odbornica na 50%“ je predstavljao pokušaj da se utvrdi procenat ljudi spremnih da podrže ekstremna sredstva za poboljšanje proporcionalnog učešća žena u najvažnijim državnim političkim institucijama. Istraživanje je pokazalo jasnu podelu, a razlika u odgovorima zavisi od pola ispitanika (*Tabela 24*). Ova stavka je umereno ali značajno korelirala sa IGE ($r=0.37$).

Tabela 24.

„Na sve načine bi trebalo povećati procenat poslanica i odbornica na 50%“

Stav (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Slaganje	44	30	37
Neslaganje	23	40	31
Neodlučnost	33	30	32

Većina stavova koje smo koristili kao elemente za Indeks rodne ravnopravnosti (IGE) je vrlo dobro funkcionisala. Polovina stavki (13 od 26) su u korelaciji 0.47 ili više (najviši koeficijent je bio 0.65). Ovi stavovi se mogu posmatrati i kao kraća verzija IGE, ili čak i kao skala za merenje rodne ravnopravnosti u mogućim budućim istraživanjima, imajući u vidu dobre psihometrijske karakteristike pomenutih stavova, odnosno, njihovu veliku diskriminativnu moć u statističkom smislu. Zanimljivo je da je većina ovih stavova formulisana tako kao da su protiv rodne ravnopravnosti (10 od 13). To znači da je suprotstavljanje njima bolje merilo poziciju respondenata, nego njihovo moguće slaganje sa stavovima koji su formulisani tako kao da podržavaju rodnu ravnopravnost.

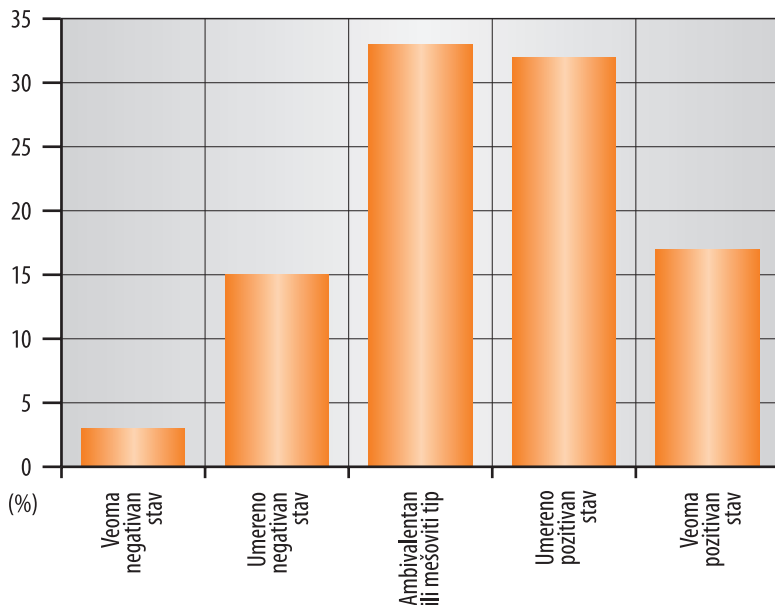
2.4. Indeks rodne ravnopravnosti (IGE)

Indeks rodne ravnopravnosti je zasnovan na odgovorima na 26 vrednosnih stavova. Njima je data numerička vrednost (od 1 do 5 za svaku stavku), da bi se dobili ukupni rezultati, od 26 do 130 (viši rezultat znači povoljniji stav o rodnoj ravnopravnosti). Međutim, ovaj raspon je očigledno prevelik. Zato smo napravili kategorizaciju rezultata za lakšu prezentaciju i analizu. Oblik distribucije originalnih rezultata dopušta diferencijaciju pet kategorija:

- 1. Snažno negativan stav prema rodnoj ravnopravnosti**
(55 poena ili manje, 28% mogućih poena);
- 2. Umereno negativan stav** (56 – 70, ili 29% - 42%);
- 3. Ambivalencija ili mešoviti tip** (71 - 85, ili 43% - 56%);
- 4. Umereno pozitivan stav** (86 -100, ili 57% - 71%);
- 5. Snažno pozitivan stav** (101 poen i više, ili od 72% do 100%).

Najviši rezultat je bio 128, a najniži 35, dakle, raspon je 93. Medijana, ili rezultat ispod koga je 50% ispitanika, iznosi 85. Aritmetička sredina je 85,1 (teoretski, trebalo bi da bude 78), što ukazuje na to da je čitava distribucija IGE rezultata naginjala ka višim vrednostima, indikatorima pozitivnih stavova. Standardna devijacija (SD) je bila 15.6, što ukazuje na distribuciju u obliku „zvona“, sa koncentracijom rezultata u srednjoj kategoriji, i u kategoriji umereno pozitivnih stavova (Grafikon 7).

Grafikon 7. **Distribucija rezultata IGE**

Distribucija naginje nadesno, to jest, ka pozitivnim stavovima u odnosu na rodnu ravnopravnost. Štaviše, kada se saberu četvrta i peta grupa, 49% ljudi su naklonjeni rodnoj ravnopravnosti, a samo 18% su protiv. Jedna trećina ispitanika bi se mogli kategorisati kao ambivalentni ili mešoviti tip. Dakle, oko polovine ispitanika se zalaže za rodnu ravnopravnost, jedna trećina je ambivalentna, a malo više od jedne šestine ima negativan stav.

Važno je napomenuti da je vrednost rodne ravnopravnosti jasno prihvaćena od strane polovine našeg uzorka. Međutim, još ima mnogo prostora za

poboljšanje i ekspanziju ove vrednosti među građanima Srbije, posebno kad se ima u vidu relativno brojna grupa neodlučnih. Protivnika rodne ravnopravnosti nema mnogo, a oni koji se snažno protive su marginalni (samo 3% stanovništva). Kakve su determinante ili bar korelati IGE rezultata? Ilustrovaćemo moguće faktore koji na osnovu profila respondenata koji imaju statistički značajno veće rezultate od prosečnog na IGE (Tabela 25).

Tabela 25. Profil ispitanika sa nivoom IGE iznad proseka (%)

Evropa kao najvažniji deo identiteta	75
Univerzitetsko obrazovanje (najmanje diploma)	72
Stari od 40 do 44 godine	71
Glasači LDP	70
Otac univerzitetski obrazovan	69
Glasači DS	68
Zaposleni u javnom sektoru	68
Internet kao izvor informisanja o rodnoj ravnopravnosti	67
Završili srednju ili višu školu	63
Mesečni prihod domaćinstva 60,000-70,000 dinara (560-650 EUR)	63
Respondenti završili drugi stepen obrazovanja	63
Škola kao izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti	63
Mađari	61
Majka završila srednju školu	60
Kolege na poslu izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti	58
Ispitanici kojima je profesija važna kao deo identiteta	57
Ispitanici koji žive u Beogradu	57
Respondenti koji žive u Bačkoj	57
Respondenti koji žive u četvoročlanim domaćinstvima	56
Respondenti koji žive u domaćinstvima sa dve žene	56
Respondenti koji su istakli pol kao najvažniji deo identiteta	55
Prosek za uzorak	49

Podaci sugerišu da su glavne determinante IGE univerzitetsko obrazovanje, ili bar četvorogodišnja srednja škola, LDP ili DS kao političke preferencije, zaposlenost u javnom sektoru, povoljan materijalni položaj, to jest, integracija tri važne komponente društvenog statusa – prestiž, politička orijentacija i uticaj, i ekonomska nezavisnost i moć. Društveno poreklo takođe određuje pozitivan stav o rodnoj ravnopravnosti, o čemu se može zaključiti na osnovu nivoa obrazovanja roditelja. Ispitanici čiji su glavni izvori informacija o rodnoj ravnopravnosti škola, internet, ili kolege na poslu, takođe su imali natprosečne rezultate IGE. Život u određenim delovima Srbije, gde postoji veća koncentracija mađarske nacionalne manjine (kao što je Bačka), ili u gradu Beogradu, gde živi najveći procenat najobrazovanijeg stanovništva, koreliše sa većom mogućnošću da ljudi razviju pozitivne stavove o rodnoj ravnopravnosti. Konačno, determinanta pozitivnih stavova može da bude i struktura domaćinstva: četvoročlane porodice ili porodice sa dve žene.

Izgleda da interakcije varijabli društvenih pozicija respondenata, određenih atributa društvenih pripadnosti, nekih sociokulturnih karakteristika (regionalnih, centralnih nasuprot perifernih, tip domaćinstva - sa dve žene i domaćinstva sa četiri člana) i vrsta socijalnih agenasa ili izvora informacija o rodnoj ravnopravnosti (škola, posao, internet) predstavljaju eksplanatorni okvir za snažno prihvatanje vrednosti rodne ravnopravnosti.

Suprotna tendencija, profil onih ispod proseka (IGE manji od 49%), praćena je sledećim relevantnim karakteristikama domaćinstva/ porodice: status udovice ili udovca, razvod, kohabitacija, domaćinstva bez ženskih članica, život u velikim porodicama – sa šest ili više članova, broj dece četvoro ili više, status domaćice (Tabela 26). Na nizak nivo prihvatanja rodne ravnopravnosti utiču pripadnost nižem društvenom sloju, nizak obrazovni nivo, siromaštvo, status zemljoradnika, status nekvalifikovanog ili polukvalifikovanog radnika. Nepovoljno socijalno poreklo, operacionalizovano kao nedostatak obrazovanja roditelja, takođe predstavlja faktor rizika. Politička orijentacija takođe verovatno utiče na negativnu orijentaciju, ne samo zbog nižeg IGE rezultata onih ispitanika koji su izjavili da im je politički identitet najvažniji, već i zbog potprosečnih IGE rezultata glasača određenih političkih partija (DSS, SPS, SRS). Pripadnici dve najbrojnije manjinske zajednice u Srbiji – Romi i Bošnjaci/ Muslimani – najmanje su skloni da prihvate rodnu ravnopravnost, prema IGE rezultatima. Pripadanje nižim društvenim slojevima je glavni činilac neprihvatanja rodne ravnopravnosti. Međutim, čak i među onima koje karakteriše dominantna tradicionalna politička kultura, postoji veliki broj onih koji prihvataju rodnu ravnopravnost. Na primer,

među ispitanicima koji žive u većim domaćinstvima, više je onih koji je prihvataju (36% prema 28% onih koji je ne prihvataju). Čak i među ispitanicima koji žive na selu, procenat onih koji su pozitivno orijentisani ka rodnoj ravnopravnosti je značajno veći (43% prema 18%; ostali su ambivalentni).

Tabela 26.

Profil ispitanika sa nivoom IGE ispod proseka (%)

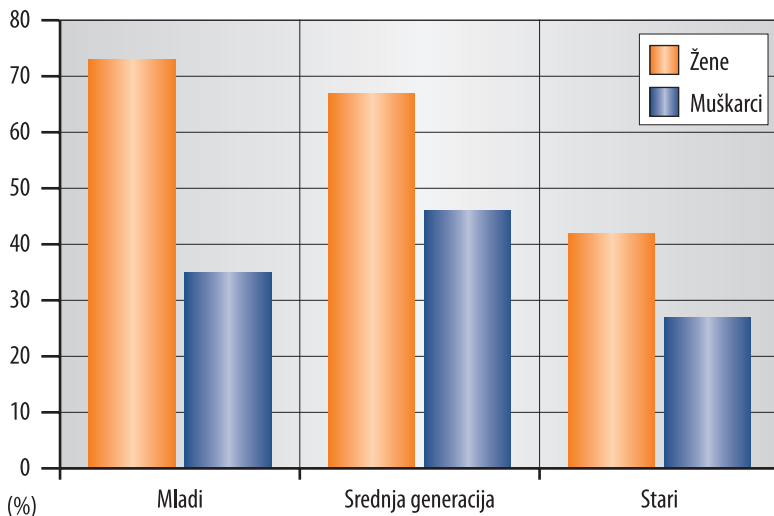
Udovice/ udovci	44
Razvedeni	44
Vrlo religiozni	44
Evropa nije važna kao deo njihovog identiteta	44
Respondenti koji žive na selu	43
Partneri u kohabitaciji	42
Glasači DSS	39
Nizak rezultat na testu znanja o rodnoj ravnopravnosti	39
Nacija vrlo važna za njihov identitet	39
Oni koji žive u Banatu	38
Oni koji žive u jugozapadnoj Srbiji	38
Bez ženskih članica u domaćinstvu	37
Domaćinstvo sa šest ili više članova	36
Stariji od 60 godina	35
Najsiromašniji	35
Nekvalifikovani i polikvalifikovani radnici	33
Imaju četvoro ili više dece	32
Majka nije završila osnovnu školu	31
Glasači SPS	29
Glasači SRS	28
Domaćice	25
Romi	25

Da bismo saznali koje su glavne moguće determinante viših vrednosti IGE ili pozitivne orijentacije među ispitanicima u odnosu na ideju i praksu rodne ravnopravnosti, koristili smo statističku proceduru poznatu kao regresiona analiza. Ovaj metod omogućava gotovo potpuno objašnjavanje pozitivnih stavova o rodnoj ravnopravnosti pomoću samo nekoliko varijabli prediktora:

1. **Pol** (0.31: žene imaju značajno pozitivniji stav);
2. **Nivo obrazovanja** (0.18: bolje obrazovani imaju više rezultate na IGE);
3. **Starost** (-0.15: stariji su više skeptični);
4. **Značaj koji pridaju Evropi** (0.14);
5. **Religioznost kao važan deo identiteta** (-0.13: ovo se može protumačiti kao određeno ograničenje vrlo religioznih ljudi u odnosu na rodnu ravnopravnost);
6. **Nivo obrazovanja majke** (0.08).

Kada se ova grupa koeficijenata stavi u jednačinu šest komponenata, moguće je predvideti, sa vrlo velikom verovatnoćom, nečiju orijentaciju prema rodnoj ravnopravnosti. Ove tendencije su predstavljene na *Grafikonu 8*. Uočava se interakcija pola i starosti. Žene svih generacija više vrednuju rodnu ravnopravnost nego muškarci. Ako statistički kontrolišemo varijabilu pola, očigledno postoji negativna korelacija između starosti i IGE rezultata.

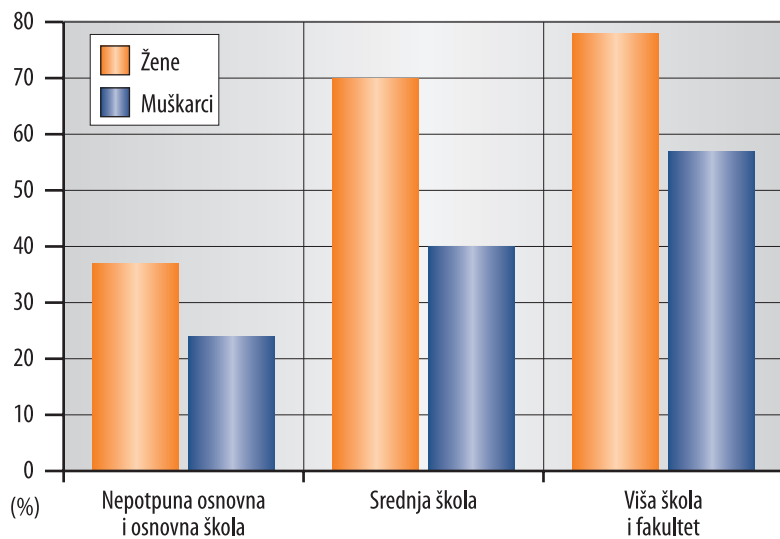
Grafikon 8. Natprosečni nivo IGE prema polu i starosti

***Napomena:** Najmlađa generacija obuhvata starost 15-29, srednja generacija 30-54, a u starijoj generaciji su oni koji imaju 55 i više godina.*

Nivo obrazovanja je očigledno snažan činilac varijacije rezultata IGE (Grafikon 9).

Grafikon 9. **Natprosečni nivo IGE prema polu i obrazovanju**

Žene imaju pozitivnije stavove o rodnoj ravnopravnosti nego muškarci istog nivoa obrazovanja. Unutar poduzorka ženskih ispitanika, postoji tendencija da bolje obrazovane žene imaju pozitivniji stav, mada je razlika između srednjoškolskog i visokoškolskog/univerzitetskog obrazovanja relativno mala. U poduzorku muških ispitanika, postoji linearnija tendencija rasta pozitivnih stavova koja zavisi od nivoa obrazovanja. Međutim, glavni zaključak je da postoji interakcija između pola i stepena obrazovanja kao ključna determinanta nivoa IGE.

3. Razumevanje rodne ravnopravnosti i znanje o rodnoj ravnopravnosti

3.1. Pojam rodne ravnopravnosti

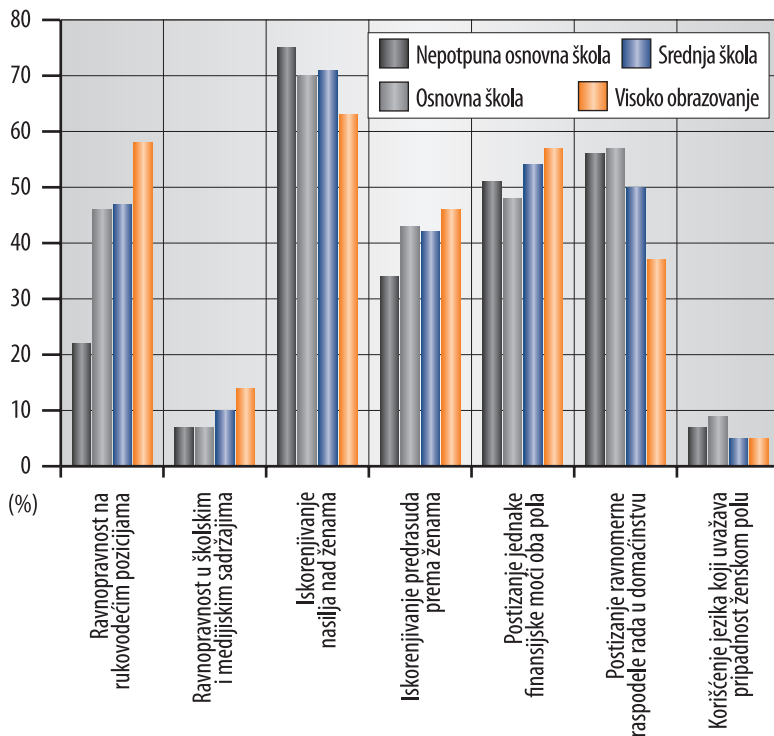
Dominantni koncept rodne ravnopravnosti podrazumeva rodnu ravnopravnost u javnoj i privatnoj sferi, fokusirajući se posebno na oblasti koje se preklapaju (npr. posao i porodica, partnerski odnosi i posao, porodica i politika itd.) Pretpostavili smo da je pojam rodne ravnopravnosti blizak ispitanicima ali ne sasvim jasan. Druga pretpostavka je da bi oni izabrali poželjne odgovore ako bismo im ponudili da izaberu sve potencijalne dimenzije rodne ravnopravnosti. Želeli smo da steknemo uvid u postojeće, realno razumevanje rodne ravnopravnosti među građanima, a ne politički poželjno. Zbog toga su ispitanici mogli da odaberu do tri odgovora, što je pružilo uvid u implicitne preferencije i prioritete u domenu pitanja rodne ravnopravnosti.

Pitanje je postavljeno na sledeći način: „Koje značenje za vas ima pojam rodna ravnopravnost?“ Većina ispitanika je odabrala opciju „iskorenjivanje nasilja nad ženama“ (64%), zatim „postizanje jednake finansijske moći oba pola“ (47%), „postizanje ravnomerne zastupljenosti oba pola na rukovodećim pozicijama (politika, ekonomija)“ (44%), „postizanje ravnomerne raspodele rada u domaćinstvu“ (41%). Više od trećine ispitanika (37%) smatra da rodna ravnopravnost označava „iskorenjivanje predrasuda prema ženama kod stanovništva“. Samo 6% je odabralo opciju „korišćenje jezika koji uvažava pripadnost ženskom polu“, a 10% „postizanje ravnomerne zastupljenosti žena u sadržajima udžbenika, školskih programa i medija“. Pol ne utiče na razlike u definisanju rodne ravnopravnosti, a jedina razlika među muškarcima i ženama postoji kod opcije o podeli rada u domaćinstvu (45% žena i 37% muškaraca). Obrazovanje je delimično važno za shvatanje rodne ravnopravnosti. Iskorenjivanje nasilja nad ženama je najčešći odgovor na svim obrazovnim nivoima. Ipak, bolje obrazovaniji ispitanici češće prihvataju opciju o ravnopravnosti na rukovodećim pozicijama, iskorenjivanje predrasuda i postizanje finansijske ravnopravnosti.

Grafikon 10 pokazuje da je obrazovanje važniji činioc ako se posmatra u okviru svakog pola. Većina žena izjednačava rodnu ravnopravnost sa iskorenjivanjem nasilja nad ženama: 63% žene sa visokim obrazovanjem, 75% žene sa nezavršenom osnovnom školom. Osim ove opcije, postoje takođe druge razlike. Drugi izbor za ispitanice sa niskim nivoom obrazovanja (nezavršena osnovna i osnovna škola) je nejednaka podela rada u domaćinstvu

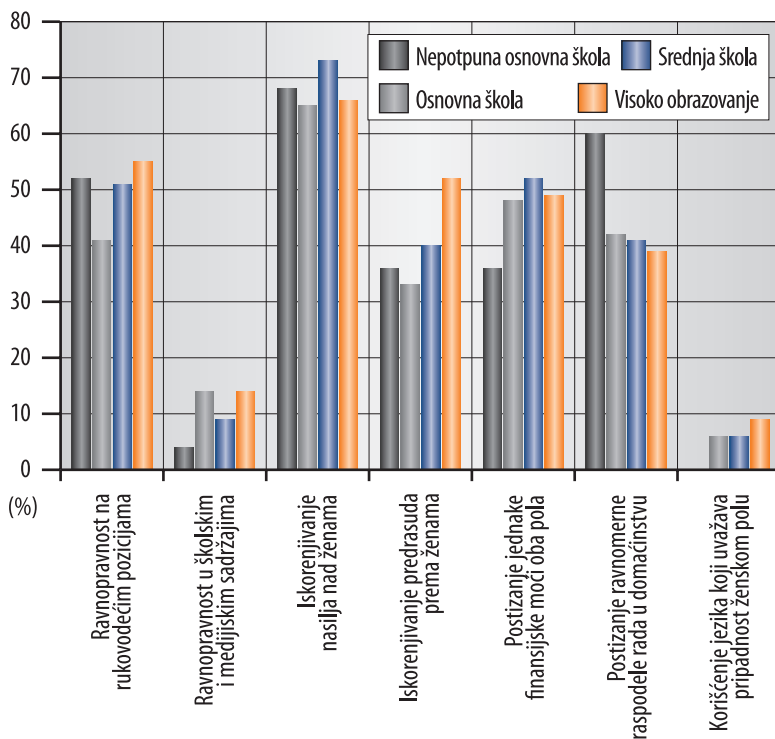
(56% i 57% respektivno). Žene sa fakultetom stavljaju na drugo mesto opciju iskorenjivanje nejednakosti na rukovodećim pozicijama u politici i ekonomiji (58%) i iskorenjivanje finansijske nejednakosti, tj. platni jaz i pristup visoko plaćenim pozicijama (57%). Žene koje su završile srednju školu predstavljaju kombinaciju ova dva ekstrema: drugi odgovor je finansijska nejednakost (54%), a treći izbor je podela rada u domaćinstvu (50%).

Grafikon 10. Značenje rodne ravnopravnosti prema obrazovanju (žene)

Kao i ispitanice, većina muškaraca veruje da rodna ravnopravnost podrazumeva iskorenjivanje nasilja nad ženama. Kada se posmatra obrazovanje, ovu opciju podržava 65% onih sa osnovnom školom, 68% sa nezavršenom osnovnom školom, 66% sa univerzitetom i 73% sa srednjom školom (Grafikon 11).

Grafikon 11. Značenje rodne ravnopravnosti prema obrazovanju (muškarci)

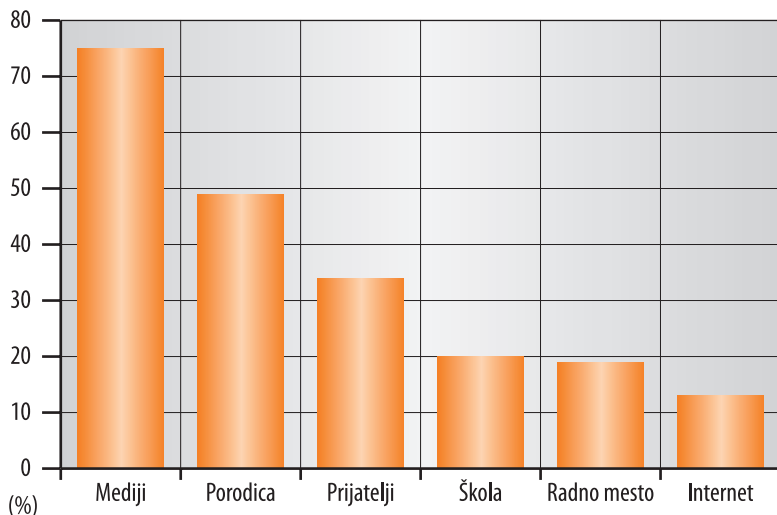
Međutim, drugi izbor za muškarce sa visokim obrazovanjem je iskorenjivanje nejednakosti na rukovodećim pozicijama u politici i ekonomiji (55%) i iskorenjivanje predrasuda prema ženama kod stanovništva (52%). Struktura odgovora je slična ženama sa visokim obrazovanjem. Muškarci sa nezavršenom osnovnom školom veruju da je važnija nejednaka podela rada u domaćinstvu (60%), dok je treći odgovor nejednakost žena na rukovodećim pozicijama u

politici u ekonomiji (52%). Većina muškaraca sa srednjom školom je odabrala iskorenjivanje nasilja nad ženama, finansijsku nejednakost – platni jaz i pristup dobro plaćenim poslovima (52%), nejednakost na rukovodećim pozicijama u politici i ekonomiji (51%). Ove razlike verovatno odražavaju društvene uslove ovih podgrupa: podela rada u domaćinstvu nije toliko „tema“ za visokoobrazovane muškarce i žene (bar za većinu njih), ali nejednakosti u ekonomiji i politici, verovatno jesu. Razlike između muškaraca i žena se smanjuju sa obrazovnim nivoom. Jedno značenje rodne ravnopravnosti je, međutim, prisutno na svim nivoima, i kod oba pola: nasilje nad ženama. Religioznost ne utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti.

4.2. Znanje o politici rodne ravnopravnosti

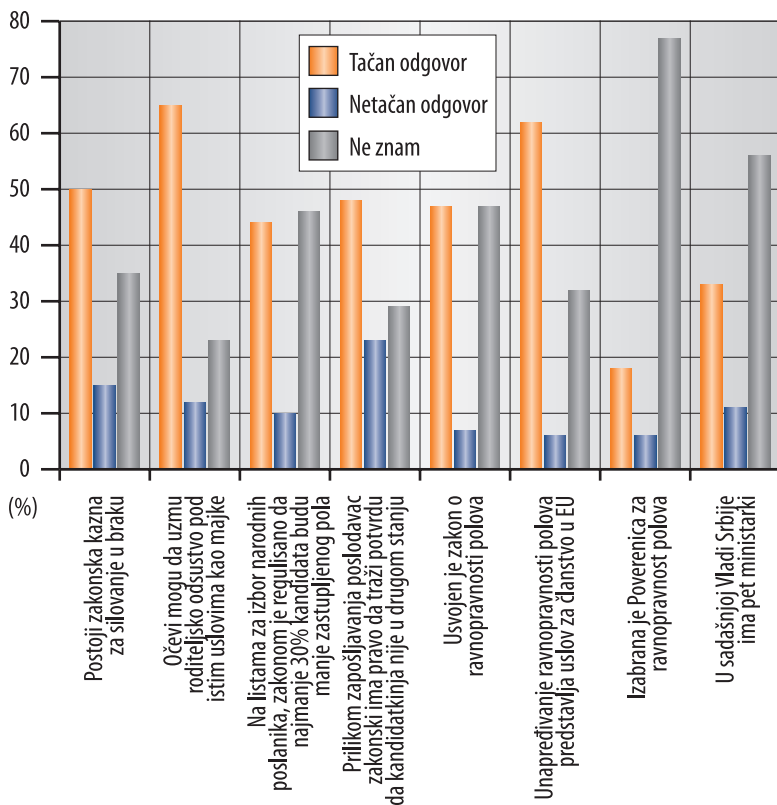
Glavni izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti jesu mediji (74% ispitanika), porodica (49%), prijatelji (34%). Ispitanici nešto manje dobijaju informacije u školi (20%), na poslu (19%) i na internetu (13%). Ako se saberu procenti za internet i medije, dobija se 87% ispitanika koji se oslanjaju na neke medijske izvore (*Grafikon 12*). Drugi izvori (nevladine organizacije, političke stranke, religijske organizacije, klubovi i udruženja, lokalna zajednica) obuhvataju manje od 5% odgovora.

Grafikon 12. Izvori informacija o rodnoj ravnopravnosti

Znanje o rodnoj ravnopravnosti je mereno testom znanja koji je konstruisan za ovu priliku. Test se sastoji od 8 stavki, koje se fokusiraju na bitne aspekte regulacije pitanja u vezi sa rodnom ravnopravnošću u Srbiji. Stavke su predstavljene ispitanicima i oni su imali zadatak da kažu da li su tačne ili netačne: 1) Postoji zakonska kazna za silovanje u braku; 2) Očevi mogu da uzmu roditeljsko odsustvo pod istim uslovima kao majke; 3) Na listama za izbor narodnih poslanika, zakonom je regulisano da najmanje 30% kandidata budu pripadnici/pripadnice manje zastupljenog pola; 4) Prilikom zapošljavanja, poslodavac zakonski ima pravo da traži potvrdu da kandidatkinja nije u drugom stanju; 5) Usvojen je zakon o ravnopravnosti polova; 6) Unapređivanje ravnopravnosti polova predstavlja uslov za članstvo u EU; 7) Izabrana je Poverenica za ravnopravnost polova; 8) U sadašnjoj Vladi Srbije ima pet ministarki. Sve tvrdnje su ispravne osim stavke 4. Kako pokazuje *Grafikon 13*, ispitanici su više informisani o nekim stavkama.

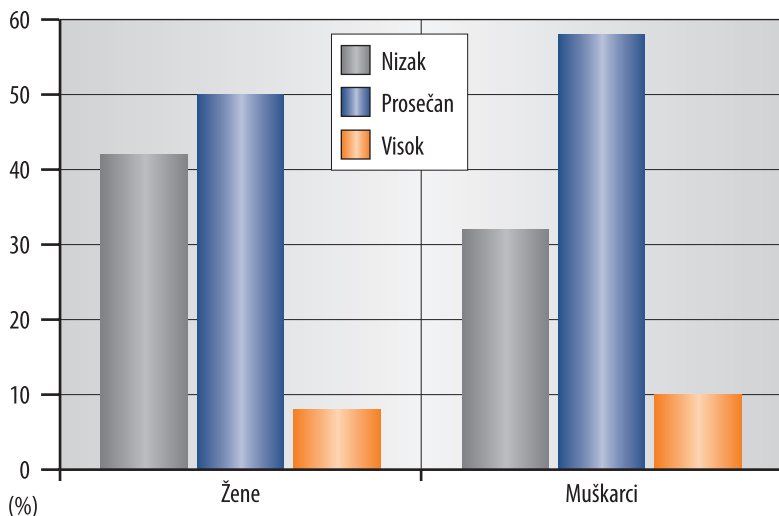
Grafikon 13. Posebna pitanja na testu znanja o rodnoj ravnopravnosti

Skoro dve trećine ispitanika je tačno odgovorilo na tvrdnju „Očevi mogu da uzmu roditeljsko odsustvo pod istim uslovima kao majke“ (65%) i „Unapređivanje ravnopravnosti polova predstavlja uslov za članstvo u EU“ (62%). Muškarci su dali više tačnih odgovora na sve stavke, dok su žene više izbegavale da odgovore birajući opciju „ne znam“. Na dva pitanja tačno su odgovorili isti broj ispitanika oba pola: pitanje o mogućnosti roditeljskog odsustva za očeve (65%) i tvrdnja o pravu poslodavaca da traže potvrdu o trudnoći (47% muškaraca i 49% žena odgovorilo je tačno).

Ukupan skor je izračunat sabiranjem tačnih odgovora za sve stavke (*Grafikon 14*). Polovina ispitanika (54% ima prosečan skor 3-5 tačnih odgovora), a trećina je ispod proseka (0-2). Oko 9% ispitanika je odgovorilo tačno na 6-8 stavki. Distribucija odgovora je prbližno uporediva sa Eurobarometrom 2009 u kome su ispitanici pitani da li sebe smatraju informisanim a svojim pravima u domenu rodno zasnovane diskriminacije. Polovina ispitanika Eurobaromtra 2009 je rekla da su veoma ili prilično dobro informisani (European Commission, 2009: 18). Pošto nije primenjena ista metodologija u CPIJM istraživanju, možemo izvesti samo okvirni zaključak da je znanje građana Srbije o rodnoj ravnopravnosti na sličnom nivou kao znanje građana Evropske unije.

Grafikon 14. Skorovi na testu znanja o rodnoj ravnopravnosti prema polu

Više žena nego muškaraca ima nizak rezultat na testu (42% žena i 32% muškaraca), a prosečan rezultat ima 58% muškaraca i 50% žena. Očekivano, obrazovanje utiče na nivo znanja. Većina žena sa nepotpunom osnovnom školom ima nizak nivo (67%), a dok je takvih 26% kod ispitanica sa visokim obrazovanjem. Većina muškaraca sa niskim obrazovanjem ima nizak nivo znanja o rodnoj ravnopravnosti (65%) za razliku od 18% onih sa visokim obrazovanjem.

4. Iskustvo rodno zasnovane diskriminacije

Drugi aspekt rodne ravnopravnosti je iskustvo rodno zasnovanog nasilja ili diskriminacije. Domeni rodno zasnovane diskriminacije su porodica, politički angažman, posao/zapošljavanje, zvanične institucije, neformalni odnosi sa prijateljima i susjedima. Ogromna većina ispitanika oba pola navodi da nije imala iskustvo rodno zasnovane diskriminacije (od 86% u porodici, do 97% u političkim aktivnostima). Ako se pogledaju odgovori prema polu, 23% žena je imalo rodno zasnovano nasilje (4% jednom a 19% više puta), dok je 12% žena imalo iskustvo diskriminacije u odnosima sa prijateljima i susjedima. Validnost ovih odgovora treba uzeti sa oprezom, jer negativni odgovor može da znači neučestvovanje u nekoj aktivnosti (npr. u politici ili zapošljavanje).

Prema tipu naselja, žene u urbanim i ruralnim sredinama imaju sličan procenat diskriminacije u porodici (24% i 23% respektivno). Drugi domen diskriminacije, na poslu ili prilikom otpuštanja, navodi 17% žena u urbanim i 10% u ruralnim područjima. Slično je iskustvo u odnosima sa prijateljima i susjedima (12% u urbanim i 13% u ruralnim područjima). Muškarci veoma retko navode iskustvo diskriminacije u svim oblastima (5% u porodici u urbanim, a 1% u ruralnim područjima).

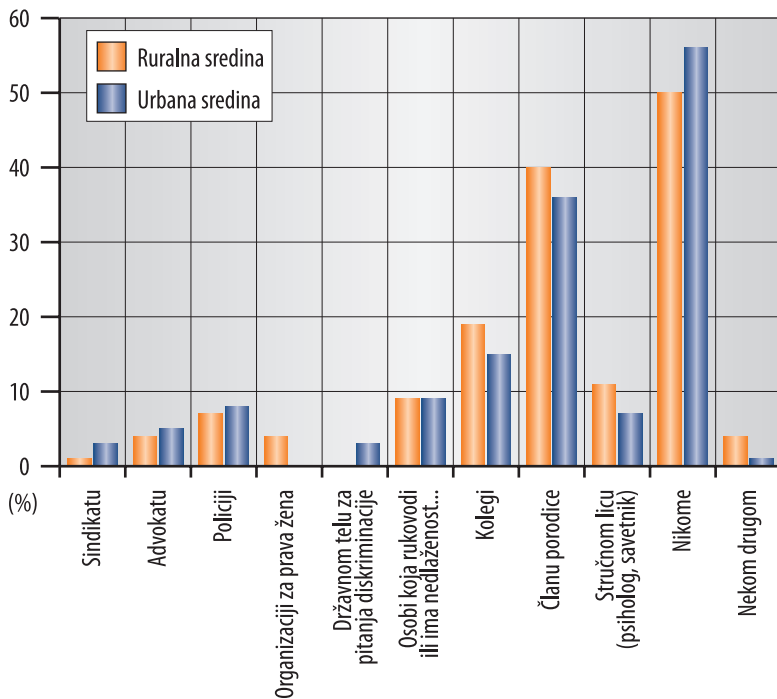
Socioekonomski status verovatno utiče na frekvenciju diskriminacije. Među ženama koje su rekle da njihovo domaćinstvo ponekad ne može da priušti hranu, 35% je imalo iskustvo diskriminacije u porodici jednom ili više puta, a 17% u odnosima sa susjedima i poznicima. Među ženama koje su rekle da mogu priuštiti sve što im je potrebno, 14% je imalo iskustvo diskriminacije u porodici, a 14% u kontaktima sa susjedima i komšijama. Diskriminacija žena je ređa u drugim domenima. Muškarci retko inače navode diskriminaciju u svim domenima (manje od 5%).

Građani Evropske unije takođe navode iskustvo diskriminacije retko: 4% u društvu, 5% prilikom zapošljavanja, ispod 5% u političkom životu i pristupu obrazovanju i zdravstvenim uslugama.

Iskustvo rodno zasnovane diskriminacije u posebnim domenima treba istražiti detaljnije posebnom metodologijom koja bi se fokusirala na male, dobro targetirane uzorke. U ovom istraživanju je ispitivana diskriminacija na radnom mestu i prilikom zapošljavanja. Među onima koji su imali iskustvo zapošljavanja ili bar prijave za posao, većina je rekla da nisu imali iskustvo diskriminacije (86%). Od ostalih ispitanika koji su imali iskustvo diskriminacije, 6% je navelo diskriminaciju prilikom konkurisanja na posao, 3% prilikom otpuštanja, 4% prilikom napredovanja u poslu i 2% kod povišice. Muškarci navode da nisu imali iskustvo diskriminacije u 93% slučajeva, a oni koji su imali, 3% navodi konkurisanje za posao, 2% otpuštanje, 1% napredovanje i povišicu.

Sledeći problem kod iskustva diskriminacije odnosi se na reakciju ispitanika u slučajevima diskriminacije. Nije moguće proceniti prave razmere ovog procesa, niti dati pouzdane podatke o broju slučajeva na osnovu ovakvog istraživanja. Podaci pokazuju opšti obrazac korišćenja dostupnih sredstava za žrtve diskriminacije. Većina onih koji su doživeli diskriminaciju nije se obratila nikome za pomoć. Nešto ređe, obratili su se članu porodice, kolegama, šefu, stručnjaku ili policiji. Samo nekoliko procenata se obratilo sindikatu, advokatu, organizaciji za zaštitu prava žena ili zvaničnim institucijama. Treba imati u vidu da je ovo istraživanje usmereno na populaciju stariju od 15 godina. Uporedili smo odgovore žena za ruralna i urbana naselja (Grafikon 15). Žene u oba tipa naselja imaju isti obrazac reagovanja na diskriminaciju. Oko polovine žena ne prijavljuje diskriminaciju (50% i 56% respektivno). Ostale se obraćaju članu porodice (40% i 36%), kolegama (19% i 15%), savetniku/stručnjaku (11% i 7%), šefu (po 9%) i policiji (7% i 8%). Podaci iz Eurobarometra 2009 pokazuju da se građani EU najviše obraćaju sindikatima (27%), sudovima-procesuiranje (19%), advokatu (17%) i policiji (15%).

Grafikon 15. Reakcija nakon diskriminacije prema tipu naselja (žene)

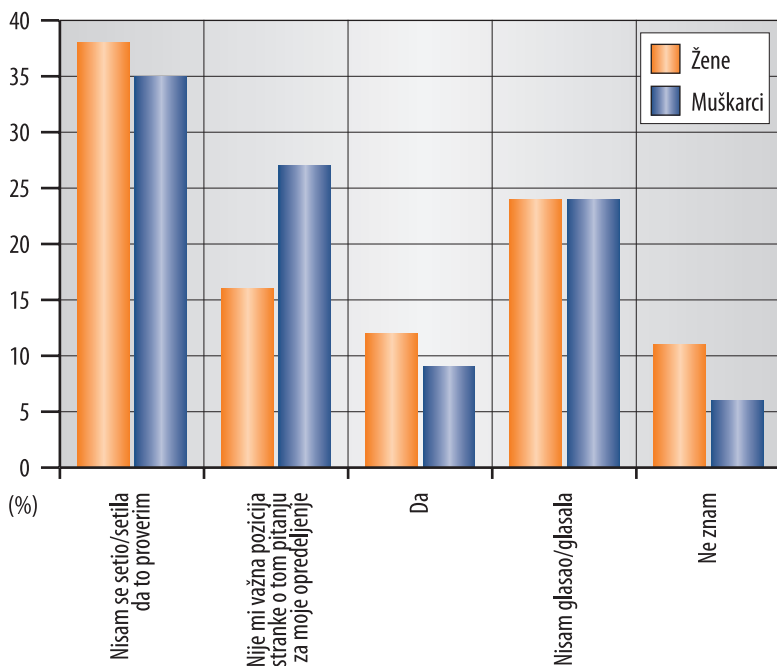
5. Rodna ravnopravnost u politici, ekonomiji, medijima i obrazovanju

5.1. Politika

Podaci iz CPIJM istraživanja pokazuju da je politički identitet među najniže rangiranimima po važnosti za građane Srbije. Tri četvrtine ispitanika veruje da politički identitet nije važan. U skladu sa tim, može se pretpostaviti da je veoma nisko učešće u politici. Pouzdanost odgovora na pitanje o postojanju diskriminacije u ovom domenu je diskutabilna. Ipak, većina ispitanika su potencijalni birači, pa je bilo prihvatljivo postaviti pitanje o mestu rodne ravnopravnosti u političkim programima stranaka za koje glasaju.

Većina ispitanika veruje da rodna ravnopravnost nije važno pitanje u politici (*Grafikon 16*). Skoro polovina ispitanika nije se interesovala za poziciju stranke o rodnoj ravnopravnosti na poslednjim izborima. Žene i muškarci su imali iste odgovore. Polovina žena koje su glasale na prošlim izborima nije se interesovala za pitanje rodne ravnopravnosti, kao i 46% muškaraca. Zatim, 20% žena nije smatralo to bitnim pitanjem, u poređenju sa 35% muškaraca.

Grafikon 16. Važnost pozicije političkih stranaka o rodnoj ravnopravnosti

Percepcija rodne ravnopravnosti u politici je analizirana iz još jednog ugla. Istraživano je koliko je ispitanicima važan pol kandidata na izborima. Ispitanici su upitani da li bi pre izabrali muškarca ili ženu ako oni imaju iste kvalifikacije i sposobnosti (u okviru stranke koja im je bliska). Polovina ispitanika je rekla da ne bi mogli da biraju na osnovu pola (51% žena i 59% muškaraca). Ostali ispitanici su rekli da bi izabrali kandidata ili kandidatkinju, i to istog pola kome pripadaju: žene bi pre izabrale ženu nego mušarca (19% prema 8%), a muškarci pre muškarca nego ženu (14% prema 7%).

Neki ispitanici su dali narativne odgovore o svojim preferencijama. Na osnovu kvalitativnih odgovora su napravljene kategorije dominantnih tipova objašnjenja. Oni koji su naklonjeni muškom kandidatu uglavnom su imali „društvene“ razloge za svoju odluku, a oni koji su naklonjeni ženskom kandidatu, dali su dosta političkih razloga, a veoma malo društvenih.

IZABRALI BI KANDIDATA

KARAKTERISTIKE: sposobniji za politiku od žene, pouzdan, inteligentan, mudar, hrabar, agresivan, odgovoran, odlučan, pragmatičan, uporan, ubedljiv, manje emocionalan, više autoritet;

DRUŠTVENI RAZLOZI: to je tradicija, muškarci imaju manje obaveza nego žene, to je muški posao, muškarci su se pokazali kao lideri;

POLITIČKI RAZLOZI: /

IZABRALI BI KANDIDATKINJU

KARAKTERISTIKE: pouzdanija nego muškarac, može joj se verovati, odgovorna, manje agresivna, odlučna, organizovana, otvorena, elokventna, realistična, stabilna, tolerantna, taktična, pristojna, uporna, profesionalna, pravična, vredna, pametna, smirena;

POLITIČKI RAZLOZI: potrebna je promena; to bi poboljšalo zastupljenost žena; žena bi bila više upoznata sa potrebama žena;

DRUŠTVENI RAZLOZI: ženi je teže; žene su se pokazale kao sposobne u porodičnim obavezama

Kao što se vidi iz tabele, ispitanici imaju slične preferencije kada je reč o poželjnim osobinama političkih kandidata (pouzdanost, odgovornost itd.) i pripisuju ih podjednako kandidatu i kandidatkinji. Pretpostavljamo da bi zapravo birali na osnovu drugih kriterijuma: društvenih i političkih.

Nivo obrazovanja odgovara stereotipnim stavovima o preferenciji pola u politici. Među ženama, oko 14% njih sa nezavršenom i završenom osnovnom školom bi izabrale muškarca, a 15% ženu. Ostalih 38% ne bi birale na osnovu pola. Većina žena sa srednjom školom ne bi birale na osnovu pola

(57%), 7% muškarca, 20% ženu. Kod visokoobrazovanih žena, 57% ne bi biralo na osnovu pola, a žena je prvi izbor kod onih koji bi uzeli kriterijum pola (27% bi izabralo ženu a 5% muškarca). Među muškarcima, 22% njih sa niskim nivoom obrazovanja (nezavršena osnovna i završena osnovna škola) izabrali bi muškarca, 11% ženu a 49% ne bi moglo da donese odluku na osnovu pola. Muškarci sa srednjom školom uglavnom ne bi doneli odluku (65%), 13% bi izabrali muškarca, 8% ženu. Većina muškaraca sa univerzitetskom diplomom bi se suzdržala od takve odluke (63%), 11% bi izabralo muškarca a 18% ženu.

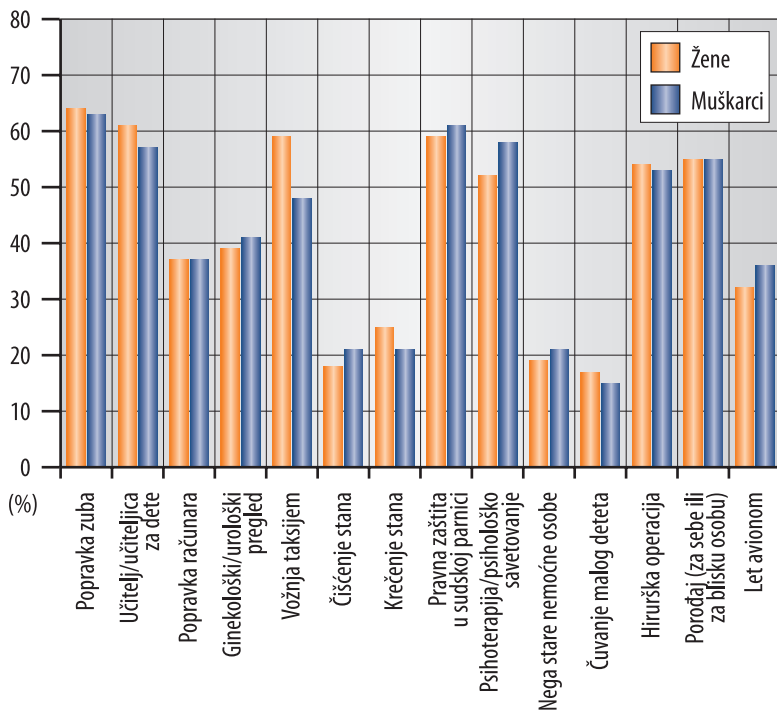
5.2. Ekonomija

Rodna nejednakost i diskriminacija u ekonomiji su istražene preko dve dimenzije. Ispitanici su podjednako aktivni i pasivni akteri u odnosu na pitanja rodne ravnopravnosti. U prvom slučaju, ljudi donose odluke implicitno ili eksplicitno, bazirane na svojim verovanjima i stavovima o polu. Kao pasivni akteri, oni će iskusiti efekte potencijalno diskriminativnih aktivnosti drugih ljudi.

Aktivna dimenzija rodne ravnopravnosti je merena preko pitanja: „Zamislite sada da vam treba stručna osoba za neku uslugu. Ako biste mogli da birate, koga biste izabrali za sledeće usluge, da li biste pre izabrali muškarca ili ženu ili vam je svejedno?“ Tri tipa profesionalnih usluga se mogu izdvojiti na osnovu njihovih odgovora: profesije/zanimanja za koju postoji jasna polna preferencija, mešovite (neutralna pozicija zajedno sa polno preferiranom) i pretežno polno neutralne usluge. Procenti profesionalnih usluga koje su neutralne prikazane su na *Grafikonu 17*.

Muškarci i žene podjednako teže stereotipnim polnim opcijama za neke profesije: žena je više poželjna za poslove čišćenja, negu stare ili nemoćne osobe, čuvanje dece, dok je muškarac poželjniji za krećenje, popravku kompjutera, let avionom. Građani Srbije imaju slične preferencije kao građani EU: 42% građana EU ne slaže se da treba više muškaraca da radi u sektoru nege dece (European Commission, 2009: 43). U Srbiji nema razlike između muškaraca i žena. Svi biraju isti preferirani pol za neka zanimanja. Jedina profesija koja je pretežno određena polom ispitanika jeste ginekološki/urološki pregled (muškarci bi izabrali muškarca, žene bi izabrale ženu).

Grafikon 17. Rodno dominantno neutralne preferencije za profesionalne usluge

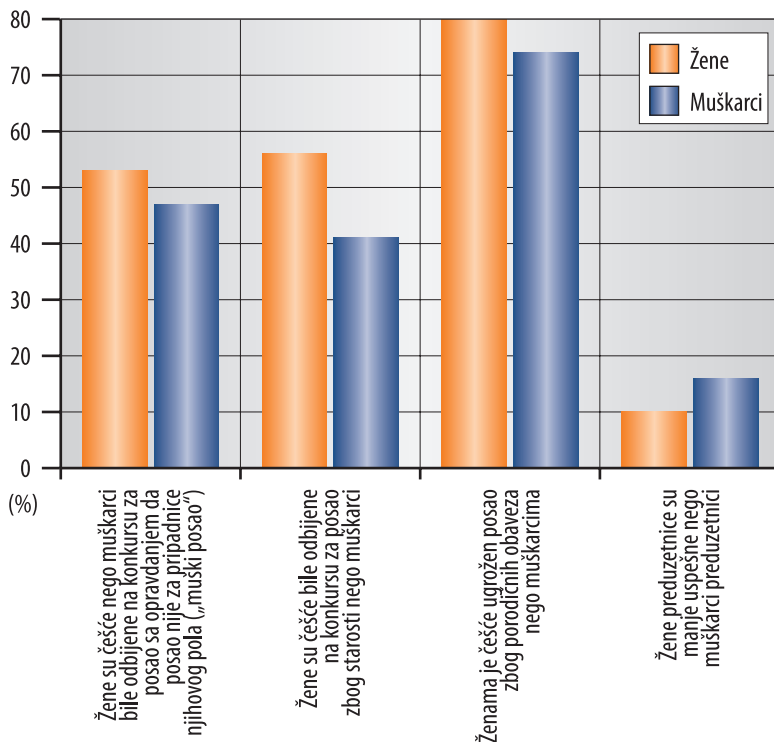
Druga grupa usluga su mešovite, tj. većina ispitanika ne bi uzimala u obzir pripadnost polu, ali trećina bi se opedelila za određeni pol. Na primer, oko 40% svih ispitanika bi radije izabralo muškarca za hiruršku intervenciju nego ženu. Sa druge strane, polovina ispitanika ne razmišljala o tome da li je psihoterapeut muškarac ili žena, ali jedna trećina bi izabrala ženu. Slično je za ispitanike oba pola. Većina ne bi razmišljala o polu za učiteljski posao, ali jedna trećina bi pre odabrala ženu. Isto važi za porođaj: većina (55%) ispitanika oba pola ne bi razmišljala o polu babice, ali jedna trećina bi više volela ženu. Sličnu strukturu odgovora nalazimo kod usluge vožnje taksijem, samo je reč o preferiranju muškarca: većina ispitanika oba pola ne bi razmišljala o polu, ali 30% žena i 43% muškaraca bi pre odabrala muškarca.

Jedine dve profesije za koje nema jasne polne preferencije jesu zubarska i advokatska. Ovo su pretežno polno neutralne usluge. Većina ispitanika ne

razmišlja o polu hipotetičkog zubara (63%) i advokata (60%), ali ipak, trećina bi izabrala na osnovu pola i to u istoj proporciji muškarca ili ženu.

Mišljenje ispitanika o diskriminaciji u ekonomskoj sferi zasniva se na njihovom bilo direktnom ili indirektnom iskustvu iz njihovog okruženja (Grafikon 18). Polovina ispitanika smatra da su žene pre odbijene na konkursima za posao zbog pola kada je reč o poslu namenjenom jednom polu („muški posao“). Isti procenat smatra da su žene češće nego muškarci odbijene na konkursu zbog starosti (56% žena i 41% muškaraca). Većina ispitanika (81% žena i 74% muškaraca) smatra da je ženama posao češće ugrožen zbog porodičnih obaveza. Ispitanici oba pola u ogromnoj većini se ne slažu da su žene preduzetnice manje sposobne nego muškarci (10% žena i 16% muškaraca se slaže). Žene su češće izložene diskriminaciji na osnovu pola, a ipak, percepcija je da su podjednako sposobne u dominantno muškoj aktivnosti.

Grafikon 18. Rodna diskriminacija na poslu

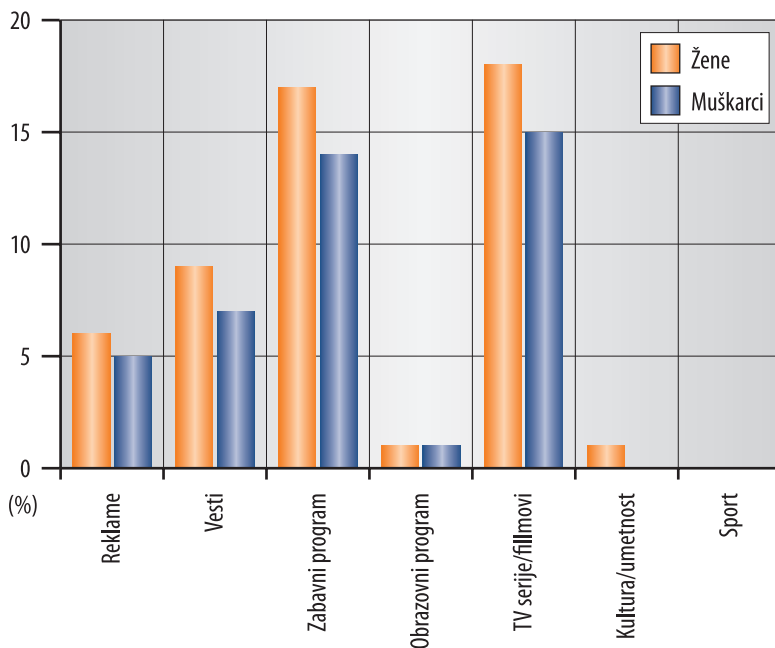
5.3. Mediji

Većina ispitanika se oslanja na medije kao izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti. Najviše se prate sledeći mediji: RTS (61%), B92 (38%), Pink (33%), Blic (21%), Prva TV (17%), Večernje novosti (13%) i lokalne TV i radio stanice (12%). Internet obuhvata 9%, mada treba uzeti u obzir da su neki štampani mediji danas pretežno dostupni preko interneta.

Medijski sadržaj koji su ispitanici pratili tokom poslednjih godina, a odnosi se na pitanja rodne ravnopravnosti uglavnom obuhvata nasilje u porodici (62%), trgovinu ljudima (46%), diskriminaciju osoba sa invaliditetom (32%). Manjina je rekla da prate sadržaj koji se odnosi na neka posebna pitanja o rodnoj ravnopravnosti, u ekonomiji, o organizacijama koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti ili sadržaj o zastupljenosti žena u medijima. Ispitanici oba pola imaju slično iskustvo.

Druga tema se odnosi na medijski sadržaj koji prikazuje ženu na ponižavajući i stereotipan način (*Grafikon 19*). Trebalo je da se ispitanici sete nekog TV programa tokom prošle godine koji je ženu predstavljao na takav način.

Grafikon 19. Televizijski program koji prikazuje ženu na diskriminišući način

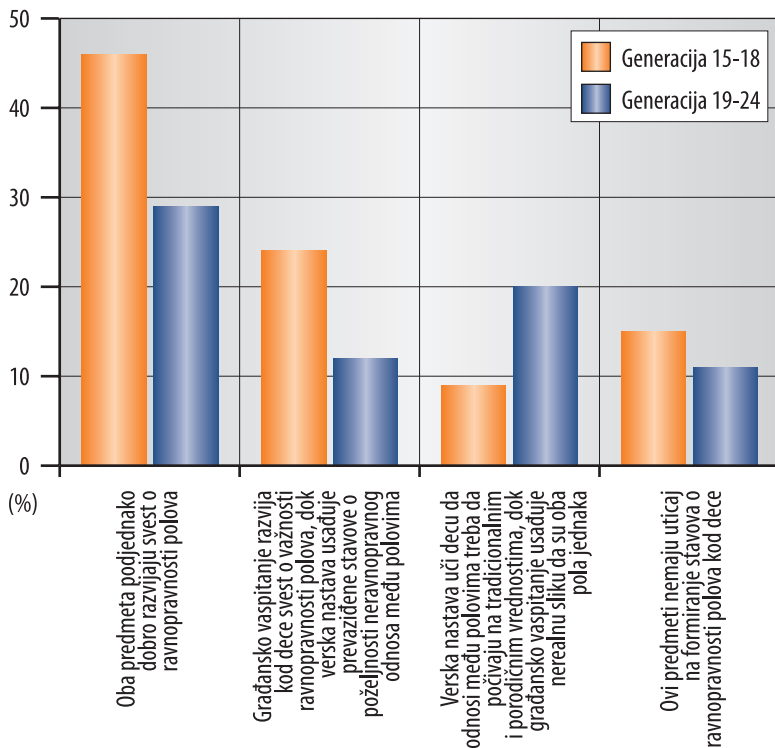
Polovina ispitanika se ne seća nijednog takvog programa. Ostali su naveli TV serije i filmove (18% žena i 15% muškaraca), zabavne programe, uključujući reality programe (17% žena i 14% muškaraca). Od ostalih programa naveli su vesti (9% žena i 7% muškaraca), a 5% žena i muškaraca setilo se reklame koja prikazuje žene na ponižavajući i stereotipan način.

5.4. Obrazovanje

Izborni predmeti građansko vaspitanje i verska nastava predstavljaju najosetljiviji deo kurikuluma osnovnog i srednjeg obrazovanja kada je reč o rodnoj ravnopravnosti. Oko 38% ispitanika ne zna da li ovi predmeti imaju uticaj na svest o rodnoj ravnopravnosti, 23% smatra da oba predmeta podjednako dobro razvijaju svest o rodnoj ravnopravnosti, 12% smatra da ovi predmeti nemaju uticaj na formiranje stavova o ravnopravnosti polova kod dece, dok 14% ocenuje više pozitivno model rodnih odnosa u građanskom vaspitanju a 12% u verskoj nastavi. U slučaju preferiranja građanskog vaspitanja, ispitanici smatraju da „Građansko vaspitanje razvija kod dece svest o važnosti ravnopravnosti polova, dok verska nastava usađuje prevaziđene stavove o poželjnosti neravnopravnog odnosa među polovima“. Ispitanici koji su naklonjeni Verskoj nastavi, slažu se da „Verska nastava uči decu da odnosi među polovima treba da počivaju na tradicionalnim i porodičnim vrednostima, dok građansko vaspitanje usađuje nerealnu sliku da su oba pola jednaka“. Ispitanici oba pola slično odgovaraju na ovo pitanje.

Dva predmeta su uvedena 2001 godine. Generacije starije od 15 godina čine ispitanici koji su imali direktno iskustvo sa ovim predmetima. Pošto su ove generacije uključene u istraživanje, posebno se može posmatrati njihov odnos prema ovom pitanju (*Grafikon 20*).

Grafikon 20. **Rodna ravnopravnost u građanskom vaspitanju i verskoj nastavi**

U generaciji 15-18 godina, 46% ispitanika veruje da oba predmeta razvijaju podjednako svest o rodnoj ravnopravnosti, u poređenju sa 29% u generaciji 19-24. Oko 24% ispitanika generacije 15-18 i 12% generacije 19-24, veruje da „Građansko vaspitanje razvija kod dece svest o važnosti ravnopravnosti polova, dok verska nastava usadjuje prevaziđene stavove o poželjnosti neravnopravnog odnosa među polovima“. Sa druge strane, 9% ispitanika iz generacije 15-18, kao i 20% ispitanika iz generacije 19-24, smatra da „Verska nastava uči decu da odnosi među polovima treba da počivaju na tradicionalnim i porodičnim vrednostima, dok građansko vaspitanje usadjuje nerealnu sliku da su oba pola jednaka“.

Objašnjenje zašto je starija generacija više naklonjena verskoj nastavi moglo bi biti to što su učenici verske nastave bili u većini kada su ovi predmeti uvedeni. Građansko vaspitanje je steklo popularnost kasnije.

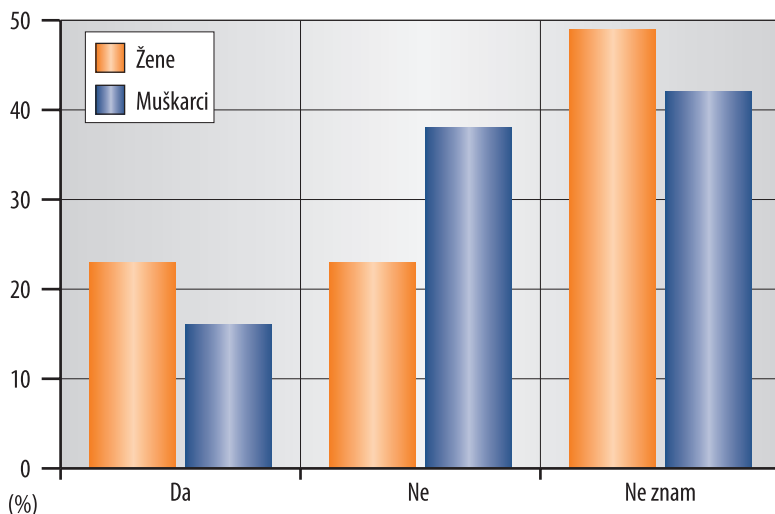
Istaraživanje o građanskom vaspitanju u Srbiji iz 2002. godine pokazuje da ovaj predmet više pohađaju devojčice (Smith et al., 2002: 57). Podaci pokazuju da ovaj predmet bira 61% devojčica u osnovnoj i od 68% do 81% u srednjoj školi. Nastavnički kadar za građansko vaspitanje većinom čine žene. U 2003. godini, versku nastavu je biralo 50% učenika u osnovnim i 25% u srednjim školama (Kuburić, Vukomanović, 2006).

6. Stavovi o politici rodne ravnopravnosti

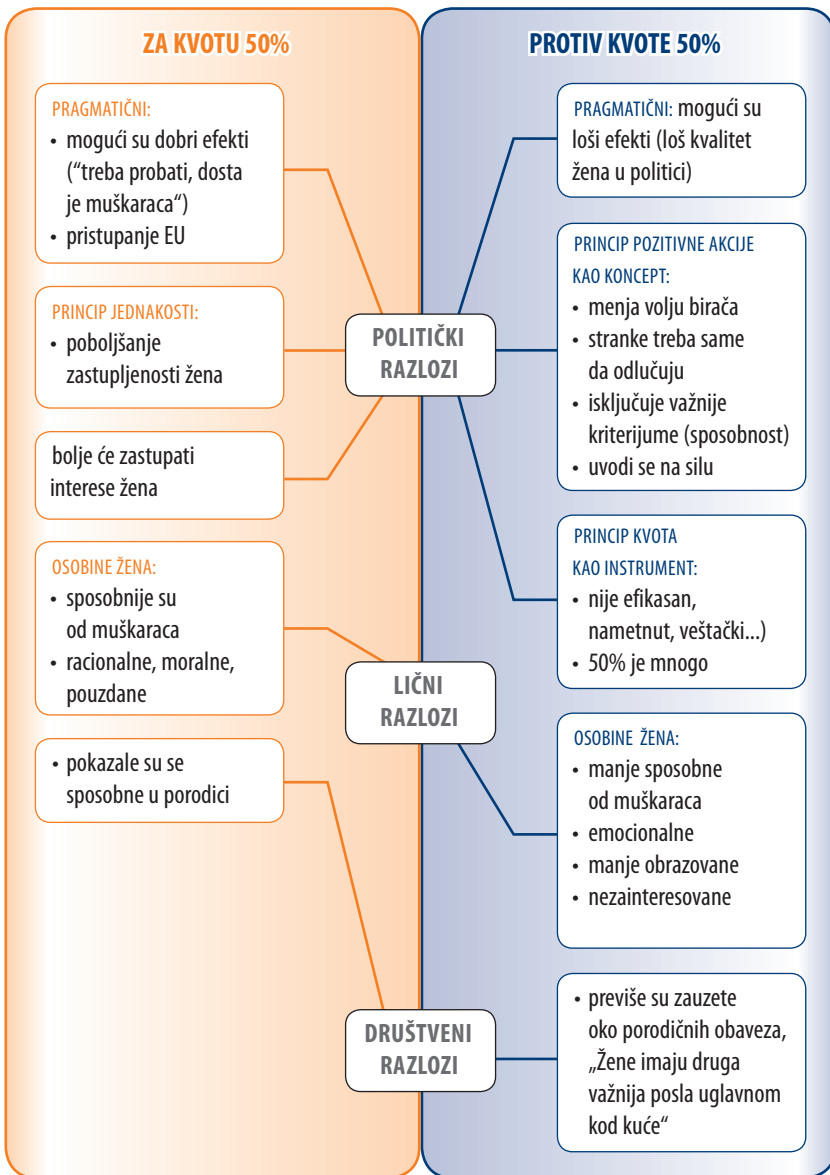
6.1. Politika

Ispitanici su odgovarali na pitanje o zastupljenosti žena u politici. Samo 27% smatra da procenat žena u Narodnoj skupštini i lokalnim skupštinama, treba na svaki način podići na 50% (Grafikon 21). Što se tiče konkretne mere koja bi podrazumevala zakonodavne obaveze da stranke izaberu 50% žena u Narodnu skupštinu, manje od polovine (46%) je neodlučno. Među ženama, 23% se slaže (16% muškaraca) a isti procenat (23%) se ne slaže sa ovim predlogom (38% muškaraca).

Grafikon 21. Mišljenje o kvoti 50% žena za izbore

Ispitanici su naveli razloge za svoje opredeljenje u otvorenoj formi. Narativni odgovori su analizirani i grupisani u nekoliko vrsta razloga. Podjednako oni koji podržavaju i protive se kvotama koriste iste razloge: političke, lične i društvene. Ponekad koriste iste argumente za suprotne ciljeve. Na primer, verovanje da su žene emotivne koristi se kao argument „za“ („biće manje svađe u skupštini“) i protiv kvota („isuviše su emotivne za taj poziv“).

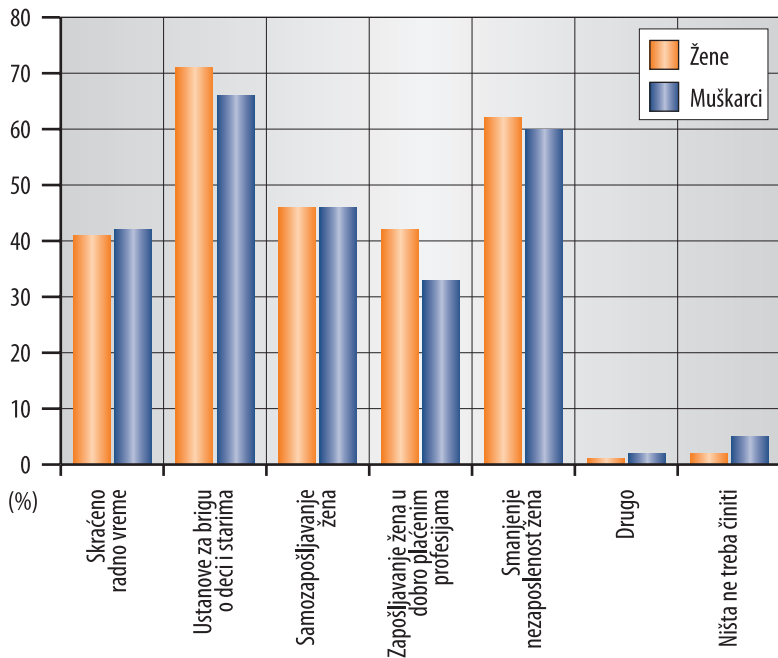
Eurobarometar 2009 pokazuje da 34% ispitanika podržava obuku i mere kojima se podstiče učešće žena u politici, 29% podržava podizanje svesti u strankama i u državnoj upravi, 21% podržava kvote za pozicije koje su rezervisane za žene (European Commission, 2009: 97).

6.2. Ekonomija

Stavovi o merama za podsticanje rodne ravnopravnosti u ekonomiji mogu se uporediti sa stavovima građana Evropske unije. Ispitanici CPIJM istraživanja upitani su o merama za ukidanje platnog jaza između muškaraca i žena. Polovina je odabrala opciju nametanja kazni firmama koje su odgovorne za platnu diskriminaciju, 46% se opredeljuje za iskorenjivanje predrasuda i opšteprihvaćenih negativnih ideja o ženama, 37% za javno objavljivanje informacija o platama u firmama. Ovi podaci se mogu uporediti sa Eurobarometrom 2009. Oko 33% građana EU podržava kazne za firme, 30% javno objavljivanje informacija o platama. Građani Srbije, kao i EU, manje se zalažu za druge mere: 27% za podsticanje dostupnosti ženama upravljačkih pozicija u firmama, 23% za uvođenje jednake zastupljenosti žena u upravnim odborima u javnom sektoru, 20% za poboljšanje dostupnosti ženama onih sektora sa bolje plaćenim poslovima u kojima su žene manje zastupljene, 21% za poboljšanje statusa poslova u kojima žene čine većinu. Samo 5% smatra da nikakve mere ne treba preduzeti.

Od ostalih mera za poboljšanje statusa žena u ekonomiji, oko 69% ispitanika oba pola zlaže se za poboljšanje dostupnosti usluga za brigu o deci i starima (*Grafikon 22*).

Grafikon 22. **Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u ekonomiji**

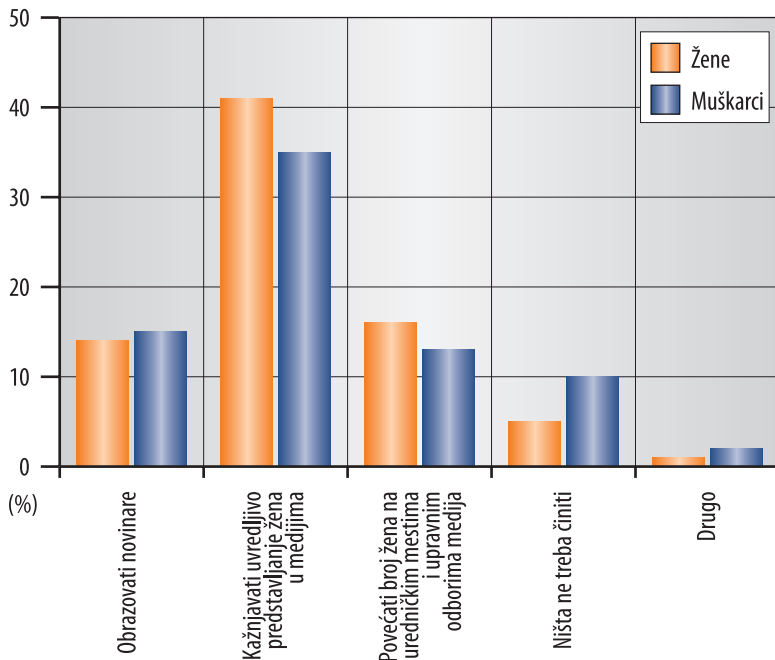

Drugi rangirani odgovor je smanjenje nezaposlenosti žena (56%), slede podsticanje samozapošljavanja žena (42%), fleksibilno radno vreme (36%), podsticanje zapošljavanja žena na visokoplaćenim poslovima i sektorima (35%). Samo 3% ispitanika smatra da ne treba sprovesti nikakve mere. Prema Eurobarometru, najviše pominjane mere za podsticanje učešća žena na tržištu rada jesu ukidanje platnog jaza (44%), poboljšanje dostupnosti usluga brige o deci i osobama kojima je potrebna nega (41%) i uvođenje fleksibinog radnog vremena (40%).

6.3. Mediji

Kada je reč o merama u medijskoj politici, ispitanici se zalažu za uvođenje kazni za medije koji prikazuju žene na ponižavajući i stereotipan način - oko 41% žena i 35% muškaraca (Grafikon 23).

Grafikon 23. **Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u medijima**

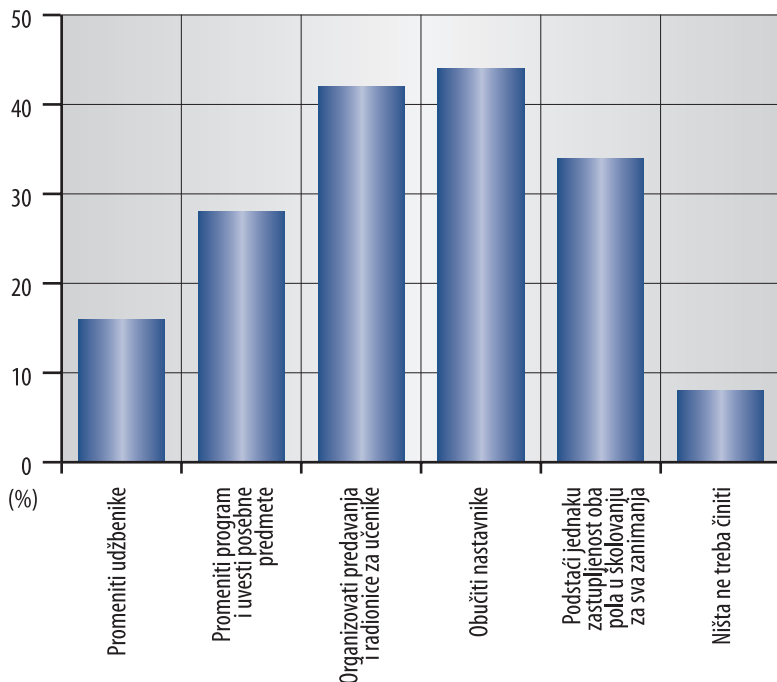

Žene više podržavaju povećanje broja žena među urednicima i članovima upravnih odbora medija (16% prema 13% muškaraca). Edukaciju novinara podržava 14% žena i 15% muškaraca. Mišljenje da ne treba sprovesti nikakve mere podržava 5% žena i 10% muškaraca.

6.4. Obrazovanje

Eurobarometar 2009 nije ispitivao stavove o direktnim merama za podsticanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju. U istraživanju CPIJM uključeno je ovo pitanje, pošto se ovo pitanje eksplicitno navodi u NAP-u (Grafikon 24).

Grafikon 24. **Mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju**

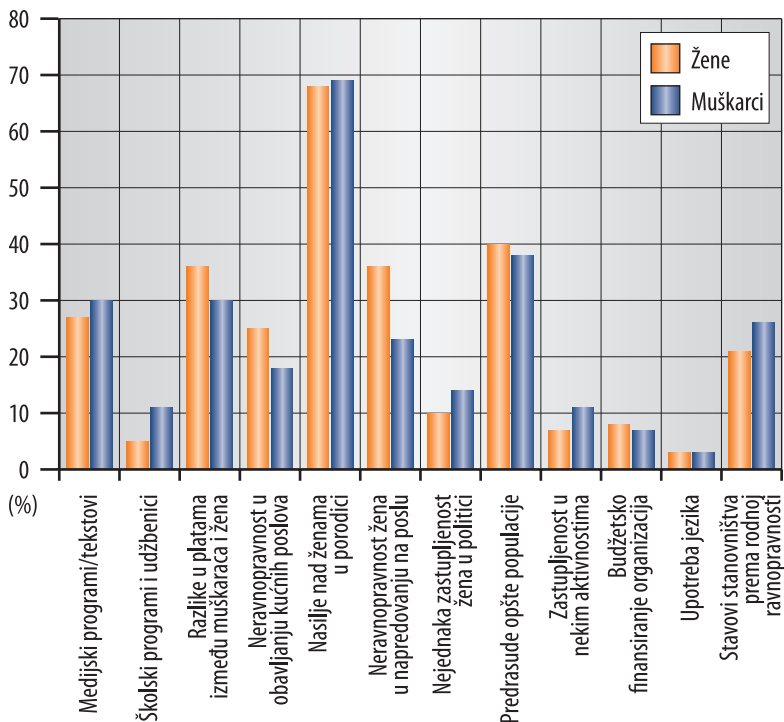
Što se tiče mera u obrazovanju, ispitanici su najviše birali opciju edukovanja nastavnika (44%), zatim organizovanja predavanja i radionica za učenike (42%), jednake zastupljenosti oba pola u obrazovanju za sve profesije (34%), promenu kurikuluma i uvođenje novih predmeta (28%), promenu udžbenika (16%). Oko 8% ispitanika smatra da ne treba uvesti nikakve mere.

6.5. Budući koraci u politici rodne ravnopravnosti

Stavovi o tome šta treba uraditi u vezi sa pitanjem rodne ravnopravnosti u Srbiji, ispitanici su na kraju istraživanja. Polovina ispitanika (56% žena i 53% muškaraca) smatra da treba preduzeti neke mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti. Opciju „Žene same treba da se izbere za ravnopravnost“ označilo je 21% žena i 16% muškaraca. Oko 18% muškaraca i 8% žena misli da ništa ne treba uraditi jer već postoji dovoljan nivo ravnopravnosti polova.

Među onima koji se zalažu za neku intervenciju u vezi sa rodnom ravnopравnošću (polovina ispitanika), kao glavno polje delovanja navodi se nasilje nad ženama u porodici (69%). Odgovori su prikazani na *Grafikonu 25*.

Grafikon 25. Prioriteti u politici rodne ravnopравnosti

Među ispitanicima koji se zalažu za intervenciju, oko 39% ispitanika navodi borbu protiv predrasuda. Dva stava su povezana sa ekonomijom: 33% ispitanika misli da treba ukinuti platni jaz među muškarcima i ženama, 30% da nejednakost na poslu treba da se smanji. Predstavljanje žena u medijima se prepoznaje kao polje za delovanje: 29% smatra da treba preduzeti mere u ovom polju. Oko 22% smatra da su potrebne mere za smanjenje nejednakosti u obavljanju kućnih poslova (25% žena i 18% muškaraca). Retko se biraju opcije koje se odnose na predstavljanje žena u školskom programu i udžbenicima, nejednaku zastupljenost u politici, nedovoljno budžetsko finansiranje organizacija koje se bave rodnom ravnopравnošću i rodno osetljivu

upotrebu jezika. Za građane EU, postoje dva prioriteta: borba protiv nasilja nad ženama (62%) i platni jaz (50%) (European Commission, 2009: 46).

Pošto se pitanja rodne ravnopravnosti uglavnom odnose na stavove o nekim posebnim kategorijama žena, posebno je istražen odnos prema vulnerabilnim grupama žena. Većina ispitanika veruje da su prioritet samohrane majke (69%), žrtve porodičnog nasilja (65%), žene sa invaliditetom (55%). Dve kategorije se donekle preklapaju: stare žene (44%) i žene na selu (33%). Očekivano, opšta populacija je marginalno zainteresovana za prioritetnu poziciju Romkinja (10%), žena koje se bave prostitucijom (4%), lezbejki i seksualnih manjina (1%). Ispitanici oba pola slažu se da samohrane majke treba da budu prioritet (69% žena i 70% muškaraca), dok bi 68% žena i 61% muškaraca prioritet dalo žrtvama nasilja. Slični su procenti pripadnika oba pola za žene sa invaliditetom (56% žena i 54% muškaraca).

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Okvir i rezultati istraživanja CPIJM

CPIJM je sproveo empirijsko istraživanje stavova građana Srbije o rodnoj ravnopravnosti. Reč je o sveobuhvatnom istraživanju javnog mnjenja po obimu, koje je fokusirano na četiri oblasti (politika, ekonomija, mediji, obrazovanje). Neki aspekti javnog mnjenja o rodnoj ravnopravnosti nisu obuhvaćeni istraživanjem zbog ograničenog obima planiranog istraživanja. Zdravlje, nasilje nad ženama, porodični i partnerski odnosi, uključeni su samo delimično u odnosu na glavne oblasti istraživanja. Glavne preporuke koje se odnose na rezultate i dugoročne efekte istraživanja:

- Buduća istraživanja koja se odnose na stavove o rodnoj ravnopravnosti na nivou javnog mnjenja treba da budu longitudinalna a ne ad hoc. Neka pitanja se mogu obuhvatiti samo kroz okvir koji pruža komparativnu perspektivu – vremensku (tokom više decenija) ili mesta (poređenjem zemalja i regiona).
- Neka pitanja nisu mogla biti obrađena u istraživanju CPIJM (npr. porodični i partnerski odnosi, organizacija rada u domaćinstvu, slobodno vreme).
- Neki rezultati CPIJM istraživanja treba da budu detaljnije razmatrati u narednim istraživanjima. Objašnjenje niskog nivoa vrednosti rodne ravnopravnosti kod nekih grupa zahteva dodatna, dubinska istraživanja (fokus grupne intervjuue itd.) Postoje mnogi razlozi za ovakve stavove (religija, obrazovanje, socioekonomski status, status nacionalnih manjina kao što su Romi ili Bošnjaci/Muslimani). Ljudi mogu imati različite razloge za stavove o rodnoj ravnopravnosti. Potrebna su istraživanja iz sociološke i psihološke perspektive kako bi se bolje razumela praksa diskriminacije u različitim domenima. Neka pitanja nije moguće obraditi u javnomnjenjskom tipu istraživanja (npr. diskriminacija u politici mora se istraživati u okviru političkih stranaka, institucija, OCD). Diskriminacija nekih kategorija žena (stare žene, samohrane majke) treba da se istraži iz multidisciplinarnе perspektive (sociopsihološke).

Pol kao dimenzija identiteta i vrednosti

- Rodna ravnopravnost nije najvažniji identitet za građane Srbije. Najvažniji tipovi identiteta obuhvataju prijatelje, porodicu, nacionalni i lokalne identitete. Generacijski, religijski, rodni elementi su sekundarni. Drugi tipovi (profesionalni, evropski, politički) još manje su važni.
- Socijalizacijske vrednosti su uglavnom rodno neutralne. Velika većina ispitanika veruje da su neke poželjne vrednosti podjednako važne za dečake i devojčice. Na osnovu toga sledi da većina građana Srbije nema stereotipe o rodnim ulogama. Zadržale su se tendencije ka podeli na muške i ženske vrednosti među poljoprivrednicima, nekvalifikovanim i polukvalifikovanim radnicima. Nizak nivo obrazovanja može biti razlog za zadržavanje tradicionalnih stavova o socijalizaciji dečaka i devojčica. Više stereotipnih očekivanja se odnosi na devojčice: da budu poslušne, pristojno se ponašaju, izražavaju osećanja, obavljaju kućne poslove i brinu o drugima. Za dečake su više vezane vrednosti bavljenja sportom i samostalnosti.

Stavovi o rodnoj ravnopravnosti

- Istraživanje pokazuje da se rodna ravnopravnost pojavljuje kao strukturisana i stratifikovana vrednost, kao i da je ona deo šireg vrednosnog sistema, npr. tolerancija-netolerancija, tradicionalizam-liberalizam itd. Postoje različiti i suprotstavljani stavovi o rodnoj ravnopravnosti kao vrednosnoj dimenziji.
- Verovanja i norme građana uglavnom su pozitivno orijentisani ka rodnoj ravnopravnosti. Polovina ispitanika ima pozitivnu orijentaciju prema vrednostima rodne ravnopravnosti. Manje od petine ima negativan stav, dok je trećina ambivalentna.
- Pozitivan stav prema rodnoj ravnopravnosti ne uključuje sve aspekte društvenih odnosa. Postoje oblasti sa dominantno konzervativnim ili tradicionalnim verovanjima. Građani su uglavnom naklonjeni rodnoj ravnopravnosti u oblasti obrazovanja (važnost obrazovanja za žene) i ekonomije (važnost ekonomske nezavisnosti, negativan stav prema platnom jazu). Drugi stavovi su drugačiji i usmereni su više negativno u odnosu na neka pitanja, kao što je politika i roditeljstvo, kao i ekonomija (posao) i roditeljstvo. To nije dominantna orijentacija jer odnos prema nekim važnim pitanjima

(ravnoteža posla i porodice) potvrđuje da postoji visok nivo pozitivnog odnosa prema rodnoj ravnopravnosti (prihvata se da otac uzme roditeljsko odsustvo, a majka radi). Ova pozicija je, međutim, nekonzistentna sa duboko ukorenjenim verovanjima: „Malo dete (predškolsko) će verovatno patiti ako mu je majka zaposlena van kuće“ ili „za dobrobit dece je najoptimalnije da muškarac zarađuje a žena da se posveti porodici“.

Ključni činioci stavova o rodnoj ravnopravnosti

Istraživanje CPIJM daje podatke o velikom broju faktora koji su u pozadini stavova i preferencija o rodnoj ravnopravnosti. Ipak, detaljnija analiza je potrebna da bi se proverile neke preliminarne hipoteze:

- Glavni faktori stavova o rodnoj ravnopravnosti su pol i obrazovanje. Druga istraživanja pokazuju da se polne razlike smanjuju sa obrazovnim nivoom. Razlike opstaju među različitim društvenim kategorijama žena: visokoobrazovane stručnjakinje imaju više pozitivne stavove prema rodnoj ravnopravnosti nego žene domaćice sa nižim obrazovanjem.
- Razlike među stavovima odražavaju specifične odnose i socioekonomski status: podela rada u domaćinstvu nije goruće pitanje za visokoobrazovane, već je to više nejednakost u ekonomskoj i političkoj moći. Neka pitanja, kao što je nasilje nad ženama, relevantna su za sve, bez obzira na obrazovanje i pol.

Podrška javnog mnjenja politici rodne ravnopravnosti

Opšti stav prema politici rodne ravnopravnosti je pozitivan, a veoma mali procenat ispitanika podržava politiku „bez ikakvih mera“. Ipak, podrška određenim merama javne politike usmerenim na poboljšanje rodne ravnopravnosti ima određena ograničenja:

- Trećina javnosti u Srbiji ne podržava aktivnu politiku rodne ravnopravnosti. Oni su protiv aktivnih mera zato što veruju da žene treba same da se izbore za ravnopravnost ili da ništa ne treba raditi zato što je nivo ravnopravnosti na zadovoljavajućem nivou.
- Stavovi o politici rodne ravnopravnosti u raznim oblastima (politika, ekonomija, mediji, obrazovanje) uglavnom su naklonjeni aktivnoj politici rodne ravnopravnosti. Više se podržavaju neke mere, kao što je nametanje kazni firmama ili obezbeđivanje usluga za negu dece ili aktivne državne mere (proaktivna politika zapošljavanja,

fleksibilno radno vreme). Druge mere nisu tako dobro prihvaćene, posebno politika kvota u politici i ekonomiji.

- Prioriteti u politici rodne ravnopravnosti odgovaraju dominantnom modelu rodne ravnopravnosti. Za građane Srbije, pojam rodne ravnopravnosti je tesno povezan sa pitanjem borbe protiv nasilja nad ženama, pa su tako i žene koje su žrtve nasilja prepoznate kao prioritarna grupa za političku intervenciju (druga grupa su samohrane majke).
- Mediji su najvažniji izvor informacija o rodnoj ravnopravnosti. Ovu tvrdnju podržavaju odgovori koji se odnose na shvatanje pojma rodne ravnopravnosti i politike rodne ravnopravnosti. Snažan uticaj medija i dobra medijska pokrivenost pitanja nasilja nad ženama (posebno porodično nasilje) odražava se u stavovima građana. Ovo može biti dobra smernica za zainteresovane strane u kreiranju politike rodne ravnopravnosti.

Poređenje javnog mnjenja Srbije i Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti

Postoje neki slični pravci razvoja u Srbiji i EU u vezi sa stavovima javnog mnjenja o rodnoj ravnopravnosti i politici rodne ravnopravnosti. Poređenje rezultata istraživanja CPIJM i Eurobarometra 2009 pokazuje sledeće tačke konvergencije:

- Osnovno shvatanje pojma rodne ravnopravnosti obuhvata nasilje nad ženama kao ključni element koncepta
- Prosečan nivo svesti o rodnoj ravnopravnosti je sličan kod ispitanika iz dva uzorka. U istraživanju CPIJM meren je na osnovu testiranog znanja, a u Eurobarometru 2009 na osnovu subjektivne procene znanja o pravima iz domena rodne ravnopravnosti.
- Građani Srbije i EU imaju sličan stepen iskustva rodno zasnovane diskriminacije
- Građani Srbije i EU imaju sličnu percepciju rodno zasnovane diskriminacije u raznim domenima
- Stavovi o rodnoj ravnopravnosti su slični, posebno preferencija jednog pola za neke profesionalne usluge, kao i pozitivan stav prema ekonomskoj nezavisnosti žena
- Preferencije političkih instrumenata su slične, tj. veća je naklonost za kaznene mere, nego za kvote

LITERATURA

- *Akcionni plan za sprovođenje nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine.* Sl. glasnik RS, 67/2010.
- Babović, M., Vuković O. (2008) *Žene na selu kao pomažući članovi poljoprivrednog domaćinstva: položaj, uloge i socijalna prava.* Beograd: UNDP – Srbija.
- Blagojević, M. (2006) *Rodni barometar: društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca. Sažetak istraživanja.* URL: <http://www.awin.org.rs/žeko/epi/život-izvan-politike-kako-stvarno-žive-žene-i-muškarci-u-srbiji>
- Commission of the European Communities (2006) *A roadmap for equality between women and men 2006-2010.*
- Council of Europe (2009) *Declaration: Making Gender Equality A Reality.* 119th Session of the Committee of Ministers (Madrid, 12 May 2009).
- European Commission (2005) *Equality between women and men in the European Union.*
- European Commission (2009) *Gender Equality in the EU in 2009.* Special Eurobarometer.
- European Commission (2010) *Serbia 2010 Progress Report.* SEC(2010) 1330.
- European Commission (2010) *Opinion on The Future of Gender Equality Policy after 2010 and on the priorities for a possible future framework for equality between women and men.*
- Inglehart, R. et al. (2004) *Human beliefs and values: a cross-cultural sourcebook on the 1999-2002. values surveys.* México: Siglo XXI Editores.
- Kolin, M., Čičkarić, Lj. (2010) *Ekonomska i politička participacija žena u Srbiji u kontekstu evropskih integracija.* Beograd: Institut društvenih nauka.
- Kuburić, Z., Vukomanović, M. (2006) *Verska nastava u Srbiji.* Translation from a book: Religion and Pluralism in Education, ed. Z. Kuburić and C. Moe. Novi Sad: CEIR.

- Mršević, Z. (2009) Kvota izborni sistem kao način postizanja deskriptivne i supstancijalne parlamentarne zastupljenosti žena, *Sociološki pregled*, Vol. 41, 1, 57-72.
- *Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti*. Službeni glasnik RS, 15/09.
- Norris, P., Inglehart, R. (2003) *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*, New York: Cambridge University Press.
- Pantić, D., Pavlović, D. (2009) *Political Culture of Voters in Serbia*. Belgrade: Institute of Social Sciences – Center for Political Studies and Public Opinion Research.
- Pavlović, Z. (2009) *Vrednosti samozražavanja u Srbiji: u potrazi za demokratskom političkom kulturom*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- OEBS (2007) *Putevi ostvarivanja rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji (drugo izdanje).
- Smith, A., Fountain, S., McLean, H. (2002) *Civic Education in Primary and Secondary Schools in the Republic of Serbia*. UNICEF, UNESCO.
- *Strategy For Equality Between Women And Men 2010-2015*. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. Sec(2010) 1079, Sec(2010) 1080.
- *World Values Survey*. URL: www.world-valuesurvey.org
- *Zakon o ravnopravnosti polova* (2009). Sl. glasnik RS, 104/2009.
- Republički zavod za statistiku (2008) *Žene i muškarci u Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

DODATAK

Upitnik

JAVNO MNENJE SRBIJE 2010

Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka iz Beograda sprovodi istraživanje javnog mnjenja. Najveći deo upitnika posvećen je rodnoj ravnopravnosti, a ispitujemo i mišljenja o nekim političkim i ekonomskim pitanjima. Vi ste izabrani u uzorak građana koji reprezentuju stanovništvo Srbije tako što je na Vas „pala kocka“, ali je ipak važno da baš Vi odgovorite na pitanja koja ću Vam postaviti. Učešće u istraživanju je dobrovoljno i anonimno. Očekujemo da ćete slobodno i iskreno odgovoriti na sva pitanja i tako doprineti uspehu istraživanja.

7. Pol:

1. Ženski

2. Muški

Na početku molimo Vas za nekoliko podataka koji su nam neophodni radi statističke obrade.

8-9. Koliko godina imate?

10. Vaša nacionalnost:

1. Srbi

2. Mađari

3. Bošnjaci/Muslimani

4. Romi

5. Crnogorci

6. Hrvati

7. Albanci

8. Jugosloveni

9. Drugi: _____

11. Da li ste u braku?

1. Neudate/neoženjeni

2. U braku

3. Razvedeni

4. Udovice/udovci

5. Partnerska/vanbračna zajednica

6. Drugo: _____

12. Da li imate decu?

1. Ne

2. Da: (upisati koliko) _____

13. Koju školu ste završili?

1. Nezavršena osnovna škola

2. Završena osnovna škola (8 razreda)

3. Nezavršena srednja škola

4. Završena škola za KV i VKV

5. Završena četvorogodišnja srednja škola

6. Viša škola

7. Fakultet

8. Specijalizacija, magistratura, doktorat

9. Drugo: _____

14. Koje je Vaše zanimanje?

1. Poljoprivrednici 2. NK, PK radnici 3. KV i VKV radnici
4. Tehničari i službenici sa SSS 5. Stručnjaci sa VŠ i VSS
6. Domaćice 7. Lica na školovanju 8. Privatnici
9. Drugo:

15. Da li ste zaposleni?

1. Lica na školovanju 2. Penzioneri 3. Domaćice
4. Nezaposleni 5. Poljoprivrednici (i pomažući članovi)
6. Zaposleni u državnom sektoru
7. Zaposleni u privatnom sektoru 8. Samozaposleni
9. Drugo:

16. Koju školu je završio vaš otac?

1. Nezavršena osnovna škola
2. Završena osnovna škola (8 razreda)
3. Nezavršena srednja škola
4. Završena škola za KV i VKV
5. Završena četvorogodišnja srednja škola
6. Viša škola
7. Fakultet
8. Specijalizacija, magistratura, doktorat
9. Drugo:

17. Koju školu je završila vaša majka?

1. Nezavršena osnovna škola
2. Završena osnovna škola (8 razreda)
3. Nezavršena srednja škola
4. Završena škola za KV i VKV
5. Završena četvorogodišnja srednja škola
6. Viša škola
7. Fakultet
8. Specijalizacija, magistratura, doktorat
9. Drugo:

18. Koliko članova trenutno ima vaše domaćinstvo?

19. Koliko ima žena u domaćinstvu u kome sada živite?

20. Koliko u proseku iznose sva primanja Vašeg domaćinstva mesečno (plate, druge zarade, penzije, honorari, prodaja poljoprivrednih proizvoda, usluge, socijalna pomoć, stipendije, pomoć iz inostranstva, itd)?

1. Manje od 10.000 din. 2. 10.000-19.999
3. 20.000-29.999 4. 30.000-39.999
5. 40.000-49.999 6. 50.000-59.999
7. 60.000-69.999 8. 70.000 i više din.
9. Ne znam
-

21. Kako biste opisali finansijsku situaciju vašeg domaćinstva?

(Pokazati listu FINANSIJSKA SITUACIJA)

1. Ponekad nemamo dovoljno novca za hranu
 2. Imamo dovoljno novca za hranu i komunalije, ali ne za odeću i obuću
 3. Imamo dovoljno za hranu, komunalije, odeću i obuću, ali nedovoljno za skuplje stvari (frižider, TV itd.)
 4. Možemo da priuštimo kupovinu nešto skupljih stvari, ali ne i takvih kao što su kola ili stan
 5. Možemo da priuštimo sve što nam je potrebno
 6. Ne zna, ne želi da odgovori
-

22-23. Da su ove nedelje izbori za Narodnu skuštinu Srbije, za koga biste glasali?

1. Ne bih glasao/glasala
 2. Neodlučan/neodlučna sam za koga bih glasao
 3. Neodlučan/neodlučna sam da li ću glasati
 4. Mlađi od 18 godina
 5. Glasao/glasala bih za:
-

24. Da li ste religiozni?

1. Tradicionalno poštujem običaje moje vere
 2. Vernik/vernica sam i poštujem sva učenja moje vere
 3. Ne
 4. Nisam siguran/sigurna
 5. Drugo:
 6. Ne želim da se izjasnim
-

25-27. Koje značenje za vas ima pojam rodna ravnopravnost?

(Pokazati listu RODNA RAVNOPRAVNOST i rangirati do 3 odgovora)

1.
 2.
 3.
 1. Postizanje ravnomerne zastupljenosti oba pola na rukovodećim pozicijama (politika, ekonomija)
 2. Postizanje ravnomerne zastupljenosti žena u sadržajima udžbenika, školskih programa i medija
 3. Iskorenjivanje nasilja nad ženama
 4. Iskorenjivanje predrasuda prema ženama kod stanovništva
 5. Postizanje jednake finansijske moći oba pola (izjednačavanje plata i pristup dobro plaćenim poslovima)
 6. Postizanje ravnomerne raspodele rada u domaćinstvu
 7. Korišćenje jezika koji uvažava pripadnost ženskom polu
 8. Drugo:
 9. Ne znam
-

28-33. Na koji način ste najviše informacija dobili o pitanjima rodne ravnopravnosti?

(Pokazati listu INFORMISANOST i rangirati do 3 odgovora)

01.	02.	03.
01. U porodici	02. U školi	03. Preko medija (TV, radio, štampa)
04. Na poslu	05. U NVO	06. U političkim strankama
07. U crkvi, džamiji	08. Od prijatelja	09. U klubovima, udruženjima i sl.
10. U mesnoj zajednici	11. Preko Interneta	12. Nigde
13. Drugo (navesti):		14. Ne znam
-

Sledeće tvrdnje se odnose na regulisanje nekih pitanja rodne ravnopravnosti u Srbiji. Koliko je vama poznato, da li su istinite sledeće tvrdnje:

	Tačno	Netačno	Ne znam
34. Postoji zakonska kazna za silovanje u braku	1	2	3
35. Očevi mogu da uzmu roditeljsko odsustvo pod istim uslovima kao majke	1	2	3
36. Na listama za izbor narodnih poslanika, zakonom je regulisano da najmanje 30% kandidata budu pripadnici/pripadnice manje zastupljenog pola	1	2	3
37. Prilikom zapošljavanja, poslodavac zakonski ima pravo da traži potvrdu da kandidatkinja nije u drugom stanju	1	2	3
38. Usvojen je zakon o ravnopravnosti polova	1	2	3
39. Unapređivanje ravnopravnosti polova predstavlja uslov za članstvo u EU	1	2	3
40. Izabrana je Poverenica za ravnopravnost polova	1	2	3
41. U sadašnjoj Vladi Srbije ima pet ministarki	1	2	3

Ljudima su važne različite pripadnosti. Koliko je vama lično važno sledeće: (Pokazati listu ZNAČAJ PRIPADNOSTI)

	Nimalo važno	Malo važno	Srednje važno	Važno	Veoma važno	Ne znam
42. Generacija	1	2	3	4	5	6
43. Krug prijatelja	1	2	3	4	5	6
44. Pol	1	2	3	4	5	6
45. Kraj (grad/selo)	1	2	3	4	5	6
46. Nacija	1	2	3	4	5	6
47. Profesija	1	2	3	4	5	6
48. Evropa	1	2	3	4	5	6
49. Politička pripadnost	1	2	3	4	5	6
50. Verska pripadnost	1	2	3	4	5	6

51-52. *Koja pripadnost je vama lično najvažnija?*

01. Generacija

02. Krug prijatelja

03. Pol

04. Kraj (grad/selo)

05. Nacija

06. Profesija

07. Evropa

08. Politička pripadnost

09. Verska pripadnost

10. Drugo:

11. Ne znam

Zamislite sada da vam treba stručna osoba za neku uslugu. Ako biste mogli da birate, koga biste izabrali za sledeće usluge, da li biste pre izabrali muškarca ili ženu ili vam je svejedno?

	Muškarac	Žena	Svejedno	Ne znam
53. Popravka zuba	1	2	3	4
54. Učitelj/učiteljica za dete	1	2	3	4
55. Popravka računara	1	2	3	4
56. Ginekološki/urološki pregled	1	2	3	4
57. Vožnja taksijem	1	2	3	4
58. Čišćenje stana	1	2	3	4
59. Krećenje stana	1	2	3	4
60. Pravna zaštita u sudskoj parnici	1	2	3	4
61. Psihoterapija/psihološko savetovanje	1	2	3	4
62. Nega stare nemoćne osobe	1	2	3	4
63. Čuvanje malog deteta	1	2	3	4
64. Hirurška operacija	1	2	3	4
65. Porođaj (za sebe ili za blisku osobu)	1	2	3	4
66. Let avionom	1	2	3	4

Evo sada nekih tvrdnji o položaju muškaraca i žena u našem društvu. Koliko se Vi lično slažete sa sledećim tvrdnjama: (Pokazati listu TVRDNJE).

	Sasvim se slažem	Uglavnom se slažem	Ne znam, Neodlučan	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem
67. Treba izjednačiti granicu za odlazak u penziju za muškarce i žene	5	4	3	2	1
68. Na sve načine bi trebalo povećati procenat poslanica i odbornica na 50%	5	4	3	2	1
69. Abortus treba ograničiti samo na zdravstveno opravdane razloge	1	2	3	4	5
70. Rad žene u kući i porodici treba uračunati u penzioni staž	5	4	3	2	1
71. Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena	5	4	3	2	1
72. Treba biti strožiji u kontroli izlazaka i kretanja ženske nego muške dece	1	2	3	4	5
73. Normalno je da žena promeni prezime kada stupa u brak	1	2	3	4	5
74. Žene su generalno srećnije ako su udate, jer prirodno imaju potrebu da zasnuju porodicu	1	2	3	4	5
75. Žena nije sasvim ostvarena u životu ako nije majka	1	2	3	4	5
76. Žene postižu uspeh u poslu prvenstveno zahvaljujući svom izgledu ili spletkama	1	2	3	4	5
77. Za dobrobit dece je najoptimalnije da muškarac zarađuje a žena da se posveti porodici	1	2	3	4	5
78. Za seksualno uznemiravanje obično je glavni razlog to što se žena neprilično ponašala	1	2	3	4	5
79. Interes svake nacije je da žene rađaju što više dece	1	2	3	4	5
80. Muškarci su po pravilu bolji kao političke vođe nego žene	1	2	3	4	5

	Sasvim se slažem	Uglavnom se slažem	Ne znam, Neodlučan	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem
81. Kada postoji manjak radnih mesta, muškarci bi trebalo da imaju više prava da dobiju posao nego žene	1	2	3	4	5
82. Fakultetsko obrazovanje je manje važno za devojke nego za mladiće	1	2	3	4	5
83. Malo dete (predškolsko) će verovatno patiti ako mu je majka zaposlena van kuće	1	2	3	4	5
84. Imati posao je najbolji način za ženu da bude nezavisna osoba	5	4	3	2	1
85. Ako žena ima bolje plaćen posao, prihvatljivo je da otac uzme odsustvo i čuva dete	5	4	3	2	1
86. U današnje vreme, kada i žene i muškarci rade van kuće, prirodno je da se svi poslovi u domu ravnopravno dele, da nema „ženskih“ i „muških“ poslova u domaćinstvu	5	4	3	2	1
87. Došlo je vreme da i Srbija dobije premijerku ili predsednicu Republike	5	4	3	2	1
88. Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zane-mare svoju porodicu	1	2	3	4	5
89. Romkinje treba da se udaju samo za Rome, a Srpkinje samo za Srbe	1	2	3	4	5
90. Danas su pokreti za ženska prava prevaziđeni, uskoro će biti potrebna zaštita muških prava	1	2	3	4	5
91. Žene su jednako sposobne kao muškarci da budu anga-žovane u profesionalnu vojsku	5	4	3	2	1
92. Žene na selu su još daleko od ravnopravnosti sa muškarcima	5	4	3	2	1

Da li ste vi lično ikada doživeli da vas neko tretira neravnopravno zbog pripadnosti određenom polu...

	Ne	Da, jednom	Da, više puta
93. U porodici?	1	2	3
94. Prilikom političkog angažmana?	1	2	3
95. Prilikom zapošljavanja/otpuštanja?	1	2	3
96. U odnosu sa zvaničnim institucijama?	1	2	3
97. U odnosima sa susedima i poznanicima?	1	2	3

98-103. Ako ste imali iskustvo neravnopravnog odnosa zbog pripadnosti određenom polu, kome ste se obratili za pomoć?

(Pokazati listu ISKUSTVO NERAVNOPRAVNOG ODNOSA i rangirati najviše 3 odgovora)

1. 2. 3.
01. Sindikatu **02.** Advokatu **03.** Policiji
04. Organizaciji za prava žena **05.** Državnom telu za pitanja diskriminacije itd.,
06. Osobi koja rukovodi ili ima nedlaženost u toj oblasti
07. Kolegi/koleginici **08.** Članu porodice **09.** Stručnom licu (psiholog, savetnik)
10. Nikome **11.** Nekom drugom:
12. Pitanje se ne postavlja (bez takvog iskustva)

104. Kada ste glasali na poslednjim izborima, da li ste se obavestili o stavu te stranke prema pitanjima rodne ravnopravnosti?

- 1.** Nisam se setio/setila da to proverim
2. Nije mi važna pozicija stranke o tom pitanju za moje opredeljenje
3. Da **4.** Nisam glasao/glasala **5.** Ne znam

105. Da li bi trebalo zakonom odrediti da stranke moraju izabrati polovinu pripadnica ženskog pola na izborima za Narodnu skupštinu Srbije?

- 1.** Da (zašto?)
2. Ne (zašto?)
3. Ne znam
4. Ne želi da odgovori

106. Kada bi trebalo da birate između dvoje poslanika iz stranke koja je vama lično najbliža, a za koje znate da imaju iste kvalifikacije i sposobnosti, da li biste izabrali muškarca ili ženu?

- 1.** Muškarca (zašto?)
2. Ženu (zašto?)
3. Ne bih mogao/mogla da izaberem na osnovu pola
4. Ne znam
5. Ne želi da odgovori
-

107. **Da li ste vi lično doživeli na poslu da vas neko dovodi u neravnopravan položaj na osnovu pripadnosti polu? U kojoj situaciji se to dogodilo?**

1. Prilikom zapošljavanja
2. Prilikom otpuštanja
3. Napredovanje na poslu
4. Određivanje visine plate
5. Nije se dogodilo
6. Nisam bio/bila zaposlen/a (nisam tražio/tražila posao)
7. Nije mi poznato

Na osnovu vašeg dosadašnjeg iskustva i saznanja, u vašem okruženju:

	Da	Ne	Ne znam
108. Žene su češće nego muškarci bile odbijene na konkursu za posao sa opravdanjem da posao nije za pripadnice njihovog pola („muški posao“)	1	2	3
109. Žene su češće bile odbijene na konkursu za posao zbog starosti nego muškarci	1	2	3
110. Ženama je češće ugrožen posao zbog porodičnih obaveza nego muškarcima	1	2	3
111. Žene preduzetnice su manje uspešne nego muškarci preduzetnici	1	2	3

112-117. **U EU, kao i u Srbiji postoji razlika između plata muškaraca i žena. Šta u vezi sa tim treba preduzeti?** (Pokazati listu RAZLIKE U PLATAMA i rangirati do 3 odgovora)

01.
02.
03.
04. Kažnjavati firme za razlike u platama žena i muškaraca
05. Učiniti javno dostupnim informacije o platama u firmama
06. Boriti se protiv opštih negativnih predstava o ženama
07. Olakšati ženama pristup rukovodećim pozicijama u firmama
08. Omogućiti ženama pristup delatnostima u kojima čine manjinu (a koje su bolje plaćene)
09. Poboľjšati status delatnosti i poslova u kojima su žene većina
10. U upravnim odborima javnih preduzeća uvesti ravnopravnu zastupljenost žena
11. Drugo:
12. Ništa ne treba činiti
13. Ne znam

118-120. **Šta treba najpre uraditi da bi se poboljšala rodna ravnopravnost u ekonomiji?** (Pokazati listu MERE U EKONOMIJI i rangirati do 3 odgovora)

1.
2.
3.
4. Uvesti više mogućnosti za skraćeno radno vreme
5. Bolje i dostupnije ustanove za brigu o deci i starima
6. Uvesti mere koji bi podstakle samozapošljavanje žena
7. Podstaci zapošljavanje žena u dobro plaćenim profesijama i sektorima
8. Smanjiti nezaposlenost žena
9. Drugo:
10. Ništa ne treba činiti
11. Ne znam

121-126. **Kako se informišete? Navedite najviše tri naziva medija (ime TV stanice, radio stanice ili štampanog medija) koje pratite u toku nedelje i rangujte ih.**

1. 2. 3.

127-129. **Da li se sećate, u toku poslednjih godinu dana, nekog teksta/emisije koji su se odnosili na rodnu ravnopravnost? Šta je bio glavni sadržaj programa?**

(Pokazati listu **RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA** i rangirati do 3 odgovora)

1. 2. 3.

1. Nasilje u porodici
2. Ravnopravnost žena u politici
3. Ravnopravnost žena na poslu
4. Aktivnost organizacija koje se bave ravnopravnošću polova
5. Diskriminacija osoba sa invaliditetom
6. Trgovina ljudima
7. Medijsko predstavljanje žena
8. Drugo:
9. Ne sećam se

130. **Da li se sećate neke domaće TV emisije u kojoj su žene predstavljene na ponižavajući način i sa predrasudama? Koja vrsta programa je bila u pitanju?**

1. Reklamni program
2. Informativni program
3. Zabavni program (muzički program, reality show)
4. Obrazovni program
5. Serijski/filmski program
6. Kulturni program
7. Sport
8. Drugo:
9. Ne sećam se

131. **Šta treba najpre uraditi da bi se poboljšala rodna ravnopravnost u medijima?**

1. Obrazovati novinare
 2. Kaznjavati uvredljivo predstavljanje žena u medijima
 3. Povećati broj žena na uredničkim mestima i upravnim odborima medija
 4. Ništa ne treba činiti
 5. Drugo:
 6. Ne znam
-

Da li, po Vama, treba pridavati veću važnost razvijanju sledećih vrednosti i ciljeva u vaspitanju dečaka ili devojčica, ili je to pak podjednako važno i za jedne i za druge:

	Važnije za muško	Važnije za žensko	Podjednako važno	Nije važno ni za muško ni žensko	Ne znam
132. Tolerantnost	1	2	3	4	5
133. Samostalnost	1	2	3	4	5
134. Poslušnost	1	2	3	4	5
135. Lepo ponašanje	1	2	3	4	5
136. Obavljanje kućnih poslova	1	2	3	4	5
137. Uspeh u školi	1	2	3	4	5
138. Bavljenje sportom	1	2	3	4	5
139. Izražavanje osećanja	1	2	3	4	5
140. Briga o drugima	1	2	3	4	5

141. Deca danas pohađaju u školama nastavu iz verske nastave ili građanskog vaspitanja. Šta mislite, na koji način su predstavljeni odnosi među polovima u ovim predmetima?
(Pokazati listu GRAĐANSKA I VERSKA NASTAVA, odabrati 1 odgovor)

1. Oba predmeta podjednako dobro razvijaju kod dece svest o ravnopravnosti polova
2. Građansko vaspitanje razvija kod dece svest o važnosti ravnopravnosti polova, dok verska nastava usađuje prevaziđene stavove o poželjnosti neravnopravnog odnosa među polovima
3. Verska nastava uči decu da odnosi među polovima treba da počivaju na tradicionalnim i porodičnim vrednostima, dok građansko vaspitanje usađuje nerealnu sliku da su oba pola jednaka
4. Ovi predmeti nemaju uticaj na formiranje stavova o ravnopravnosti polova kod dece
5. Drugo:
6. Nije mi poznato

142-144. Šta treba najpre uraditi da bi se poboljšala rodna rodna ravnopravnost u obrazovanju? (Pokazati listu MERE U OBRAZOVANJU i rangirati do 3 odgovora)

1.
2.
3.
1. Promeniti udžbenike
2. Promeniti program i uvesti posebne predmete
3. Organizovati predavanja i radionice za učenike
4. Obučiti nastavnike
5. Podstaći jednaku zastupljenost oba pola u školovanju za sva zanimanja
6. Ništa ne treba činiti
7. Drugo:
8. Ne znam

145. Na kraju recite nam šta treba uraditi u vezi sa pitanjem rodne ravnopravnosti u Srbiji?

1. Potrebno je preduzeti mere kako bi se poboljšala rodna ravnopravnost
2. Žene same treba da se izbere za ravnopravnost
3. Ništa, već postoji dovoljan nivo ravnopravnosti polova
4. Drugo:
5. Ne znam

Ako je ispitanik odgovorio na P:145 sa 1, preći na pitanje 146-151, ukoliko su odgovori 2-5 preći na pitanje 152-157.

146-151. Koje probleme treba prvo rešavati da bi se poboljšala rodna ravnopravnost?

Pokazati listu PRIORITETI i rangirati do 3 odgovora)

01. 02. 03.
01. Način prikazivanja i zastupljenost žena u medijskim programima i tekstovima
 02. Način prikazivanja i zastupljenost žena u školskim programima i udžbenicima
 03. Razlike u platama između muškaraca i žena
 04. Neravnopravnost između muškaraca i žena u obavljanju kućnih poslova
 05. Nasilje nad ženama u porodici
 06. Neravnopravnost žena u napredovanju na poslu
 07. Nejednaka zastupljenost žena u politici
 08. Predrasude opšte populacije predubeđenja stanovništva o ženama i muškarcima
 09. Nejednaka zastupljenost žena u nekim aktivnostima (zanimanja, sportovi)
 10. Nedovoljno budžetsko finansiranje organizacija koje se bore za rodnu ravnopravnost
 11. Upotreba jezičkih izraza koji ne uzimaju u obzir pripadnost ženskom polu
 12. Stavovi stanovništva prema rodnoj ravnopravnosti
 13. Drugo:
 14. Ne znam
 15. Pitanje se ne postavlja

152-157. Da li smatrate da treba preduzeti mere kako bi se pružila pomoć posebno ugroženim grupama žena? Kojim grupama treba najpre pomoći?

(Pokazati listu UGROŽENE ŽENE i rangirati do 3 odgovora)

01. 02. 03.
01. Žene koje rade na selu
 02. Romkinje
 03. Žene sa invaliditetom
 04. Lezbejke i seksualne manjine
 05. Šamohrane majke
 06. Žene koje trpe nasilje u porodici
 07. Žene koje se bave prostitucijom
 08. Stare žene
 09. Ne treba poboljšavati položaj nijedne grupe žena
 10. Drugo:
 11. Ne znam

ZAHVALJUJEMO VAM NA SARADNJI !

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна Библиотека Србије, Београд

305:316.66(497.11)
305:32.019.5(497.11)

ГРАЂАНКЕ и грађани Србије о родној равноправности :

javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti /
[autori Suzana Ignjatović ... et al.]. - Beograd : Uprava za rodnu
ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije, 2011
(Beograd : VIII). - 104 str. : graf. prikazi, tabele ; 21 cm

Na vrhu nasl. str.: Institut društvenih nauka, Centar za politikološka
istraživanja i javno mnjenje. - Podatak o autorima preuzet iz kolofona.
- Tiraž 1.000. - Str. 6-7:

Predgovor / Natalija Mićunović, Suzana Ignjatović. - Summary.

ISBN 978-86-7704-063-5

1. Игњатовић, Сузана, 1975- [аутор]

a) Родна равноправност - Социолошка истраживања - Србија

b) Родна равноправност - Јавно мњење - Србија

COBISS.SR-ID 183417868

RODNA RAVNOPRAVNOST U SRBIJI

Imaš pravo. Jednake mogućnosti za oba pola.

Uprava za rodnu
RAVNOPRAVNOST

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT
COOPERATION AGENCY

Kontakt:

Republika Srbija

MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE

UPRAVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Terazije 41, 11000 Beograd

Tel/fax: 011 3345 665

E-mail: rodna.ravnopravnost@minrzs.gov.rs

Website: www.gendernet.rs